

**İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI:
TÜRKİYE MEDYASINDA YANSIMALARI**

Orkhan TAGHIYEV

**Yüksek Lisans Tezi
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN
2023**

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Orkhan TAGHIYEV

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI: TÜRKİYE MEDYASINDA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

ERZURUM - 2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI: TÜRKİYE MEDYASINDA YANSIMALARI " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

30.11.2023

Aşlı ıslak imzalıdır

Orkhan TAGHIYEV

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN danışmanlığında, Orkhan TAGHIYEV tarafından hazırlanan bu çalışma 30 / 11 / 2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nuray KARACA

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Oğuzhan Ekinci

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLOLAR DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6

BİRİNCİ BÖLÜM

DAĞLIK KARABAĞ BÖLGESİ İÇİN TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. KARABAĞ SORUNUNUN TARİHSEL KÖKENLERİ: BÖLGENİN GEÇİRDİĞİ EVRELER VE ÇATIŞMALAR	8
1.1.1. Karabağ'ın Kısa Tarihi.....	9
1.2. RUS ÇARLIĞI DÖNEMİ	10
1.3. 1917 RUS DEVRİMİ SIRASINDA KARABAĞ: TARİHYAZIMI	17
1.4. SOVYET YILLARINDA DAĞLIK KARABAĞ (1920 – 1987) VE KAFKASYA'DA SOVYET İKTİDARININ KURULMASI VE PEKİŞTİRİLMESİ DÖNEMİ (1920 - 1934).....	25
1.5. SOVYET SONRASI DÖNEM: DAĞLIK KARABAĞ İHTİLAFININ AKTİF AŞAMASI, 1987-1994	33
1.6. KARABAĞ'IN 44 GÜNÜ: AZERBAYCAN ZAFERİ, 27 EYLÜL-10 KASIM 2020.....	36
1.7. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI SIRASINDA ETKİ EDEN ULUSLARARASI FAKTÖRLER	38
1.7.1. İkinci Karabağ Savaşı'nda Dış Müdahale ve Etkiler Diplomatik Baskı.....	39
1.7.2. İkinci Karabağ Savaşı'nda Diplomatik Baskı ve Sonuçları.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SÖYLEM VE İKTİDAR: ANLAMIN OLUŞUMU VE TOPLUMSAL ETKİLEŞİM.....	45
2.2. SÖYLEM VE İKTİDAR	46
2.2.1. Michel Foucault'da Söylem ve İktidar	48
2.3. SÖYLEM VE İDEOLOJİ	53
2.4. MEDYA SÖYLEMİNİN ANALİZİ	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İNCELENEN YAYINLARA GENEL BİR YAKLAŞIM	63
3.2. AGOS GAZETESİNİN KARABAĞ KONUSUNA YAKLAŞIMI.....	64
3.2.1. Agos Gazetesi'nde Karabağ Savaşı: Ermeni Bakış Açısı.....	65
3.2.2 Agos 'ta Veri Gazeteciliği: Haberlerin Sayısal ve Görsel Yönleri	66
3.3. HABERTÜRK YAYINA GENEL BİR YAKLAŞIM.....	74
3.3.1. Habertürk gazetesi Tarafından Ortaya Konan Bilgiler ve Haber Verileri.....	75
3.4. A Haber YAYINA GENEL BİR YAKLAŞIM.....	80
3.4.1. A Haber Yayınlarının Veri Analizi ve İçerik Değerlendirmesi	82
3.5. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ ÜÇ HABER KAYNAĞI ARASINDAKİ ANALİZİ.....	91
3.5.1. Araştırılan Gazetelerde Savaşı Takip Eden Dış Güçlerin Tepkisi	93
3.5.1.1. Agos Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz	94
3.5.1.2. Habertürk Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz.....	96
3.5.1.3. A Haber Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz.....	100

SONUÇ.....	105
KAYNAKLAR	108
EKLER.....	124
EK-1.	124
EK-2.	125
EK-3.....	126
ÖZGEÇMİŞ.....	127

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI: TÜRKİYE MEDYASINDA YANSIMALARI

Orkhan TAGHIYEV

Tez danışmanı: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

2023, 127 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN

Prof. Dr. Nuray KARACA

Doç. Dr. Oğuzhan EKİNCİ

Azerbaycan ve Ermenistan arasında tarih boyunca süregelen etnik ve toprak kaynaklı Karabağ sorunu, yaklaşık 200 yıldır çözüme kavuşmamış bir ihtilafı içerir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından oluşan Dağlık Karabağ meselesi, Sovyetler Birliği'nin çöküşü sırasında yaşanan savaşla daha da karmaşık hale gelmiştir. Ardından 26 yıldan fazla süren sınır çatışmalarının ardından, 2020'de İkinci Karabağ Savaşı başlamıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Dağlık Karabağ sorununun tarihsel kökenleri, günümüz nedenleri ayrıntılı şekilde incelenmiş ve bölgedeki çatışmaların sonuçları vurgulanmıştır. Birinci bölümde incelenen diğer bir konu da İkinci Karabağ Savaşı sırasındaki uluslararası etkiler ve dış müdahale üzerine odaklanılarak diplomatik çabaların ve bunların sonuçlarının analizi yapılmıştır.

İkinci bölüm Kavramsal çerçeve olarak adlandırılmıştır. Bu bölümde, iletişimin gücü ve söylemin toplumsal etkisi ile iktidar ilişkileri ele alınmıştır. Söylem, bir topluluğun değerlerini yansıtmaya işlevini üstlenirken, iktidar da bu süreci şekillendiren belirleyici bir etken olarak ortaya çıkar. Farklı teoriler ve gerçek hayattan örnekler vasıtasıyla medya, siyaset, kültür gibi alanlarda söylemin etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çalışma, toplumsal yapıların nasıl oluştuğunu anlamak isteyenlere önemli bir kaynak sunuyor. Daha sonra, Michel Foucault'nun "Söylem ve İktidar" adlı eserinin katkıları ele alınmıştır. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe ise siyasi düşüncede söylemin ve ideolojinin rolünü öne çıkarırlar. Söylem, anlamın inşa edildiği bir alan olarak kabul edilirken, ideoloji ise toplumsal düşüncenin temelini oluşturur.

Üçüncü bölümde, 2020'deki İkinci Karabağ Savaşı'nın Türk mediasındaki yansımalarını Agos, Habertürk ve A Haber gazeteleri üzerinden değerlendirerek, savaşa yaklaşımlarını ve politik duruşlarını analiz etmeye odaklandı. Sonuç olarak, Agos'un Karabağ meselesine karşıt bir yaklaşım sergilediğini ve çatışmayı tarihsel ve insani boyutlarıyla ele almadığı görülmüştür. Habertürk tarafsız bir habercilik anlayışıyla çatışmanın tüm yönlerini objektif bir şekilde aktarmıştır. A Haber ise savaşı Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı olarak görüp Türk-Azerbaycan ilişkisini vurgulamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihî Çatışma, Toprak Anlaşmazlığı, Diplomatik Mücadele, Medya Perspektifleri, Siyasi Analiz

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****THE SECOND KARABAKH WAR: REFLECTIONS IN TURKISH MEDIA****Orkhan TAGHIYEV****Advisor: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****2023, Page: 138****Jury: Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Prof. Dr. Nuray KARACA****Assoc. Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ**

The historical ethnic and territorial Karabakh conflict between Azerbaijan and Armenia has been an unresolved dispute for nearly 200 years. The Nagorno-Karabakh conflict, which emerged after the collapse of the Soviet Union, was further complicated by the war during the collapse of the Soviet Union. Then, after more than 26 years of border conflicts, the Second Karabakh War started in 2020. In the first part of the study, the historical origins and current causes of the Nagorno-Karabakh conflict were examined in detail and the consequences of the conflicts in the region were emphasised. Another issue examined in the first part is the international influences and foreign intervention during the Second Karabakh War, analysing diplomatic efforts and their results.

The second chapter is called Conceptual framework. In this section, the power of communication, the social impact of discourse and power relations are discussed. While discourse functions to reflect the values of a community, power emerges as a determining factor shaping this process. Through different theories and real-life examples, the effects of discourse in areas such as media, politics and culture are analysed in detail. This study provides an important source for those who want to understand how social structures are formed. Next, the contributions of Michel Foucault's "Discourse and Power" are discussed. Ernesto Laclau and Chantal Mouffe emphasise the role of discourse and ideology in political thought. While discourse is considered as a field where meaning is constructed, ideology forms the basis of social thought.

In the third section, the study focuses on evaluating the reflections of the 2020 Second Karabakh War in the Turkish media through Agos, Habertürk, and A Haber newspapers, analyzing their approaches to the war and political stances. In conclusion, it was observed that Agos presented a contrasting approach to the Karabakh issue and did not address the conflict in its historical and humanitarian dimensions. Habertürk conveyed all aspects of the conflict objectively with a neutral journalistic approach. A Haber, on the other hand, considered the war as Azerbaijan's legitimate defense right and emphasized the Turkish-Azerbaijani relationship.

Keywords: Historical Conflict, Territorial Dispute, Diplomatic Struggle, Media Perspectives, Political Analysis

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACHK	Azerbaycan Cumhuriyet Halk Komiserliği
ADC	Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKPMKSB	Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasi Büro
ASSC	Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DKÖB	Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
İHA	İnsansız Hava Aracı
OZAKOM	Özel Güney Kafkasya Komiserliği
RSFSC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
ZAKAVKOM	Güney Kafkasya Komiserliği
HKK	Halk Komiserleri Konseyi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Agos Haber Başlıklarında ve içeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar.....	69
Tablo 3.2. Habertürk Gazetesinin Başlıklarında ve içeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar.....	77
Tablo 3.3. Habertürk Yayınlarında Öne Çıkan 3 Haber İçeriği	79
Tablo 3.4. A Haber Gazetesinin Başlıklarında ve içeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar.....	85

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 853 Sayılı Kararı	35
Şekil 3.1. Agos Gazetesinin Seçilen Tarih Aralığında İncelenen Toplam Haber Sayısının Grafik Analizi.....	67
Şekil 3.2. Dağlık Karabağ Sorununun Habertürk Gazetesi Tarafından Ele Alınmasının Dinamikleri.....	75
Şekil 3.3. Dağlık Karabağ Sorununun A Haber Gazetesi Tarafından Ele Alınmasının Dinamikleri.....	83

ÖNSÖZ

Değerli danışmanım Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN'e, İkinci Karabağ savaşının Türkiye mediasındaki yansımalarını incelemek adına yürüttüğüm çalışmamın her aşamasında sağladığı yönlendirme ve destek için içtenlikle teşekkür ederim. Saygıdeğer hocamın rehberliği olmadan bu çalışmayı başarıyla tamamlamam mümkün olmazdı.

Yüksek lisans eğitimi almam gerektiğini öngörüp bana bu yolda ilham veren aileme de en derin teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte beni her türlü destekleriyle motive ettiler ve onların cesaretlendirmesi olmadan bu noktaya gelemezdim.

Son olarak, bu yoğun süreçte bana destek olan değerli aileme, dostlarıma ve sevdiklerime teşekkür etmek isterim. Onların sabır, anlayış ve destekleri olmadan bu başarıya ulaşmak mümkün olmazdı. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve her zaman yanımda olan herkese teşekkür ederim. Umarım bu çalışma, bilim dünyasına katkı sağlamanın yanı sıra, etrafımdaki insanlara da ilham verir. İlerleyen dönemlerde daha nice başarılarla birlikte imza atabilmeyi umuyorum.

Bu tezi kıymetli annem ve babama ithaf ediyorum...

Erzurum-2023

Orkhan TAGHIYEV

GİRİŞ

Orta Asya'nın güneyi olan Kafkasya bölgesi ve Avrupa ile Asya kıtası arasındaki coğrafi bölünme, savaş tarihinde temel bir öneme sahiptir.

İstanbul Boğazı üzerinden Akdeniz'e çıkışı ile Ortadoğu'nun kuzeyine, batısında Karadeniz'e erişimi olan ayrıcalıklı konumu, uluslararası ilişkiler tarihi boyunca askeri güçlerin arzu ettiği yerleri gözler önüne sermektedir. Her devletin komşu ülkelerle ilişkiler kurması, yönetmesi ve geliştirmesi için kendi iç ve dış sistemleri hakkında sürekli bilgi edinmesi ve işlemesi gerekmektedir.

İlk bölümde Dağlık Karabağ'daki çatışmasının tarihini, Sovyet öncesi bölge de olanlar, Rusya İmparatorluğu'nun Sovyetler Birliği'ne geçiş döneminden Sovyet dönemine ve sonraki aşamaya kadar analiz etmeyi, çatışmayı yaratan düşmanlıkları vurgulamayı ve mevcut duruma çözümlemeye çalışmayı amaçlamaktadır. Çatışmanın tarafları arasındaki ana çelişkiler belirlenerek bazı eylemleri ve davranışları dikkate alınmıştır. Çatışan iki tarafın Dağlık Karabağ'ın tarihine, çatışmanın kışkırtılmasına ilişkin geçmiş olaylara ilişkin görüşlerini aktarmakta, etnik kimlik, efsaneler ve Ermeni – Azerbaycan çatışması arasında ana sorun Ermenilerin asılsız toprak iddialarından konuşulmaktadır. Kısacası, Çatışmanın tarihini, bölge için köklerini ve sonuçlarını, Sovyetler Birliği'nin gerilemesi sırasında şiddetin tırmandığı dönemi, savaş sonrası çatışmanı ve çatışmaya dönüş tehditleriyle ateşkes dönemi değerlendirilmiştir.

Dağlık Karabağ sorununun nedenlerini ortaya çıkarmak ve çatışmaya katılan ülkelerin durumu üzerine bütünsel bir bakış açısı yaratmak için aşağıdaki kilit noktalara göre jeopolitik bir karakterizasyon sağlamaya çalıştık: bölgenin tarihi, coğrafi özellikleri, politik özellikleri, uluslararası örgütlerde temsil edilebilirliği, etnik din kompozisyonu, ekonomik özellikleri, askeri özellikleri ve uluslararası çatışmaların varlığı.

Dağlık Karabağ çatışmasının tarihinden bahsederken, yaşam alanı olarak Ermenilerin Azerbaycan'a yerleşmesine dikkat edilmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Bu nedenle, konuyla ilgili yeni, nesnel olarak dengeli bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu amaçla aşağıdaki unsurlar üzerinden hareket etmekle konuyu daha açık bir şekilde ele alabiliriz.

İlk olarak, Karabağ da dâhil olmak üzere Azerbaycan topraklarında Rus çarlığının desteğiyle Ermenilerin yerleştirilmesinin tarihsel yönlerini ele alınacaktır.

İkinci olarak, Sovyetler dönemi analiz edilecektir ki, bu daha sonra bölgedeki Ermeni-Azerbaycan çatışmasının gelişmesinin kurumsal temeli haline geldi.

Üçüncüsü, Dağlık Karabağ ihtilafının 1987-1994 dönemine odaklanmıştır ve bu dönemin önemini, karmaşıklığını ve uluslararası etkilerini vurgulamaktadır. Bu dönemde yaşananlar, sadece bir coğrafi bölgenin kaderini değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de dinamiklerini etkilemiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla birlikte ortaya çıkan bağımsızlıklar ve ulusal kimlik arayışları, Dağlık Karabağ'ın kaderini de belirlemiştir. Etnik farklılıkların ve toprak taleplerinin çatışması, bölgeyi kanlı bir çatışmanın içine sürüklemiştir.

İkinci bölümde ise, ilk başlıkta iletişimin gücünü vurgulayarak, söylemin ve iletişimin toplumsal etkileşimdeki rolünü ve iktidar ilişkileri ele alınmıştır. İnsanlar arası iletişim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda anlamın oluşum sürecidir, bu da dilin ve söylemin önemini artırır. Söylem, topluluğun değerlerini yansıtarak ve yeniden üretmek işlev görürken, iktidar da bu süreci şekillendiren kritik bir etken olarak ortaya çıkar. Tez, farklı disiplinlerden teoriler ve gerçek yaşam örnekleriyle söylemin toplumsal etkilerini incelemektedir. Medya, siyaset, kültür gibi alanlardaki örneklerle söylemin iktidar ilişkilerini nasıl etkilediği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, iletişimin gücünü ve toplumsal yapıların şekillenmesini anlamak isteyenler için önemli bir kaynak sunmaktadır. İlerleyen başlıklarda ise ünlü Fransız düşünür Michel Foucault'un "Söylem ve İktidar" konusundaki katkılarını incelemektedir. Foucault'un eserlerindeki analizler, söylemin toplumsal etkileşimdeki rolünü ve iktidar ilişkilerini yeni bir perspektifle ele alır. Foucault'a göre, söylem sadece bilgi iletmekle kalmaz, aynı zamanda anlamın oluşumu ve toplumsal normların yeniden üretilmesini sağlar. İktidar da bu söylemleri şekillendiren ve sürdüren bir güç mekanizmasıdır. Çalışma, Foucault'un söylem ve iktidar arasındaki etkileşimi, toplumsal yapıların oluşumunu nasıl etkilediğini ele alır. Foucault'un felsefi yaklaşımı, söylemin iktidarla ilişkisini aydınlatırken, günümüzdeki uygulamalarına dair örnekler de sunar. Sonra ise, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, siyasi düşüncenin temelini oluşturan söylem ve ideoloji kavramlarını vurgulanmıştır. Söylem, anlamın inşa edildiği alandır ve siyasi mücadelelerin odak noktasını

oluşturduğunu, ideoloji ise, toplumsal düşüncenin yapı taşlarını oluşturan inanç ve değerleri ifade edildiğine değinilmiştir. Bu iki kavram, siyasi çatışmaların ve toplumsal değişimin anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Söylemin ve ideolojinin etkileşimi, farklı toplumsal grupların çıkarlarını ve değerlerini nasıl temsil ettiğini ve siyasi mücadelelerin nasıl şekillendiğini açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, 2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan 44 günlük İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye'nin önde gelen haber yayınlarından Agos, Habertürk ve A Haber tarafından nasıl ele alındığını ve bu medya organlarının politik duruşunu nasıl yansıttığını ele almaktadır. Savaşın tarihsel, etnik ve siyasi arka planını anlamak, medyanın etkisini ve Türkiye'nin dış politikasını anlamak için önemlidir.

İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki uzun soluklu Karabağ bölgesi çatışmasının patladığı şiddetli bir dönemdi. Savaşın başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin önde gelen medya kuruluşları Agos, Habertürk ve A Haber, bu olayları farklı bakış açılarıyla ele alarak haberlerini şekillendirmişlerdir.

Agos, Ermeni topluluğuna yakın duran ve Ermeni meselesine hassasiyetle yaklaşan bir medya organı olarak bilinir. İkinci Karabağ Savaşı'nı ele alışı, Agos'un Ermeni meselesine olan duyarlılığını yansıtmaktadır. Agos, çatışmayı tarihsel ve etnik bağlamda değerlendirerek, sivil kayıpların ve insani boyutun ön plana çıktığı bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin bu çatışmadaki rolüne yönelik eleştirileri içermekte ve bu konuda farklı görüşlere yer vermektedir.

Habertürk gazetesi, İkinci Karabağ Savaşı boyunca tarafsız bir habercilik anlayışı sergilemiştir. Savaşın tarihsel ve etnik arka planını dikkatle ele alarak, çatışmanın tüm yönlerini objektif bir şekilde aktarmıştır. Habertürk, savaşın tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan'ın görüşlerine adil bir şekilde yer vermiş ve çeşitli kaynaklardan gelen bilgileri titizlikle değerlendirmiştir. Gazete, sivil kayıplar, insani yardım çabaları ve uluslararası diplomatik gelişmeler gibi konularda da tarafsız bir şekilde haber yapmıştır. Habertürk 'ün bu objektif yaklaşımı, okuyucularına olayları kapsamlı bir şekilde anlama ve yorumlama fırsatı sunmuştur.

A Haber kanalı, genellikle hükümetin politik yaklaşımını yansıtan bir haber kaynağı olarak bilinir. Bu medya organı, İkinci Karabağ Savaşı'nı Azerbaycan'ın meşru müdafaa

hakkı olarak ele alarak dikkat çekmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Azerbaycan'a olan desteğini vurgulayarak savaşın meşruiyetini ön plana çıkarmıştır.

A Haber, savaşı Ermenistan'ın saldırganlığına karşı bir yanıt olarak sunarak, Türk-Azerbaycan kardeşliğini güçlü bir şekilde vurgulamıştır. Bu medya organı, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği destekle ilgili haberlerinde olumlu bir ton kullanarak, iki ülke arasındaki dayanışmayı öne çıkarmıştır.

Bu medya organlarının politik duruşları, savaşın etkileri, insan hakları ihlalleri ve uluslararası ilişkiler gibi konularda farklı yorumlar içerebilir. Örneğin, Agos sivil kayıplara ve insan haklarına odaklanırken, Habertürk ve A Haber daha çok savaşın askeri yönüne vurgu yapmışlardır.

Bu üç medya organının haber sunumları, Türkiye'nin dış politikasının ve medya etkisinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Medyanın haber seçimleri, dil kullanımı ve olayları nasıl çerçevelediği, halkın algısını şekillendirebilir ve ulusal veya uluslararası politikalara etki edebilir. Aynı zamanda bu medya organları, izleyicileri veya okuyucuları üzerinde de etki yaratarak, toplumsal tartışmalara ve algılara katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak, İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye'nin önemli haber kaynakları tarafından nasıl ele alındığı, bu medya organlarının siyasi yaklaşımlarını ve olayları nasıl yansıttığını incelemek, medya etkisinin ve Türkiye'nin dış politikasının anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu inceleme, medyanın toplumsal görüşleri nasıl şekillendirebileceği ve siyasi olayları nasıl yorumlayabileceği konularında da fikir verici olabilir.

I. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye basınında nasıl alımlandığını ve yansıtıldığını inceleyerek, bu haberlerin ve yorumların gazete kurumlarının politik pozisyonlarıyla nasıl ilişkilendirildiğini anlamaktır. Aynı zamanda, gazetecilik ve yazarlık dilinin esnekliği ve değişkenliği sayesinde, bu haberlerin ve yorumların yazarları veya gazete kurumları ile politik tutumları arasındaki bağıntılar genellikle gizli kalmaktadır.

Gazetecilik etiği, tarafsızlık ilkesini vurgulasa da, gerçek dünyada bu tarafsızlık sıklıkla sorgulanır ve bu ilkeye tam olarak uymak zor olabilir. Gazeteciler, yazarlar ve editörler, kendi siyasi görüşleri ile yazdıkları haberlerin ve yorumların politik bir duruşla nasıl ilişkilendirildiğini bilinçli veya bilinçsiz olarak saklama eğiliminde olabilirler. Bu çalışma, bu eğilimi daha ayrıntılı bir şekilde araştırarak, haberlerin ve yorumların gazete kurumlarının politik pozisyonlarına nasıl yansıdığını ve okuyucuları nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır.

İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye basınındaki haberlerinin incelenmesi, savaş haberciliğinin sosyolojik boyutlarına ışık tutma amacını taşır. Savaşlar ve uluslararası ilişkiler konuları, genellikle gazetelerin siyasi tutumlarını yansıttığı bir sahadır. Bu çalışma, Türk basınında İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerin nasıl çerçevelendiğini, hangi söylem ve dilin kullanıldığını ve bu haberlerin hangi siyasi çizgilere hizmet ettiğini anlamak için bir fırsat sunmaktadır. Bu çalışmanın bilime katkısı, Türkiye medyasının savaşa yönelik duruşunu ve ideolojisini açığa çıkarmak, savaşın dış güçlerin tepkilerini nasıl etkilediğini göstermek ve aynı zamanda savaşın toplumsal algı ve duyarlılık üzerindeki etkilerini değerlendirmektir.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma, Türkiye'de faaliyet gösteren haber sitelerinin İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili yayımladıkları haberlerin, söylem ve iktidar kuramı bağlamında ele alınmasını amaçlamaktadır. Bu önem doğrultusunda, Türkiye genelinde yayın yapan Agos, Habertürk ve A Haber gazeteleri seçilmiş, İkinci Karabağ Savaşını kapsayan 27 Eylül - 10 Kasım 2020 tarih dönemlerinde yayımladıkları haberler titizlikle incelenmiştir. Bu gazetelerin geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesi, İkinci Karabağ Savaşı'nın haber ve yorumlarının Türk medyasının tavrını yansıtmada ne kadar belirleyici bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmanın temel hedefleri arasında, söz konusu haber sitelerinin İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'na yönelik tutumlarını tespit etmek ve bu sitelerin savaşla ilgili haber içeriklerinin, benimsedikleri politikalarla nasıl benzerlikler veya farklılıklar gösterdiğini belirlemek yer almaktadır.

Bu araştırma aynı zamanda, üç haber kaynağının İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerinin nasıl bir bakış açısıyla şekillendiğini taraflı, tarafsız veya karşıt bir

perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Haberlerin üslubu, içeriği ve dil kullanımı dikkatle değerlendirilerek, gazetelerin savaşa ilgili görüşleri ve yaklaşımları daha detaylı bir biçimde analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma, medyanın toplumsal olaylara ve siyasi meselelere olan etkisini anlamaya yönelik bir adım olarak önemlidir. Medyanın, toplumun algılarına ve düşünce tarzlarına nasıl etki ettiğini inceleyerek, medyanın toplumsal ve siyasi olayları nasıl şekillendirebileceğini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Türkiye'de ulusal yayın yapan farklı haber kaynaklarının İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ile ilgili tutumlarını ve haber içeriklerini analiz ederek, medya çeşitliliğinin siyasi olayların yorumlanmasında nasıl bir rol oynadığını göstermektedir. Medyanın farklı bakış açılarına sahip olması, toplumun olaylara farklı perspektiflerden bakmasına olanak tanır. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nın Türk basınındaki yansımalarını inceleyerek, bu olayın hem ulusal hem de uluslararası algısını anlama çabasına katkı sağlar. Medyanın, uluslararası ilişkiler ve diplomasi üzerinde nasıl etki yarattığını anlamak önemlidir.

Aynı zamanda bu çalışma, toplumun medya tarafından nasıl etkilendiğini ve medyanın toplumsal bilincin oluşturulmasında nasıl bir rol oynadığını anlamamıza yardımcı olabilir. Medya, toplumun bilinç ve farkındalığını şekillendiren önemli bir araçtır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, İkinci Karabağ savaşı sürecinde AGOS, Habertürk ve A Haber medya kuruluşlarının haber içeriklerini analiz etmek için içerik analizi yöntemi kullanıldı. Oluşturduğumuz kavramsal çerçeve bağlamında haberlerin iktidar ilişkileri ve söylem kavramı bağlamında nasıl ele alındığını incelemeyi hedefler. Araştırmanın odak noktası olan Kavramsal çerçeveyi geliştirmek adına, haberlerin iktidar ilişkileri ve söylem kavramı açısından nasıl değerlendirilebileceğini belirlemeyi hedefliyoruz. Bu, haberlerin nasıl üretildiği, hangi dil ve ifadelerin kullanıldığı ve iktidarın haberler üzerindeki etkisini anlamamıza katkı sağlayacaktır. Seçilen bu medya kuruluşlarının farklı politik ve kültürel bakış açılarına sahip olduğu göz önünde bulundurularak, belirli bir dönem boyunca yayınladıkları haber sayıları incelendi ve haber metinlerinde sıkça kullanılan kelimeler belirlendi. İçerik analizi yöntemi, medya kuruluşlarının haberlerindeki dil kullanımı,

vurgulanan konular ve dış güçlerin etkisi gibi unsurları anlamak ve farklı bakış açılarını ayırt etmek amacıyla tercih edildi. Haberlerin dil kullanımı, tonu ve görsel seçimleri gibi faktörler, medya kuruluşlarının haberi nasıl aktardığına dair önemli ipuçları sağlamaktadır. İncelenen medya kaynaklarının haberlerinde hangi olaylara ve açıklamalara daha fazla vurgu yaptığı, hangi kaynaklardan alıntılar yapıldığı ve hangi görüşlere daha fazla yer verildiği gibi noktalar, medyanın temsil biçimlerini anlamak için dikkate alınmıştır. Dış güçlerin söylemleri analizi, medya kuruluşlarının İkinci Karabağ savaşı haberlerinde yansıttığı dış güçlerin politik yaklaşımlarını ve tutumlarını incelemeyi amaçladı. Seçilen haberlerde, farklı dış güçlerin (örneğin, uluslararası kuruluşlar, ülkeler veya örgütler) savaş sürecine yönelik açıklamaları, görüşleri ve talepleri belirlendi. Bu bağlamda, medya kuruluşlarının bu dış güçlerin söylemlerine ne kadar yer verdiği, hangi tür söylemlere daha fazla odaklandığı ve bu söylemleri nasıl yorumladığı incelendi. Analiz, medya haberlerinin savaşın uluslararası boyutunu nasıl yansıttığını ve haberlerin yarattığı izlenimleri nasıl etkilediğini anlamak amacıyla gerçekleştirildi. Dış güçlerin söylemleri, medya haberlerinin nesnellik derecesi ve politik duruşunu daha iyi anlamamızı sağladı.

Araştırmanın veri toplama aşamasında, 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan İkinci Karabağ Savaşı'nın ilk döneminden itibaren üç aylık bir süre boyunca, söz konusu döneme ait haber başlıkları, alt başlıklar ve içerikler incelenmiş ve derlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAĞLIK KARABAĞ BÖLGESİ İÇİN TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. KARABAĞ SORUNUNUN TARİHSEL KÖKENLERİ: BÖLGENİN GEÇİRDİĞİ EVRELER VE ÇATIŞMALAR

Bu bölümde Dağlık Karabağ bölgesinin tarihi ana hatlarıyla anlatılacak; böylece 44 gün savaşının ve medyadaki yansımalarının tarihsel anlamda nasıl bir temele dayandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

İnsanlık tarihinin son iki bin yılı boyunca Güney Kafkasya'nın Azerbaycan'ı ilgilendiren kısmı çeşitli jeopolitik birimlerin bir parçası olmuştur (antik İran ve Roma İmparatorluğu'ndan modern zamanlarda Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'ne kadar). Ermenistan Cumhuriyeti tarafından işgal edilen coğrafi bölge, eski zamanlardan beri iskân edilmiştir. Dağlık Karabağ bölgesi ise, Güney Kafkasya'da Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları içinde yer almaktadır.

Tarihsel bir perspektifle değerlendirdiğimizde, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle Kafkasya bölgesi ve özel olarak Azerbaycan toprakları, o dönemin büyük güçlerinin askeri çatışmalarına, güç gösterilerine ve siyasi manevralarına ev sahipliği yapmıştır. Bu, bölgenin stratejik ve jeopolitik önemine, ayrıca zengin doğal kaynaklarına dayanmaktadır. XVIII. yüzyıla referans versek de, Rusya, İran ve Osmanlı İmparatorlukları, bu bölgeye olan ilgilerini her zaman sürdürmüşlerdir.¹

Bu bölgenin Azerbaycan'ın ulusal egemenliği altında olduğu uluslararası toplum tarafından ve hukuki olarak tanınmaktadır. İkinci Karabağ savaşına kadar nüfus çoğunluğunun Ermenilerden oluştuğu bilinmekteydi. Bölgedeki Ermeni varlığı daha sonra Dağlık Karabağ Cumhuriyeti adıyla, ancak herhangi bir uluslararası tanınırlığı olmadan, kendi kendine bağımsızlığını ilan etmiştir.

¹ Bilal Dedeyev, “Dağlık Karabağ Sorunu'nun Tarihi Arka Planına Bakış”, Osman Nuri Aras (Ed.), *Dağlık Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz*, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, Bakü 2008, 20.

1.1.1. Karabağ'ın Kısa Tarihi

Azerbaycan'ın tarihi açıdan en köklü bölgelerinden biri Karabağ'dır. Dağlık Karabağ topraklarında insan varlığının en eski kanıtı erken Paleolitik döneme kadar uzanır – bu Azıh mağarasıdır. Karabağ, tarih boyunca önemli bir coğrafya olmuş ve pek çok medeniyetin etkisi altında kalmış bir bölge olarak bilinir. Karabağ'ın tarihi kökenleri oldukça derinlere uzanır. Arkeolojik bulgular, bu bölgenin insan yerleşimine sahne olduğunu binlerce yıl öncesine kadar izlemektedir. Karabağ'da bulunan höyükler, tapınaklar, mezarlar ve diğer arkeolojik kalıntılar, bu toprakların eski dönemlerden itibaren yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.²

Yüzbaşov'a göre Karabağ adının Azerice kara ve bahçe kelimelerinin bir araya gelmesiyle meydana geldiğini belirtiyor: “Kara kelimesinin anlamlarından biri “çokluk” ve “çok yoğunluk” olduğundan, Karabağ “birçok bağlantısı olan bereketli bir yer” anlamına gelir.³ Dilbilimci A. Ahundov da bu fikri doğrular ve bize göre Karabağ'ın anlamının “çok bahçeli yer” anlamına geldiğini yazar.⁴

Terimin uluslararası hukuk nezdinde Azerbaycan'ın belirli bir bölgesini ifade ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Azerbaycan halkının memleketinin bir parçası olarak adlandırdığı “Karabağ” kelimesi 7. yüzyıldan itibaren orijinal kaynaklarda geçmektedir.⁵ Kara” ve “bahçe” kelimelerinin birleşimi Azerbaycan halkının tarihi ile aynı kadim tarihe sahip olması da denilebilir.

Bildiğimiz üzere Karabağ toprakları her zaman birtakım devlet ve imparatorlukların çıkarlarının çatıştığı bu alt bölge, her biri kendi amaçlarını takip eden ve kendi çıkarları olan güçler arasında bir rekabet ve çatışma alanına dönüşmüştür. Tarihî İpekyolu üzerinde bulunması, en büyük petrol ve doğalgaz kaynaklarının burada bulunması da bölgenin önemini artırmaktadır. Petrol ve gaz çıkarma projelerinin uygulanması ve bunların dünya pazarlarına taşınması, ülkenin büyük petrol ve gaz gelirleri elde etmesini sağlamaktadır. Azerbaycan, büyük devletler ve uluslararası enerji şirketleri tarafından doğu ile batı arasında bir koridor ve güvenilir bir ticaret ortağı olarak görülmektedir.

² Könül Guliyeva, İlkin Gulusoy, “Azerbaycan edebiyatında Karabağ temalı şiirler (Şiirlerde vatan özlemi)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7 (4), 2018, 2325.

³ Rəmzi Yüzbaşov, *Azərbaycan coğrafiya terminləri (tədqiqlər)*, Elm, Bakı 1966, 92.

⁴ Ağamusa Axundov, *Torpağın köksündə tarixin izləri*, Azərneşr, Bakı 1983, 48-49.

⁵ Yunis Huseynov, *Qarabağ tarixi mənbələrdə*, Şuşa yayınevi, Bakı 2012, 25.

Dağlık Karabağ, coğrafi açıdan Küçük Kafkasya'nın güneydoğusu ile Karabağ platosunun doğusu ve Kür-Aras ovasının büyük bölümünü oluşturan Karabağ vadisinde yer almaktadır. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmanın tarihsel önkoşulları doğrudan ve dolaylı olarak Dağlık Karabağ (DK) bölgesi ile bağlantılıdır. Dağlık Karabağ topraklarının çoğu, güçlü girintili bir dağlık kabartma ile karakterize edilir; sadece Ağdere ve Hocavend bölgelerinin doğu kısımları nispeten alçak rakımlıdır. Dağlık Karabağ, Karabağ'ın toplam yüzölçümünün sadece 4392 km'sini kaplamaktadır.⁶

Tarihsel veriler bize, Azerbaycan'da 19. yüzyıl öncesinde Ermeni nüfusun bulunmadığını gösteriyor. Rus İmparatorluğu'nun siyasi çıkarları doğrultusunda bu yüzyıldan itibaren bu bölgeye Ermeni yerleşimleri yapılmıştır.⁷

1.2. RUS ÇARLIĞI DÖNEMİ

Kafkasya'nın eski zamanlardan beri birçok halk ve imparatorluk arasındaki anlaşmazlıklardan ve çatışmalardan muaf olmadığını belirtmek gerekir. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ı (Güney Kafkasya adı verilen Kafkasya alt bölgesine entegre edilmiş) içeren mevcut topraklar ve ayrıca güney Rusya'nın toprakları (Kafkasya alt bölgesinde bulunan Kuzey Kafkasya) arasında sürekli savaşların nesnesiydi. Bu bölge coğrafi konumu nedeniyle eskiden birçok topluluk ve medeniyetin mücadele ettiği stratejik bir bölge olduğundan bölge üzerinde farklı devletlerin ve imparatorlukların kendi çıkarları olmuştur. Kafkasya bölgesinde yerleşip hakimiyet kuran milletleri sıralarsak: Hurriler (M.Ö. 4000), Urartular (M.Ö. 1000), Romalılar (115 ve 117), Sasaniler (M.S. 387), Hunlar (M.S 454–5), Arsaklı Türklerinden Ağvan-Albanlar (510 yılı da dâhil), Yunanlılar (M.S. 930) olmuşlardır.⁸ Sırasıyla bölgeye bakacak olursak Arapların bölgeye akın sürmesiyle 11. yüzyılda Oğuzların bölgeye gelişi ve zamanla Selçuklular idaresinde olmuştur.⁹

⁶ Araz Aslanlı, "Tarihten günümüze Karabağ sorunu", *Avrasya Dosyası*, 7 (1), 2001, 393-394.

⁷ Simeon İrevanlı, Cambr. Mukaddes Üçmüedzin kilisesinin ve etraf manastırların hepsinin müfassal aynası ve hatıra kitabı, Vagarşapad, 1873, Geniş bilgi için bkz: İrevan Hanlığı, Rusiya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraklarına Aktarılması, Çaşıoğlu, Bakü, 2009, 86.

⁸ Şevkiye Duygu Ata Kutuban ve Mevlüt Kaya, "Karabağ'ın siyasi serüveni: İslam Öncesinden Sovyet Dönemine", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 2017, 114-115.

⁹ Ahmet Taşağıl "Hazarlar" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1998, XVII, 116.

Tarihi sırasıyla Karabağ bölgesi, Azerbaycan Atabeylerinin egemenliğine girmiştir. Bölgenin farklı bölgelerine yerleşmiş olan Selçuklu Türklerinin akını, 13.–15. yüzyıllarda Doğu Kafkasya da dâhil olmak üzere tüm bölgenin demografik ve sosyal yapısını önemli ölçüde değiştiren Cengiz Han ve Timur'un da faaliyetleri vardır.¹⁰

13. yüzyılın ortalarından itibaren Cengiz Han liderliğinde ortaya çıkan Moğol istilasının neticesinde kurulan devletlerden İlhanlı devleti (1258–1356) bölgeyi egemenliği altına alarak yazlık merkezi olarak kullanmıştır. 14. yüzyılın ortalarında yerli halkın yabancıların zulmüne karşı verdiği mücadele sonucunda Azerbaycan'da yerel feodal bey Celaliler iktidara gelerek Celaliler devletini (1359–1410) kurmuştur.¹¹

Zamanla 1410–1468 ve 1468–1501 yıllarında Azerbaycan'da Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türk hanedanları hüküm sürmüşlerdi.¹² Azerbaycan'ın önemli bir güce ulaştığı dönem bu dönemdir. 16. yüzyılın başlarında (1501 yılında) Azerbaycan'da Safevi devleti (hüküm süren hanedanın adıyla), Azerbaycan tarihinde ilk kez Azerbaycan'ın tüm topraklarını tek bir Azerbaycan Safevi devleti haline getirmekle kalmayarak, Gence şehri merkezli Karabağ beylerbeyliğini kurmuştur. Safevi devletinin toprakları Amuderya'dan Fırat'a ve Derbent 'ten Basra Körfezi kıyılarına kadar uzanıyordu.¹³

Azerbaycan, Safevi devleti olarak gelişmekle beraber bölgenin siyasi iktidarı Azerbaycan kökenli hanedanlara aitti. Hanedan saflarından en yüksek mahkeme reisleri, savaş ağaları ve bölge yöneticileri atandı. Ordu, Azerbaycan'ın en büyük topluluklarından oluşan milislerden oluşuyordu. Safevi devletinin devlet dili Azerbaycan Türkçesi idi. 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Safevi devletinin başkenti İsfahan'a taşındı.¹⁴

Bu dönemde İran devletinin bölgedeki gücü Osmanlı İmparatorluğu (16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren) ve ardından Rus İmparatorluğu ile rekabete girişmesine yol

¹⁰ Vefa Guliyeva, "Ermənilərin Azərbaycan Xalqına qarşı törətdiyi məənəvi Genosid", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4 (2), 2015, 816.

¹¹ Fuat Hacısalıoğlu, *Azerbaycan'da Tarihçilik*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, 265.

¹² Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, 26.

¹³ Elbrus Əzizov, *Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası*, Elm və Təhsil, Bakı 2016, 30.

¹⁴ Zülfiyyə Vəliyeva, "Səfəvi dövlət təşkilatında cəngi və tacikiyyə", *Azerbaycan Dünya Edebiyatı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri: 27-29 Mayıs 2011*: Bildiriler (s. 593), Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, Bakı 2012, 4.

açtı. 18. yüzyılın başından itibaren Rusya, Kafkasya mücadelesini üç güçlü devletin askeri – politik rekabet alanına aktararak bölgenin yeni büyük imparatorluğu oldu.¹⁵

1840'lı yıllara gelindiğinde Azerbaycan topraklarında Safevi İmparatorluğunun, Şah iktidarının zayıflaması sonucu Güney Kafkasya muhtar hanlıklar sistemine geçilmiş ve Erdebil ve Bakü hanlıkları gibi 20 bağımsız hanlık oluşmuştur. Kuba, Şamahı, Gence, Karabağ, Cavad, Lenkeran, Nahçıvan, İrevan, Makü, Hoy, Urmiya, Tebriz, Karadağ, Sarab, Marağa, Şeki. Hanlıkların yanı sıra Kazah Sultanlıkları da vardı: Şemseddil, Ilısu, Borçalı, Araz, Kebele Sultanlıkları.¹⁶

Müslüman Azerbaycan Türklerinin yaşadığı Yukarı Karabağ, Kür ile Araz arasındaki toprakları bir bütün olarak içeren Azerbaycan Karabağ hanlığının ayrılmaz bir parçasıydı.

Antik çağların yanı sıra Orta Çağ'ın sonundan itibaren Pers, Osmanlı ve Rus imparatorlukları bölgede istikrar sağlamıştı. Elllerinde silah bulunan bazı hanedanlar devletlerini koruduğu halde, bazıları ise çıkarlarını korumak için vasal anlaşmalar yapmak zorunda kalmışlardır. Avantajlı stratejik ve jeopolitik bir konuma sahip olan Azerbaycan, 19. Yüzyılda ise İran, Rusya ve Osmanlı imparatorlukları arasında egemenlik mücadelesinin arenası haline geldi.¹⁷

Rusya – İran savaşlarının başlamasıyla Kafkasya'da, Azerbaycan toprakları da dâhil olmak üzere huzur bozuldu. Rusya'nın Azerbaycan'a karşı 1801'den başlayan ve 1828 yılına kadar trajedilerle devam eden fetih savaşları şüphesiz Azerbaycan'ın yerel nüfusunun büyük kayıplar vermesine yol açmıştır. 1804'te İran, Rus ordusunun Azerbaycan'a ilerlemesinden korkarak Rusya ile ilk savaşını başlattı. İran askerlerinin Karabağ topraklarına olası istilasından endişe duyan ve aynı zamanda Rusların düşmana karşı acımasız katliamlarından açıkça emin olan Karabağ hükümdarı İbrahim Halil Han, 14 Mayıs 1805'te bağımsız Azerbaycan Karabağ hanlığının (Yukarı Karabağ) Rusya'nın egemenliğine geçişine ilişkin bir antlaşma imzalandı. Kürekçay antlaşmasına göre Karabağ Hanlığı, münhasıran Müslüman Azerbaycan toprağı olarak Rusya'ya bağlıydı.

¹⁵ Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, "18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2), 2017, 121.

¹⁶ Ahmet Caferoğlu, *Azerbaycan*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1940, 18.

¹⁷ Nurettin Türsan, Kemal Soyupak, *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1992, 6.

Öte yandan, anlaşmanın imzalanmasından bu yana Kuzey Azerbaycan toprakları etnik ve dinî bağlılığa dayalı olarak büyük ölçekli nüfus hareketlerine maruz kalmıştır.¹⁸

Tarihi gerçeği yansıtan Kürekçay anlaşması aynı zamanda bu bölgenin dağlık kısmı da dâhil olmak üzere Karabağ'ın Azerbaycan halkına ait olduğunu kanıtlayan en güvenilir belgedir. 1805'te Gence'den çok uzak olmayan Kürekçay nehri kıyısında yapılan antlaşmaya göre Karabağ Hanlığı fiilen Rusya'ya bağlanmıştı. Karabağ Hanlığı'nın tasfiyesi sırasında etnik bileşimi, Kafkasya'daki Rus ordusunun komutanı A. P. Yermolov'un (1816–1827) emriyle derlenen “Tarife”ye yansdı¹⁹. Karabağ vilayetindeki “Tarife”ye göre 20.095 aileden 15.729'u Azerbaycanlı (şehirde 1111, köyde 14.618), Arnavut dâhil 4366 Ermeni (421 şehirde, 3945 köyde).

Bu arada, bu Ermenilerin çoğu Gregoryenleştirilmiş ve Ermenileştirilmiş²⁰ Arnavutlardı. Aynı zamanda Azerbaycan'daki ve doğal olarak Dağlık Karabağ'daki Ermeniler de otokton bir nüfus değildi. Ermenilerin Azerbaycan'a iskân tarihinde, özellikle Çar I. Petro'nun (1672–1725) saltanat dönemi ayırt edilir. O zamandan beri, Ermenilerin yeniden yerleştirilmesi sorunu, Rusya'nın Kafkasya'daki, özellikle de Azerbaycan'daki politikasının önceliklerinden biri haline geldi. 10 Kasım 1724 tarihli Ermeni halkına verilen en yüksek tüzükte Çar I. Petro şunları yazmıştır.²¹

“Size duyuruyoruz... Sizden gönderilen rahip Anthony ve Kevgi Çelebi aracılığıyla, en alçakgönüllü raporunuz alındı ve onlardan arzunuz hakkında uzun bir ağızdan söz iletildi, böylece biz de evlerinizi ve soyadlarınızı kendi topraklarımızda ilettik. Yüksek İmparatorluk himayesi hem eviniz için hem de bundan böyle Hazar Denizi boyunca uzanan yeni alınan Pers illerimizde serbest kalmanızı kabul edecek, uygun yerlerin alınması emredildi... Ve gerekli kararnameler Gilan'da, Mazenderan'da, Bakü'de ve diğer uygun yerlerde seve seve yeni alınan Pers illerimizin yöneticisine kendilerinden gönderildiler. Onlar da oturmak ve yerleşmek için elverişli yerleri ellerinden aldılar ve onları tam bir merhamet ve koruma içinde tuttular.”²²

¹⁸ Yakup Mahmudov, Kerim Şükürov, “Karabağ Tarihi Geçmişten Günümüze”, Ahmet Tecim, Sedat Demir (Ed(ler)), *Karabağ Sorular ve Gerçekler (11-89)*, Erkam Matbaası, İstanbul 2012, ss.34-35.

¹⁹ Tuğrul Özcan, “Rusya'nın Kafkasya'da demografik yapıyı ermeniler lehine değiştirme çabaları ve sonuçları (1725-1853)”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8 (14), 2022, 83.

²⁰ Sabir Hüseyinov, *Erməni xəyanəti: Terror, soyqırım və deportasiya siyasəti*, Avropa Nəşriyyatı Servis MMC, Bakı 2009, 16-20.

²¹ İsmayıl Mehmetov, *Türk Kafkası'nda siyasi ve etnik yapı: eski çağlardan günümüze Azerbaycan tarihi*, Ötüken, İstanbul 2009, 472.

²² Samuel Gottlieb Gmelin, *Doğanın Üç Krallığını Keşfetmek için Rusya'yı Dolaşın*, Imperial, Petersburg 1785, 72.

Aleksandr Griboyedov ise “Ermenilerle İlgili Not”unda şunları yazıyordu:

“Ayrıca, onunla birlikte Müslümanların bugünkü ağırlıklarıyla onları uzlaştırmak için yapmaları gereken, uzun vadede olmayacak olan ve onlardan Ermenilerin ilk kez kendilerine izin verildiği toprakları sonsuza dek ele geçireceklerinden korkmalarını ortadan kaldırmak için yapmaları gereken önerilere de çok şey söyledik. Aynı anlamda emniyet müdürüne, kurul üyelerine ve burada bulunanlara da söyledim.”²³

Ermeni tarihçi Ağayan Pavloviç, 1828’de Güney Kafkasya’da İran’dan 40 binden fazla Ermeni’nin, 1829’da Türkiye’den yaklaşık 90 binden fazla Ermeni’nin göç ettiğini yazıyor. İran hükümetinden bir yetkili Asker Han, Ermenilerin gönüllü olarak göç etmek isteyip istemediklerini bilmek istedi. “Evet! Dediler ki: “Farsça ekmekten ziyade Rus otunu yemeyi tercih ederiz.”

Bu politikanın özü şuydu: Rusya’nın kendisi için Ermenilerin şahsında etnik-dinî ve askeri-stratejik bir destek yaratmak istediği söz konusuydu. Çar I. Petro’nun politikası daha sonra II. Katerina (1762-1796) tarafından devam ettirildi.²⁴

Bu rol, 19. yüzyılda Rusya’nın Kafkasya’daki saldırgan savaşları sırasında Ermeni yerleşimciler tarafından tam olarak yerine getirildi. Türkmençay (1828) ve Edirne (1829) antlaşmalarının imzalanmasından sonra, Ermenilerin Rusya tarafından yeni fethedilen topraklara yeniden yerleştirilmesinde yeni bir aşama başladı.²⁵

Karabağ’a Ermenilerin büyük gruplar halinde getirilmesiyle yeni Ermeni köyleri ortaya çıkmaya başladı. (Daha sonra Ermeniler, yeniden yerleşimin “şerefine” Karabağ’da anıtlar diktiler, ancak 1980’li yıllarda Azerbaycan toprakları üzerinde hak iddia edilmesinden sonra yok edildiler). Resmi verilere göre, 1828’den 1830’a kadar, sadece 2 yıl içinde, İran’dan Karabağ dâhil 40 bin Ermeni ve 84 bin 600 Ermeni Osmanlı İmparatorluğu’ndan iskân edildi. Gayri resmi Ermeni yerleşimcilerle birlikte sayıları 200 bini geçti.²⁶

²³ Aleksandr Sergéevich Griboyedova, *Sotsial'no-ekonomicheskoy literatury*, Moskva izd-vo, Saratov, 1960, 78.

²⁴ Yüksel Sinan, “Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya”, Osman Köse (Ed.), *II. Ekaterina döneminde Rusya’nın Balkan politikası (1762-1796)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2022, 12.

²⁵ Rövsen Alizade, “İşgalcilik Faaliyetleri ve Karabağ Olayları”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 2013, 31.

²⁶ Sergey İvanovic Glinka, Ermenilerin Azerbaycan’a köçürülmesi, Rusyanın Erzurum’daki Başkonsolosu Mayevski’nin qeydleri, Azerbaycan, Bakı 1995, 73.

Elbette bunların hepsi Azerbaycan'ın nüfus dinamikleri üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Bu, Karabağ'ın Azerbaycan'a tarihi bağlılığına tanıklık eden önemli bir belge olarak tarihe geçmiştir. Ve bunun beraberinde Aşağı Karabağ bir süre bağımsız kalsa da, 1813 yılında Rusya ile İran arasında Gülistan Barış Antlaşması sonucu tüm Karabağ Hanlığı Rusya istilasına tanıklık etmiştir. Rusya'nın Kafkasya ve İran'a yönelik askeri baskınları Ermeniler için tarihte yeni bir sayfa açtı denilebilir.²⁷

Rusya'da vilayet sistemi olduğundan dolayı 1822'de Karabağ Hanlığı statüsü kaldırıldı, onun yerine aynı adı taşıyan bir Karabağ Vilayeti kuruldu. Ve bu il kısa süre sonra kaldırıldı ve 1840 reformlarından sonra Hazar bölgesinin bir parçası olan Şuşa ilçesine birleşti.²⁸

Ancak, bu idari bölge bile Gürcistan'ın İmereti eyaletine veya yakında kurulacak Erivan eyaletine dâhil edilmedi, ancak Kuzey Azerbaycan topraklarını birleştiren Hazar Denizi bölgesinin bir parçası oldu. 1846'dan itibaren Şamahı eyaletine (1859'da Bakü olarak değiştirildi) dâhil edildi. Bunun üzerine bir zamanlar Karabağ hanlığının kaldırılması bununla da bitmedi. 1861'in sonunda, "Kafkasya ve Güney Kafkasya ülkesinin yönetiminin değiştirilmesi hakkında" bir kararname çıkarıldı. Bu kararnameye göre, Elizavetpol (Şimdiki Gence) eyaleti oluşturuldu. Bu ilin yapısı, Nukha (Şeki kalesi), Elizavetpol ilçelerinin yanı sıra, ondan kopan parçalanmış Karabağ – Şuşa ve Zengezur ilçelerini içeriyordu. 1868'den itibaren ise Şuşa kazası Elizavetpol (şimdiki Gence) vilayetine dönüştürüldü.²⁹ Bu vilayet, Bakü vilayetiyle birlikte Kuzey Azerbaycan topraklarını birleştirmiştir. 1883'te Şuşa ilçesinin bir parçası olarak iki yeni oluşum daha oluşturuldu: Cavanşir ve Cebrayıl ilçeleri. Karabağ'ın bu idari taksimi 1921'e kadar devam etti.³⁰

Böylece Çarlık Rusya'sı, Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'a, özellikle Karabağ'a toplu olarak yeniden yerleştirilmesi ve idari – politik, sosyo – ekonomik ve kültürel gelişmeleri için iyi koşullar yarattı.

²⁷ Telman Guliyev, *Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti (1801-1813)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye 2010, 6.

²⁸ Mehmet Vedat Gürbüz, *Kafkasya'da siyaset: çatışma ortamı ve taraf güçler*, (1. Baskı), Kadim Yayınları, Ankara 2012, 62.

²⁹ Yasin Aslan, Buğra Atsız, *Can Azerbaycan: Karabağ'da Talan Var*, Kök, Ankara 1990, 62.

³⁰ İradə Nuriyeva, *Azərbaycan tarixi: ən qədim zamanlardan-XXI əsrin əvvəllərinədək*, Elm, Bakı 2015, 20.

Daha sonra, Ermeni tarafı, Azerbaycan topraklarında ilk “Büyük Ermenistan” fikrinin uygulanması için açık bir mücadele vermeye başladı. Bu fikrin ana bileşenlerinden biri yerel nüfusun yok edilmesi idi. Büyük Ermenistan fikri temelde Karabağ, Erivan, Nahçıvan ve Azerbaycanlıların yaşadığı diğer toprakların ele geçirilmesi fikriydi. 1890’dan itibaren Ermenilerin Osmanlı devletine karşı isyanlarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Ermeni siyaseti için Kuzey Azerbaycan mücadelenin merkezi haline geldi.

Rus İmparatorluğu Ermenileri sadece Azerbaycan’a yerleştirmekle kalmadı, aynı zamanda yaşamaları için gerekli tüm koşulları da yarattı. Çar I. Petro’nun 10 Kasım 1724 tarihli kraliyet kararnameğine dayanarak, “Hazar Bölgelerinde Yerel Yönetimlere Tahsis Konusunda En Yüksek Kararnameler” gibi önemli bir belge de dâhil olmak üzere, diğer benzer yasal düzenlemelerin kabul edilmesi tesadüf değildir.³¹ Ermeniler, II. Katerina’nın saltanatı sırasında ilk önce Derbent’te bir araya gelerek Şemkir ve Gence’yi ele geçirip Karabağ ve Siğnağı’de (Gürcistan’ın doğusunda bir ilçe) yeterli sayıda birlik toplayarak, Erivan’ı kolayca ele geçirme planı yaptılar.³² Ne var ki, bu plan uygulanamadı. Yine de Ermenilerin genel tutumunun devam ettiği, Nahçıvan ve Erivan hanlıklarının topraklarının fethedildiği 1826-1828 Rus-İran Savaşı sırasında açıkça görülebiliyordu. 21 Mart 1828 tarihli I. Nikolay kararnamesi (1825-1855) temelinde Ermeni bölgesi kurulmasıyla 12 yıl (1840 yılına kadar) idari reform döneminde kalarak hâkimiyetini sağlayabildi.³³

Tarih kaynaklarına dayanarak söyleyebiliriz ki, Azerbaycan’ın nüfusu hakkındaki ilk resmi istatistikler 1863 yılına kadar uzanmaktadır. Böylece, Ocak 1863 verilerine göre Azerbaycan’ın nüfusu 1 milyon 190 bin kişiydi. 1886’daki resmi istatistiklere göre, Azerbaycan’da 1 milyon 600 bin kişi yaşıyordu. Son olarak, 11 yıl sonra 9 Şubat’ta (o zamanki takvime göre 28 Ocak) yapılan nüfus sayımına göre Azerbaycan’da 1 milyon 806 bin kişi yaşıyordu. Bu rakamlara dayanarak, 1863-1897 yılları arasında Azerbaycan’ın nüfus dinamikleri üzerine yapılan çalışmalar, 1863-1886 yıllarında

³¹ Ulviyya İbrahimova, “Ermeni-Azerbaycanlı Milli Düşmanlığında Rus İskan Politikasının Rolü”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (2), 21.

³² Beşir Mustafayev, “Kafkaslarda Müslüman-Üslüman-Türk Soykırımı Oykırımı (1905–1920)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (1), 2012, 533.

³³ Vladimír Alekséevic Tomsinov, *Sozdaniye «Polnogo sobraniya zakonov» i «Svoda zakonov» Rossiyskoy imperii*, Zertsalom, Rossiya 2011, 240.

Azerbaycan’da nüfusun daha yüksek oranda büyüdüğünü gösteriyor. Söz konusu 23 yılda yıllık ortalama nüfus artışı % 1,52 idi. Bununla birlikte, daha sonraki 11 yıl boyunca, 1886’dan 1897’ye kadar, yıllık ortalama büyüme oranı % 1,12 idi.³⁴

Bütün bunlar, Rus İmparatorluğu’nun sonuna kadar hayatın her alanında Ermeniler için elverişli koşulların yaratılmasının, Çarlık politikasının önemli yönlerinden biri olmaya devam ettiğini kanıtlıyor. Başka bir ifadeyle, Ermeni nüfusu Rusya’nın kanatları altında, Müslümanlardan çok daha hızlı gelişmeye başladı. Buna göre Ermeniler, Azerbaycan ekonomisinin büyümesinin başlamasıyla ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmaya daha hazırlıklıydılar. 1872 petrol yataklarının kiralanması için yapılan ihalede Azerbaycanlıların aldığı pay sadece % 5 iken, Ermeni girişimciler neredeyse 10 kat daha fazlasını almayı başardılar. 1900 yılına gelindiğinde Bakü vilayetinde faaliyet gösteren 115 sanayi şirketinin % 29’u Ermenilere ve sadece %18’i Azerbaycanlılara aitti.³⁵ Ayrıca, Azerbaycan genelinde sosyo – ekonomik ve siyasi hayattaki konumlarını güçlendiren Ermeniler, 1905’te Azerbaycanlılara açıkça karşı çıktılar.³⁶

Ermeni tarafı, 1905 yılından başlayarak, Azerbaycan halkının toplu imhasına başladı. Karabağ’da Ermeni soykırımının Azerbaycanlılara yönelik politikası daha trajik bir hal aldı. Ancak 1905-1906’da yapılan katliamlar bile Ermenileri sakinleştirmede. I. Dünya Savaşı’nın yarattığı tarihi koşulları kullanarak, yine efsanevi bir devlet - “Büyük Ermenistan” yaratmaya başladılar.³⁷

1.3. 1917 RUS DEVRİMİ SIRASINDA KARABAĞ: TARİHYAZIMI

I. Dünya Savaşı’nda Rus ordusunun cephelerde aldığı yenilgiler, bunlara bağlı çok sayıda kurban verilmesi, gıda fiyatlarının yükselmesi, ulaştırma sektöründe erzak sıkıntısına yol açan kriz, ülkede memnuniyetsizliğin oluşmasına neden oldu. Kısacası, I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Rus İç Savaşı kargaşa Dağlık Karabağ’ın kaderinde büyük ve ölümcül bir rol oynadı.³⁸

³⁴ Dmitriy Ignat’yevech Valentey, “Sov. Entsiklopediya”, *Demograficheskiy entsiklopedicheskiy slovar*, Infra-m, Rossiya 1985, 421.

³⁵ Tadeusz Swietochowski, *Russian Azerbaijan, 1905-1920: The Shaping of National Identity in a Muslim Community*, Cambridge University Press, United Kingdom 2004, 106-107.

³⁶ Mayevskiy Vladimir Feofilovich, *Armiano-tatarskaya smuta na Kavkaze kak odin iz fazisov armianskogo voprosa*, Tipografiya Shtaba Kavkazskogo Voyennogo Okruga, Tiflis 1915, 26.

³⁷ Mustafayev, a.g.y, 534.

³⁸ Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, 50.

Bütün bunlar nihayetinde ülkedeki sosyo – ekonomik ve politik çatışmaların tırmanmasına yol açtı. Çarlık fiilen kınandı ve 2 – 15 Mart 1917’de St. Petersburg’da Rus İç Savaşı gerçekleşerek Çarlığın tüm gücü geçici hükümete geçti. Güney Kafkasya’daki durumun trajedisi, Şubat Devrimi’nden sonra önemli ölçüde zayıflayan devlet yapılarının etnik ilişkiler alanındaki çalkantılı süreçleri kontrol edememesi gerçeğinden kaynaklanmıştır.³⁹

Rusya’da imparatorluğun çöküşünden (Şubat 1917) ve Bolşeviklerin yükselişinden (Ekim 1917) sonra Güney Kafkasya’da gelişen kaotik durumda, silahlı Ermeni grupları Bolşeviklerle ittifak kurdu. Taşnaklar, Azerbaycanlılara yönelik soykırımda yeni ve daha ürkütücü bir aşamaya geçti. Ülkede meydana gelen kargaşadan yararlanan Bolşevik ve Ermeni Taşnakçıları Kafkasya’daki “Büyük Ermenistan” hayalinin propagandasını yapıyorlardı.⁴⁰

Şubat Devrimi’nin hemen ardından, Kafkasya Genel Valiliği kaldırıldı. Bu, bölgenin daha özerk bir yönetim yapısına kavuşturulması anlamına geliyordu. Geçici hükümet, Kafkasya’yı yönetmek için Tiflis merkezli Özel Güney Kafkasya Komitesi (OZAKOM) adlı yeni bir kurum kurdu. OZAKOM, Kafkasya’nın farklı bölgelerinin yönetimini ve sorunlarını ele almaktan sorumluydu. Bu kurum bölgenin yönetimini yerelleştirmeyi ve Kafkasya’daki toplumsal ve siyasi sorunları ele almayı amaçladı. Bu, Kafkasya’nın içinde bulunduğu karmaşık döneme uygun bir idari çözüm olarak görülüyordu.⁴¹

Valilik kurumuyla karşılaştırıldığında, OZAKOM çok daha zayıftı ve büyük ölçüde Güney Kafkasya’da Şubat Devrimi’nden sonra meydana gelen karmaşık siyasi süreçler nedeniyle halk arasında prestij sahibi değildi.

Geçici hükümetin devrilmesinden ve Bolşeviklerin Rusya’da iktidarı ele geçirmesinden sonra (25 Ekim-7 Kasım 1917), Bakü (31 Ekim-13 Kasım) ve Tiflis’te (11-24 Kasım) Güney Kafkasya’nın tüm siyasi partileri, ulusal ve kamu kuruluşları

³⁹ Anar Qaffarov, & Vefalı Enserov, *Xocalı Soyqırımı Xarici ölkələrin mətbuatında*, Bakı 2012, 10-11.

⁴⁰ Ramazan Uslu, “Taşnaksütyun ermeni terör örgütü’nün 1914-1920 yılları arası doğu Anadolu ve Kafkasya’da yaptığı katliamlar”, [Elektronik Sürüm] *Electronic Turkish Studies*, 9 (1), 2014, 614.

⁴¹ Ramin Sadıgov, “Rus İhtilallerinin Azerbaycan’a Etkileri: Bağımsızlığa Giden Yol”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (16), 2015, 170.

toplandı. Katılımcılar neredeyse oybirliğiyle yeni Bolşevik hükümetini tanımayı reddettiler ve bölgede yeni bir yönetim yapısı oluşturmaya karar verdiler.⁴²

15-28 Kasım'da, bölgenin üç ana milletinden temsilciler (Azeriler, Gürcüler ve Ermeniler), Geçici Hükümetin 12-25 Kasım'da seçimlerini planladığı Kurucu Meclis'in toplanmasından önce Kafkasya'da geçici bir otorite ilan ettiği bir Kafkasya Komiserliğini (ZAKAVKOM)⁴³ kurdular. Bu Komiserliğin vazifesi ("Kurucular Meclisi" – Seym-oluşuncaya kadar) Güney Kafkasya'nın idaresinden sorumlu olmağı.⁴⁴

12 – 25 Ocak 1918'de, Güney Kafkasya Komiserliği, o zamanın zor koşulları altında mümkün olmayan seçimler yaparak Güney Kafkasya Seym'i toplamaya karar verdi. Bu nedenle, Seym'in bileşiminin, Kurucu Meclise Güney Kafkasya'dan seçilen siyasi parti temsilcilerinden oluşturulmasına karar verildi. Milletvekillerine bölgedeki 10 siyasi partinin üyeleri verildi. Sayısal olarak partinin ana bileşenleri Gürcü Menşevikleri ve Müsavat partisi, üçüncüsü Taşnaksutyun partisiydi.⁴⁵

Seym, 10 – 23 Şubat 1918'de Tiflis'te çalışmaya başladı. Bölgesel bir yasama organı oluşturma girişiminin Gürcü Menşeviklere ait olması ve Müsavat tarafından aktif olarak desteklenmesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda Taşnaklar ve Sosyal Devrimciler, bu yapının oluşmasının Orta Kafkasya'nın Rusya'dan ayrılmasının başlangıcı olacağına inanarak bu fikre karşı çıktılar. Ancak, Taşnaklar, bu meseleyle ilgilenmeyeceğini kesin bir şekilde ifade etmiş ve Rusya'yı temel stratejik müttefikleri olarak görme konusundaki bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak, bir dizi diplomatik manevra sonucu karşılaştıkları bir dizi faktörle yüzleşmek zorunda kaldıklarında, Seym çalışmalarına katılmak zorunda kalmışlardır.⁴⁶

⁴² Anar İsgenderov, "Rusya'da Şubat-Burjuva Devrimi ve Azerbaycan", Fatih Mehmet Sancaktar (Ed.), *Ekim 1917 Sovyet ihtilali'nin yüzüncü yılında Türk dünyası'ndaki bağımsızlık fikri ve siyasi hareketler uluslararası sempozyumu:16-17 Ekim 2017- İstanbul: Bildiriler* (ss. 154-170), Türk ocakları, İstanbul 2017, 161.

⁴³ Maveray-ı Kafkasya Komiserliği, Rusça'da Zakavkazskiy Komissariat olarak adlandırılır ve kısaca Zakavkom olarak ifade edilir.

⁴⁴ Vügar, İmanbeyli, "Modern Dönemde Kafkaslarda İşbirliği Modelleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 4 (2), 2016, 230.

⁴⁵ Vasif Qafarov, "Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu", *Gazi Akademik Bakış*, 2 (3), 2008, 141.

⁴⁶ Halil Bal, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (5), 2004, 29.

Bu bağlamda Taşnakların ve Sosyal Devrimcilerin hemen hemen tüm güncel konularda bölgenin Rusya ile siyasi bağlarını zayıflatmaya yönelik her türlü girişimi baltalamaya çalışması şaşırtıcı değildir. Özellikle Seym Güney Kafkasya’da Anayasa geliştirecek ve bireysel bölgesel birimlerin işlevlerini belirleyecek bir Kurucu Meclise dönüştürme fikrini düşmanca kabul ettiler. Türkiye ile barış anlaşmasının yanı sıra ulusal ve tarımsal sorunlara ilişkin olarak Azerbaycan ve Ermeni grupları da taban tabana zıt konumlarda bulundular.

Seym ile ilgili sorunların (tarım, işçi, Türkiye ile ateşkes vb.) ciddiyetine rağmen, çözümlerinin birincil koşulunun şüphesiz ki, Kafkasya halkları arasındaki ilişkilerde barış ve anlaşmanın hükümdarlığı olduğuna dikkat edilmelidir. Güney Kafkasya Seym’i asıl zorlayan ve tahammül edemediği şey uluslararası meselelerdi.

Dahası, Azerbaycanlılar ve Ermeniler arasında siyasi çatışma arttı. Ermeniler, Bolşeviklerin desteğinden yararlanarak Azerbaycan topraklarında fiilen etnik temizlik gerçekleştirdikten sonra durum daha da kötüleşti. Bölgedeki Rus iktidarının nihai olarak ortadan kalkmasından istifade eden Ermeniler, Rus birliklerinin geride bıraktığı silah ve mühimmatın büyük bir kısmını ele geçirdikten sonra, Azerileri Türklere sempati duymakla suçlayarak vurmaya başladılar. 1918 yılının Şubat ayı ortalarında Erivan şehrinde Ermeni-Azeri çatışmaları başladı.

Azerbaycan halkına karşı düzenlenen cezalandırma kampanyalarına, düzensiz Ermeni askeri birimlerinin yanı sıra Güney Kafkasya hükümeti birlikleri de Albay Pirumov ve Komiser Dro’nun (D. Kanayan) komutası altında katıldılar.⁴⁷ Sadece 17-21 Şubat 1918 tarihleri arasında Ermeni birimleri topçu kullanarak Erivan ilçesindeki 21 Azerbaycan köyüne saldırılar gerçekleştirdiler.⁴⁸

Toplamda, 1917 yılının başından 1918 Mart ayına kadar bu ilçede 197 Azerbaycan köyü yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Bu dönemde Azerbaycanlılara yönelik bu tür zulümlerin sadece Erivan ilçesinde değil, aynı zamanda Zengezur ve Karabağ topraklarında gerçekleştirilmesinin altında “Ermeni birliği” oluşturma fikri yatmaktaydı. 1917’de Ermeni silahlı birlikleri Zengezur ilçesinde 109 Azerbaycan köyüne, Karabağ’da

⁴⁷ Ramile Dadaşova, “Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu ve Kafkasya’da Ermeni silahlı örgütlerinin faaliyetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 35 (1), 56.

⁴⁸ Fuad Akhundov, “Democratic Republic of Azerbaijan, Chronology of Major Events (1918-1920)”, *Azerbaijan International*, 6, 67.

ise 157 Azerbaycan köyüne saldırı düzenledi. Bu köyler kısmen ya da tamamen yok edildi.⁴⁹

Yukarıda anlatılan zulümlerin yanında, Güney Kafkasya makamları da Azerbaycan askeri birimlerinin oluşumunu önlemek için her türlü çabayı gösterdi. Bu sırada ise Ermeni askeri birliklerinin kurulması hızla devam etti.

Seym'de Erivan olaylarının tartışılması sırasında Bolşevikler aslında Taşnakların tutumunu desteklediler; bu da Ermenileri Orta Kafkasya'nın diğer bölgelerinde etnik temizliklerin devam ettirmeye ve genişletmeye teşvik etti. Özellikle Bakü eyaletinin Azerbaycan nüfusu bir sonraki hedefi haline geldi. Bu olayların ardı sıra Bolşeviklerin 11 Ocak 1918'de "Türk Ermenistan'ı" hakkında 13 sayılı Kararname'yi ileri sürmesi, iki ülkeyi arasındaki alevi daha da ateşledi. Zira bölgeden çekilen Rus askerlerinin tuttuğu mevkilere Ermeni milisleri yerleşecekti. Bolşevikler Güney Kafkasya'daki egemenliğini ireli sürmek için (Aralık 1917'de) Bakü Komünü oluşturarak, Ermeni kökenli S. Şaumyan'ı Kafkasya Özel Komiseri olarak başa getirdi. Taşnaklar 1918-1919 olaylarında Osmanlı Devleti'ne güç yetiremeyeceklerini anladıkları için İngiliz birliğini Bakü'ye çağırdılar ve komün Temmuz 1918'e kadar fiilen ortadan kalktı.⁵⁰ Öte yandan, S. Şaumyan, Lenin'in talimatını uygulayarak bölgede bir Bolşevik rejim kuracaktı. Karşılığında da onların korunması için Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulacaktı. Buna göre de, Bolşevikler Kafkasya'da olduğu gibi Doğu Anadolu'da da onları savunmaya çalıştılar. Çünkü Rus ordusu, kendi çıkarlarını sağlamak için Osmanlı-Rus sınırında bir Ermeni devleti kurulmasını çok istiyordu.

Sonuç itibarıyla S. Şaumyan, Lenin'in verdiği talimatları yerine getirdi ve kısa sürede çoğunluğu Ermenilerden oluşan bir birlik kurarak aslen Ermeni olan Nazarbekyan'ı birliğin başına lider olarak atadı. İlk yaptığı iş ise Ermeni milislerden askerî birlik kurmasıydı. Sözü geçen bu askerî birlik 16.000 kişilik üç tümen, 1.000 kişilik bir süvari alayı ve 4.000 milisten oluşuyordu. Taşnak Ermeni Komitesi, 1918 yılının Mart-Nisan aylarında Kafkasya'da, özellikle Karabağ'da şiddetli terör faaliyetlerini yeniden başlattı.⁵¹ Nitekim bu gücü iyi değerlendiren Nazarbekyan, Doğu Anadolu'ya

⁴⁹ Ertan Efegil, Cavid Kasımlı, *Dağlık Karabağ üzerine yazılar*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2014, 7.

⁵⁰ Mehmet Bilgin, Osmanlı Yönetiminin Kafkas Cephesinde İleri Harekata Karar Verme Sürecinde Kafkasya'nın Durumu (Mart-1917-Mart-1918), *Turkish Studies-Historical Analysis*, 16 (2), 2021, 133.

⁵¹ Beşir Mustafayev, *Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'daki Faaliyetleri (1905-1920)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009, 188-189.

doğru ilerleyerek Erzincan, Erzurum, Bayburt ve Gümüşhane'ye ağır kayıplar verdirdi. Ancak Osmanlı Harbiye Nâzırı Enver Paşa Vehib Paşa'ya ilerleme emri verince, Kazım Karabekir komutasındaki 1. Kafkas Kolordusu ilerleyerek, işgale uğrayan bölgeler de dâhil olmak üzere Trabzon'a kadar olan toprakları kurtardı.⁵²

Harbiye Nâzırı Enver Paşa, Vehib Paşa komutasındaki birlikleri Kafkasya'ya seferber ettiğinde, Sovyet yetkilileri 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak Osmanlı İmparatorluğu ile barış yapmayı kabul etti. Antlaşmanın 7. maddesine bakıldığında Bakü'deki Bolşevikler, Taşnak Ermeni askeri birliklerinin bir an önce bölgeyi terk etmesini sağlayacaktı.⁵³

Sonuç itibarıyla 10 Mart 1918'de Vehib Paşa, Kafkasya Komiserliğinden askerlerini bölgeden çıkarılması emrini verdi. Ve Taşnak ve Bolşevik müttefikleri son hain bir planla 31 Mart 1918'de Azerbaycan'a karşı Bakü katliamını gerçekleştirdiler.⁵⁴ Azerilerin bu büyük saldırıya direnmek için ciddi bir gücü yoktu ve bir süre sonra Bolşevik ve Ermenilerden oluşan gruplar şehre girdi, evleri ateşe verdi ve kaçmaya çalışan sivilleri vurdu. Akşama kadar, Şamahı sakinlerinin direnişi neredeyse kırıldı, soygunlar ve katliamlar başladı. Şehrin tüm erkek nüfusu öldürüldü, kadınlara kocalarının ve ebeveynlerinin önünde tecavüz ettiler. Şehir tamamen yenildi ve sonra yakıldı: 5 bin evden sadece Gerçek Okul binası hayatta kaldı, tüm camiler yıkıldı. Kazım Karabekir Paşa emrindeki I. Kafkas Kolordusu farklı ilçelere sığınan millete yardım sağladı.⁵⁵

“Raşit Bey şöyle yazıyordu: Yönetim-belediyede Müslüman yatırımcılarla savaştan önce ‘isyankâr bir cephe’ kuruldu, Bolşevikleri tehdit eden Ermeni yatırımcılar savaş sırasında Taşnaklara katıldılar ve Müslümanlara saldırdılar.”⁵⁶

Bakü'de ve Azerbaycan'ın diğer bazı bölgelerinde bu katliamın ortaya çıkmasının, Taşnaksutyun ve S. Şaumyan liderliğindeki Bakü Konseyi liderlerinin yanı sıra Güney Kafkasya Seym'inin liderlerinin de sorumlu olduğu iddia edilebilir. Onlar aslında Erivan ilçesinin barışçıl Azerbaycanlılarının yaşadığı trajediye karşı kayıtsız kaldılar, böylece

⁵² Halil Bal, 32.

⁵³ Selami Kılıç, *Türk Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998, 163.

⁵⁴ Elçin Ahmedov, “Ermenistan'ın Etnik Temizlik, Soykırım ve İşgalcilik Politikasının Sonuçları”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 81.

⁵⁵ Arslan Mukaddes, *Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2012, 118.

⁵⁶ Raşid bəy İsmayilov, *Azərbaycan'ın Tarixi*, Azərneşr Bakı 1993, 163.

Bolşeviklere ve Taşnaklara, Bakü’de çatışmaları çözmeleri durumunda Tiflis’in müdahale etmeyeceğini de açıkça göstermiş oldular. Sonuç itibariyle Taşnak liderleri Seym’den ayrıldıktan sonra Gürcülerin ve Azerilerin hızla Türkiye ile ortak bir dil bulacaklarından korkuyorlardı; Ermeniler ise kendilerini yalnız hissedeceklerdi, karşılarında bir Türk ordusu vardı. Rusya ise (ister Çarlık isterse Sovyetler) o zaman dileyseydi bile onları kurtarmaya gelemezdi.

Güney Kafkasya Seym’inin çözülmesinden ve Gürcistan ile Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Ermenilere Ermenistan’ın bağımsızlığını ilan etmekten başka bir yol kalmadı. Böylece, Mayıs 1918’in sonunda Güney Kafkasya’da üç egemen devlet (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) ortaya çıktı.⁵⁷

Azerbaycan coğrafyası tarih boyunca çeşitli kavimler tarafından bu kadar işgallere rağmen Azerbaycan kimliğini korumayı başarmıştır. Türk ve İslam dünyasının ilk cumhuriyeti olarak Azerbaycan, 28 Mayıs 1918’de Mehmet Emin Resulzade önderliğinde kurulsada bağımsızlığı Sovyet işgaline kadar devam edebilmiştir. 4 Haziran 1918’de Batum’da Azerbaycan ve Türkiye heyetleri arasında Azerbaycan Cumhuriyeti ile Osmanlı Türkiye’si arasında barış ve dostluk anlaşması imzalandı.⁵⁸

Bu anlaşmanın ardından Karabağ bölgesinin Azerbaycan cumhuriyetine ait olduğu bir kez daha beyan edildi. Batum Antlaşması’na göre, Türkiye, Azerbaycan devletine karşı müttefik yükümlülüklerini yerine getirerek, 15 Haziran 1918’de Albay Mürsel Paşa komutasındaki 5. Kafkas Tümeni birliklerini Gence’ye (Elizavetpol) getirdi. 6 Haziran’da Nazım Paşa’nın 7.000 kişilik ordusu İran Azerbaycan’ından Gence’ye geldi. Azerbaycan hükümeti, daha önce Gence’de bulunan Nuri Paşa komutasındaki Türk subaylarının yardımıyla kısa sürede Türk birlikleriyle birleşerek Kafkas İslam Ordusu’nda Özel Azerbaycan Kolordusu oluşturabilmiştir. Bu ordunun toplam sayısı 20 bin kişiye ulaşıyordu.⁵⁹

⁵⁷ İzzet Öztoprak, “Maverâ-yı Kafkas Hükûmeti, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri”, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001/Ekim), Genelkurmay Basımevi, Ankara 2003, 136.

⁵⁸ Mesut Çapa, “Milli Mücadele Döneminde Batum”, XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010), 5, 2015, 64.

⁵⁹ Nâsır Yüceer, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekatı (Azerbaycan ve Dağıstan’ın Bağımsızlığını Kazanması 1918), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, 99-102.

Bağımsızlık Deklarasyonunun yayımlanmasına rağmen Ermenistan geniş topraklar peşinde olmanın pişmanlığı bir kez daha Aras nehrinin yakınlarındaki Gümrü'de Türk ordusu karşısında yaşadı. Karşılaşma sonucu Nazarbekov'un askeri birliği tamamen çöktü.⁶⁰ Şunu da belirtmek gerekir ki, modern dönemde Ermeni devleti tarihi Azerbaycan topraklarında kuruldu ve bu devletin başkenti eski Azerbaycan şehri Erivan oldu.⁶¹

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisinden sonra,⁶² Ermeni General Andranik Ozanyan liderliğindeki kuvvetler Karabağ'a girdi ve Aralık 1918'de İngiliz birliklerinin 1919'da Güney Kafkasya'yı işgal etmesiyle Şuşa'nın bölgesel başkentine yöneldi ve İngiliz düzeni Paris Barış Konferansı'nda Andranik'in işgalini durdurmasını ve çatışmanın çözülmesine izin vermesini önerdi. Daha sonra İngilizler, Azerbaycanlı politikacı Hüsrov'un geçici vali olarak atanmasını kabul ettiler, ancak bölgenin mülkiyetine ilişkin nihai kararın yalnızca gelecekteki bir barış konferansında kararlaştırılması gerektiğinde ısrar ettiler. Bu arada Şuşa katliamı gerçekleşti.⁶³

1917-1919 yıllarında Tiflis ve Bakü'de yayınlanan farklı isimlerle gazeteler, sorunun incelenmesinde ayrı bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda 1918'de Tiflis'te yayınlanan "Borba"⁶⁴, "Pravda ve İzvestiya" gazeteleri (Rusça)⁶⁵, ayrıca Bakü'de çıkan "Azerbaycan" (Rusça)⁶⁶, "Açık söz" (Azerice), "Bakü Sovyet ve Müslüman Komitesinden Haberler" (Rusça), "Hümnet" (Azerice)⁶⁷, "Bakinsky Raboçi"⁶⁸, "Naşa Dni", (Rusça)⁶⁹ gazetelerini gösterebiliriz. Bu gazetelerin sayfalarında Güney Kafkasya'da cereyan eden olaylarla ilgili geniş bilgiler veriliyordu.

⁶⁰ Bal, 43.

⁶¹ Murteza Hasanoğlu, Nesrin Süleymanlı, "Ermenistan Devleti'nin Oluşum Sürecinde Güney Kafkasya'da Nüfuz Mücadelesi ve Azerbaycan", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2 (2), 2013, 300.

⁶² F.rezzan ÜNALP, "Türk ordusunun Azerbaycan harekâtı ve Karabağ (Birinci Dünya Savaşından Hocalı Soykırımına)", *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1 (1) 9-10.

⁶³ Nazim Mustafa, *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İşığında (1918-1920), Araşdırmalar, Məqalələr*, Ulu, Bakı 2018, 63-64.

⁶⁴ Gülşen Paşayeva, İrada Bağirova, Kamal Makilaliyev, Ferhad Mehdiyev, "Sscb'de yarı-özerkliğin Hukuki durumu: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi örneği", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 14 (69), 2013, 73.

⁶⁵ Enis Şahin, *Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, 97.

⁶⁶ Azer Adıgüzelov, "Tarihsel Gelişim İçinde Azerbaycan Basını ve İlk Basılı Ürünler", *Marmara İletişim Dergisi*, 10 (10), 2014, 263.

⁶⁷ Nəsiman Yaqublu, *Cümhuriyyət qurucuları*, "Nurlar" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, Bakı 2018, 12.

⁶⁸ Akif Şahverdiyev, *Azərbaycan mətbuatı tarixi*, Təhsil nəşriyyatı, Bakı 2006, 44.

⁶⁹ Vladimir Lenin, *Demokratik inqilabda sosial-demokratiyanın iki taktikası*, Azərnəşr, Bakı 1969, 147.

O dönemde basılan periyodik yayınlar, Ermenilerin 1917-1918 yıllarında Azerbaycanlılara karşı işledikleri suçları tam olarak açıklığa kavuşturmak, sorunun gerçek doğasını gözler önüne sermek için çok önemlidir. Bu dönemde basının çeşitli siyasi partilere, bireylere ait olmasına ve bu basın organlarının olaylara yaklaşımını değerlendirmesine, ait oldukları örgütlerin ve kişilerin görüşlerini vurgulamasına rağmen, aynı zamanda sayfalarında meydana gelen olaylara nesnel yaklaşım örnekleri de bulunabilir. Ermeni şovenist milliyetçilerin Azerbaycanlılara yönelik soykırım politikasını anlatan çok sayıda tarihi belge ve bilimsel araştırma materyaline rağmen, bahsettiğimiz zamanın olaylarını nesnel olarak incelemek için gerçek materyaller hâlâ azınlıktadır.⁷⁰

Bütün bunlara rağmen, sorunun doğru incelenmesi, olayların nesnel olarak değerlendirilmesi, Azerbaycan halkına yapılan katliamların özünün açıklanması açısından Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti tarafından oluşturulan ve 1918-1920 yıllarında faaliyet gösteren Olağanüstü Soruşturma Komisyonu tarafından toplanan materyaller net bir şekilde yönlendirilmiştir.

1.4. SOVYET YILLARINDA DAĞLIK KARABAĞ (1920 – 1987) VE KAFKASYA’DA SOVYET İKTİDARININ KURULMASI VE PEKİŞTİRİLMESİ DÖNEMİ (1920 - 1934)

Rusya’da Sovyet gücünün perçinlenmesiyle birlikte Çarlık Rusya’sının sınırlarının restorasyonu başladı. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin (ADC) kuzey sınırlarını koruyan 11. Kızıl Ordu birlikleri, cumhuriyeti ele geçirme planını gerçekleştirmek için uygun emir ve talimatlar aldı. Azerbaycan parlamentosundaki Sovyet yanlısı güçler ve Karabağ’da Ermeni Taşnak ayrılıkçılarının Mart ayındaki ayaklanması Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin gerilemesini hızlandırdı. Bu, Karabağ çevresindeki olaylarda yeni bir aşamanın başlangıcıydı. Önemli meselelerden biride din konusuydu. Troçki’nin dediği gibi,⁷¹ “Azerbaycan’a gelince, Ermenistan’la barış görüşmeleri devam etse de, aralarında kalıcı bir anlaşmaya güvenmek gerekli değildir, çünkü Müslümanların

⁷⁰ Rashad Rzayev, “Azerbaycan’a Yönelik Ermeni Terörizmi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (4), 2019, 2493.

⁷¹ Alekseev Denis Yurievich, “Pskovskiye otryady-pervoye soyedineniye Krasnoy armii”, [Pskov müfrezeleri Kızıl Ordu’nun ilk oluşumudur], *Voyennaya istoriya: lyudi, sobytiya, polkovodtsy*, 94 (47), 2019, 96.

ve Hristiyanların Güney Kafkasya ve Orta Kafkasya'daki etnik kökenleri söz konusudur.”⁷²

Sovyet döneminde Ermenilerin Karabağ'daki payı sürekli artıyordu. 1920'lerde, bölge nüfusunun sadece %6'sıydı, ancak 1980'lerin sonunda nüfusun beşte birini oluşturuyorlardı. Azerbaycan'ın komşu bölgelerinde payları elbette daha yüksekti, ancak birçok bölgesinde çok sayıda Azerbaycan Türkleri yaşıyordu. Karabağ nüfusundaki diğer tüm halklar çok az temsil edildi. Yine de SSCB çerçevesinde oldukça sıkıntılı bir eyaletti.⁷³

Nisan 1920'de Sovyet 11. Kızıl Ordu'nun süngüleri 23 aylık Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırıp Kafkasya'yı işgal etti. Kuzey Azerbaycan'da Sovyet iktidarı doğdu. Akabinde iki yıl içinde Sovyetler Birliği'nin Güney Kafkasya da Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nde (RSFSR) Kafkas cumhuriyetleri kuruldu.⁷⁴

11. Kızıl Ordu tarafından işgalinden sonra, Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti 28 Nisan 1920'de bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları, 30 Nisan'da sözde Azerbaycan SSC Devrimci Komitesi Taşnak hükümetine askerlerini Karabağ ve Zengezur topraklarından çekmeleri ve böylece uluslararası düşmanlığı sona erdirmeleri için bir kesin uyarı verdi.

Bolşevikler daha sonra yedi üyeli bir komite, Kafkas Bürosu (genellikle Kavbüro olarak bilinir) kurdular. Gelecekteki Sovyet lideri Joseph Stalin (Gürcistan'da doğup büyüdü), Halk Komiserleri Konseyi'nin (HKK) gözetimi altında, Kavbüro'ya Kafkasya'daki işleri yönlendirme görevi verildi.⁷⁵ 4 Temmuz 1921'de komite, Karabağ'ın yeni kurulan Sovyet Sosyalist Ermenistan Cumhuriyeti'ne verilmesi lehinde 4-3 çoğunluk oyu kullanarak, ertesi gün Kafkasya Bürosu meseleyi “Müslümanlar ve

⁷² Ganin Andrey Vladislavovich, “Rol' spetsialistov General'nogo shtaba v pobede Krasnoy armii v Grazhdanskoy voyne 1917-1922”, [1917-1922 İç Savaşı'nda Kızıl Ordu'nun zaferinde Genelkurmay uzmanlarının rolü], *Voyenno-istoricheskiy zhurnal*, (10), 2019, 13.

⁷³ Kemal Beydilli, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya göçürülen Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi (Ayrı basım), Ankara 1988, 383-385.

⁷⁴ Türkan Necefoğlu, *Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Türkiye'deki Diplomatik Misyonu ve İstihbarat Faaliyetleri (1920-1922)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük 2020, 45.

⁷⁵ Tahir Sünbül, *Azerbaycan'daki Siyasi Partiler (1905'den Günümüze)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, 84.

Ermeniler arasında ulusal barışın gerekliliği temelinde” Azerbaycan lehine revize etti; yani, bölgeyi Azerbaycan SSR’si içinde bırakmak için oy kullandı.⁷⁶

1921’den itibaren Karabağ, idari ve bölgesel bir birim olarak Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin bir parçasıydı. 1923 yılında Azerbaycan SSCB’sinin bir parçası olarak Dağlık Karabağ Özerk Bölge statüsü (DKÖB) verildi. 1917 yılında bölgedeki nüfusun büyük bir kısmı Ermeni (%52.3), diğer bir kısmı ise Azerbaycanlı (%40.2) olarak kaydedilmiştir. Ancak, 1926 nüfus sayımına göre bölgedeki demografik dağılım önemli ölçüde değişmiştir. Bu sayıma göre, bölgede yaşayan toplam 116.274 kişinin büyük çoğunluğu, yani 108.48% (% 93.3) Ermeni olarak tanımlanmıştır. Geriye kalan nüfusun ise 7.188 kişi (% 6.2) Azerbaycan Türkü ve 604 kişi (% 0.5) diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Bu veriler, zaman içinde bölgedeki demografik yapının büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir.⁷⁷

Azerbaycan’da Sovyet iktidarının kurulmasından sonra sahada olağanüstü komiserler atandı. N. Karakozov (1890-1938) Dağlık Karabağ için olağanüstü Komisyon üyesi oldu. 30 Nisan 1920’de Sovyet Azerbaycan hükümeti verdiği notayla Ermenistan Cumhuriyeti hükümetine askerlerinin Zengezur ve Karabağ topraklarından çekilmesini talep etti. Aynı yılın Mayıs ayında Karabağ’da Sovyet iktidarı ilan edildi. O dönemde Kafkasya’yı konseyleştirmeye devam eden Sovyet Rusya’nın, var olan toprak çatışmalarının çözümünü özel bir komisyon aracılığıyla çözüme bağlaması öngörülüyordu.⁷⁸

Bu konu, Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin (Bolşevikler) Kafkas Bürosu’nun 7 Temmuz’daki Kafkasya Cephesi Askeri-Devrimci Konseyine verdiği talimatta ele alındı ve burada Rusya Temsilcisinin başkanlığında karma bir komisyonun oluşturulması gerektiği ve Karışık Olanın nüfusun etnik bileşimi ve iradesi tarafından yönlendirileceği belirtildi.⁷⁹ Ancak, 26 Eylül tarihli Azerbaycan Komünist Partisi Merkez

⁷⁶ Mehmet Mecek, “Azerbaycan’ın Devlet Yapısı ve Taşra Yönetiminde Merkez - Yerel İlişkileri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 2018, 57-58.

⁷⁷ Soslan Shotayevich Salakaya, Argun, Raul' Larikovich, “«KAVKAZSKIY KALENDAR'» KAK ISTOCHNIK PO ETNODEMOGRAFICHESKOY SITUATSII V ABKHAZII V KONTSE XIX—NACHALE XX v.” [Elektronik Sürüm], *Lavrovskiy sbornik*, 2015, 110-112.

⁷⁸ Sevinc SEYİDOVA, “Ermenilerin İşgalçı Fəaliyyətlərinin Nəticəsi Olaraq Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Yaradılması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 11 (2), 2022, 249.

⁷⁹ Mehmet Bora Perinçek, “Atatürk döneminde Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)-bütün Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi Politbürosu'nun Türkiye'ye ilişkin toplantı gündemleri ve kararları (1919-1938)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 7, 2005, 59.

Komitesi Siyasi Büro ve Orgbüro toplantısında tutum değişikliğine gidildi. Toplantıya katılan dokuz kişiden yedisi Kavbüro'ya Dağlık Karabağ'ın özerk bir bölge olarak tahsis edilmesine ilişkin kararı gözden geçirmelerini talep ettiler ve sadece iki kişi (Nerimanov ve Bünyadzade) Kafkasya Bürosunun kararını karşı çıktılar. Konuyla ilgili materyalleri toplamakla görevli bir komisyon oluşturuldu.⁸⁰

Dağlık Karabağ'ın 21 Ekim'den itibaren Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Orgbüro üyelerinin katılımıyla gerçekleşen sorumlu işçiler toplantısında Bünyadzade, Bolşevik lider Sergey Mironoviç Kirov'un tutumunu destekledi, özel notta Dağlık Karabağ'ın özerk bölgeye tahsis edilmesinin uygun olmadığına işaret edildi.⁸¹

Bolşevik lider S. Kirov, 30 Temmuz 1922'de Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler) Merkez Komitesi telgrafiyla "Karabağ bölgesi Azerbaycan'ın bir parçasıdır ve Parti örgütlenmesi Akp'nin (Azerbaycan Komünist Partisi) bir parçasıdır," mesajını verdi.⁸²

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kirov'un katılımıyla Dağlık Karabağ'a özerklik verilmesi konusunda yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Kirov sadece konumlarının hatasını değil, aynı zamanda Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmek yerine, kendisine özerklik verme ve bu kararı mümkün olan en kısa sürede uygulamaya koyma kararı alarak yanlış pozisyon alan Kavbüro'nun da yanlış tutum içinde olduğunu anlamıştır.

Azerbaycan Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi 8 Ekim 1923 tarihli oturumunda Dağlık Karabağ'a özerklik verme kararnamesinin kabul edilmesinden dört ay sonra bile S. Kirov başkanlığında, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin oluşumuna ilişkin halk arasında, özellikle de Türk halkı arasında kararın yaygınlaştırılmasının tamamlanmadığı belirtiyordu.⁸³

⁸⁰ Kurenkov Georgi Andreyeviç, "Organizatsiya sekretnykh podrazdeleniy v RKP (b)-VKShchb) v 1918-1941 gg", *Vestnik arkhivista*, (2-3), 257

⁸¹ Danil Guliyev, *Obrazovaniya Nagorno – Karabakhskoy Avtonomnoy Oblasti Azerbaydzhanskoy SSR 1918 - 1925*, Azerbaydzhanskoye Gosudarstvennoye Izdatel'stvo, Baku 1989, 63.

⁸² Gülzar İbrahimova, "Sovietization of Azerbaijan and invasion plans of Nakhchivan Armenians", *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 4 (1), 2019, 42.

⁸³ Elçin Neciyev, "Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi Sürecinde Karabağ Problemi", *Ermeni Araştırmaları*, (39), 2011, 182.

Benzer olayların gidişatı Kafkasya Bürosu'nda endişelere yol açtı ve bunun üzerine Azerbaycan'a 5 Temmuz'dan itibaren çözümün hayata geçirilmesi amacıyla baskı başladı. Bu iki şekilde gerçekleştirildi:

Bir yandan Azerbaycan yönetiminin önünde Kafkas Bürosunun kararnamesinin uygulanmasına ilişkin talepler belirlendi. Öte yandan Ermeni kadroları burada yönetimi güçlendirmek ve Azerbaycan'ın bölgedeki konumlarını zayıflatmak için Dağlık Karabağ'a gönderildi.

Dağlık Karabağ'a özerklik verilmesi, Güney Kafkasya Federasyonu ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) oluşum sürecine paralel olarak gerçekleşti. Ancak Azerbaycan Komünist Partisi yönetiminin Dağlık Karabağ'ın özerkleştirilmesi konusundaki tutumu değişmedi. Aksine, başkanlığını Şubat 1922'de düzenlenen 1. Kafkasya Komünist Örgütleri Kongresi'nde S. Orconikidze'yi seçen Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler), yine (5 Temmuz'dan itibaren karar alınması ve uygulanması durumunda olduğu gibi) Güney Kafkasya Bölge Komitesi, komuta ve idari yöntemi tercih etti.⁸⁴

Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesine 27 Ekim 1922 tarihli Güney Kafkasya Bölge Komitesi toplantısında 5 Temmuz'dan itibaren kararlar verilmesi istendi.

Karakozov'u İcra Komitesi Başkanı olarak tayin etme ve Ermeni Şadunz'u Azerbaycan Komünist Partisi'nin emrinde komuta etme kararı alındı ve bundan sonra onu sorumlu çalışmalara yönlendirmek için karar verildi.

Bu kuruluma uygun olarak, Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin (Merkez Komitesi) 15 Aralık tarihli Halk Komiserleri Konseyi tarafından Merkez Komisyonu (Kirov, Mirzabekyan, Karakozov) ve Dağlık Karabağ Meseleleri Komitesi (yedi kişiden oluşan) kuruldu. Bu komite 24 Temmuz 1923'e kadar görev yapmıştır. Buna rağmen Azerbaycan'a yönelik baskı devam etmiştir.

Trans-Federasyon Birlik Konseyi, Dağlık Karabağ'a özerklik verilmesi meselesinin çözümünün hızlandırılmasına ilişkin özel bir kararname kabul etmiştir. Moskova'nın her ne pahasına olursa olsun Ermeni özerkliğinin gerçekleşmesini sağlama arzusu, cumhuriyette Ermeni milliyetçiliğinin yoğunlaşmasına neden oldu. Bu durum, 12.

⁸⁴ Rövşen Alizade, 37.

Kongrede (17-25 Nisan 1923) konuşan Rus Komünist Partisi'nin (Bolşevikler) önde gelen Bolşevik şahsiyetlerinden Karl Radek'in bile Azerbaycan'da Ermeni şovenizminin varlığını beyan ettiği noktaya geldi.⁸⁵

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) kurulmasından sonra, Güney Kafkasya Bölge Komitesi'nin bu konuyla ilgili gereksinimleri daha katı hale geldi. Mayıs 1923'te Dağlık Karabağ Komisyonu raporu, Kafkasya Bölge Komitesi Genel kurulunun gündemine dâhil edildi. 1 Haziran 1923'te Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanlığı oturumunda, özerkliği kararnameye koyma ve projesini üç gün içinde Merkez Komitesine sunma kararı kabul edildi. Bu karar Güney Kafkasya Bölge Komitesi'ni onayladı. 27 Haziran'da düzenlenen genel kurulunda Karakozov ve Shadunz'un raporlarına dayanarak, Azerbaycan Komünist Partisi'nin Merkez Komitesine Dağlık Karabağ'a özerk statünün sağlanmasını sağlamak için bir ay süreyle görevlendirildiği bir karar kabul edildi. 1 Temmuz'da Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanlığı, Karabağ meselesini değerlendirdikten sonra altı maddelik bir kararname kabul etti. Azerbaycan Merkez Yürütme Komitesine Dağlık Karabağ'a özerklik verilmesi ve orada merkezi Hankendi'nde bulunan "Karabağ Özerk Bölgesi"nin kurulmasına ilişkin karar verilmesi önerildi. Bölgenin sınırlarının belirlenmesine ilişkin meseleyi çözmek için özel bir komisyon (Başkan: Karaev; üyeler: Karakozov, Sviridov, Ildirim ve Bünyadzade) kurulmuştur.⁸⁶

7 Temmuz 1923'te Azerbaycan Merkez Yürütme Komitesi tarafından Başkan Gasımov'un imzasıyla Dağlık Karabağ'ın Özerk Bölgesinin oluşumuna ilişkin kararnamesini kabul edildi.⁸⁷ Kararname bir önsöz ile dört maddeden ve karışık bir komisyonun kurulmasını öngören bir sonuçtan oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi, Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesinin kararı ile kararname arasında bir fark var, çünkü genel olarak *Karabağ* ismi yerine kararnamede sadece *Dağlık Karabağ* ismi kullanıldı.⁸⁸

⁸⁵ Sushkov Andrey Valer'yevich, "Deloproizvedennaya dokumentatsiya tsionno-kadrovyykh izmeneniy v Prezidiume TSK KPSS v 1957–1964 gg." *Istoriko-pedagogicheskiye chteniya*, (10), 263-271.

⁸⁶ Cəlil İmanov, *Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd - qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti*, Adiloğlu Nəşriyyatı, Bakı 2005, 81.

⁸⁷ Yaqub Mahmudov, Kərim Şükürov, *Qarabağ: Real tarix: Faktlar. Sənədlər*, Təhsil, Bakı 2005, 64.

⁸⁸ Adalet İbadov, *Azərbaycan dış politikasında Dağlık Karabağ sorunu ve ermeni sorunu: çözümlər, önerilər*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, 18.

Kararnamede özerk bölgenin adı Özerk Bölgesi Dağlık Karabağ, daha sonra ise Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) olarak anılmaya başlandı. Kararnamenin oldukça ilkel içeriği farklıdır ve ciddi bir yasal belgenin niteliği taşımaz denilebilir.

Üçüncü maddeye göre, Konsey Kongresi toplanmadan önce Geçici bir devrimci Komite oluşturulmaktadır. Kuşkusuz böyle bir hüküm bölgenin Ermeni yönetimine geniş yetkiler vermiştir.⁸⁹

16 Temmuz'da (kararnamenin kabulünden 10 gün sonra) Merkez Komite Başkanlığı Azerbaycan Komünist Partisi Şuşa kentinin Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin bileşimine dahil edilmesine hükmetti. 1923 tarihli il Yürütme Komiteleri Yönetmeliği buna uygulanmıştır. Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi yönetmeliği ise 26 Kasım 1924'te kabul edildi. Böylece Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olan Karabağ, idari ve idari anlamda zorla parçalanmış ve Dağlık Karabağ'a göç etmiş Ermenilere özerklik kazandırılmıştır. Ayrıca bu karar, burada ikamet eden Azerilerin görüşleri dikkate alınmaksızın alındı ve bu onların haklarının büyük bir ihlali haline geldi.⁹⁰

Görüleceği üzere, Azerbaycan'da Ermeni özerkliği projesinin aktif olarak hayata geçirilmesinin yanı sıra, nedense Ermenistan, Gürcistan veya Rusya'nın belirli bölgelerinde kompakt bir şekilde yaşayan Azerbaycan halkına özerklik verilmesi konusu hiçbir zaman dikkate alınmamıştır. Öte yandan, Karabağ, Ermenilerin nispeten kompakt bir şekilde yaşadığı ve nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu tek bölgedir. Ermeni hükümetinin gerici – şovenist politikası sonucunda, tüm nüfusun beşte ikisini oluşturan Müslümanlar sadece ülkenin yönetimine herhangi bir katılım imkânından uzaklaştırılmakla kalmıyor, aynı zamanda yabancılarla birlikte de haksızlığa uğramışlardır.

Aynı politika, Ermenistan'daki Sovyet iktidarı döneminde de devam etti: 1948-1953 yıllarında ve 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarında Ermeni soykırımı sırasında tüm Azeriler etnik temizleme politikalarına maruz kalmıştır.⁹¹

⁸⁹ Constitution Of The Nagorno Karabakh Republic, <https://web.archive.org/web/20071217194514/http://www.nkr.am/eng/Constitution.htm>, Erişim tarihi: 14 Ocak 2021.

⁹⁰ İsmayıl Hacıyev, *Naxçıvan qədimdən günümüə qədər (Naxçıvan Muxtar Respublikasının 90 illiyinə həsr olunmuş məqalələr toplusu)*, Sədərk Xeyriyyə Cəmiyyəti, Bakı 2014, 18-22.

⁹¹ Efegil ve Kasımlı, 10.

Sovyet iktidarı yıllarında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkiler normal gözükse de Dağlık Karabağ meselesi defalarca gündeme gelmesine rağmen, o dönemde Ermeniler ve onların hamileri amaçlarına ulaşamadılar. Bu nedenle, belirli bir tarihsel anın başlangıcını beklemek zorunda kaldılar.

Dağlık Karabağ'ın etrafındaki tarihi anlaşmazlık, Sovyet iktidarı döneminde on yıllardır dinlenmişti; bu sırada ağırlıklı olarak Ermeni nüfuslu bölge Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak bir özerklik biçimi kullanıyordu.

Ermeniler bölgeyi 1920'lerde, 1930'larda, 1940'larda ve 1960'larda Azerbaycan'dan talep etmelerine rağmen başarılı olamadılar.

Ermenistan'ın dilekçesinin Kremlin tarafından değerlendirildiği ve Azerbaycan'ın görüşünü talep ettiği 1945 yılı talebi üzerine şunlar söylenebilir: O sırada Azerbaycan Komünist Partisi lideri Mir Cafer Bagirov,⁹² Azerbaycan'ın çoğunluğuyla Azerbaycan'ın kültür merkezi Şuşa şehri dışında Dağlık Karabağ'ın ayrılmasına itiraz etmedi. Ancak karşılığında Ermenistan'ın üç idari bölgesi olan Azizbekler, Vedi ve Karabağlar 'ın Azerbaycan halkının ezici çoğunluğu oluşturması temelinde Azerbaycan'a katılmalarını istedi.

Azerbaycan'ın karşı önerisinin Ermenistan'ın taleplerini geri çekmesine neden olmasına rağmen, Ermenistan hükümeti Azerbaycanlıları kademeli olarak Ermenistan'dan çıkarma politikası hazırladı. Kremlin'in desteğiyle sürgünlerin ana dalgası 1948 - 1953 yıllarında meydana geldi, bu da sonraki siyasi olayları büyük ölçüde etkileyen bir süreçtir. Azerbaycanlıların Ermenistan'dan toplu olarak sınır dışı edilmesi 1988 yılında tamamlandı. Çarlık Rusya'sı ve Sovyet döneminde Ermeniler, Karabağ halkının yerli ahalisi olan Azerilere karşı çeşitli kışkırtmalarını hiçbir zaman elden bırakmadılar. 1967'de Karabağ'dan üç Azeri Türkünü karalayarak devlet çatışmasını kışkırtmaktan tutuklanmasına neden oldular.⁹³

1983 Lozan Ermeni Kongresi, Karabağ ihtilafında bir dönüm noktası olmuştur. Kongre, Karabağ ile Ermenistan'ı birbirine bağlama kararı aldı. 1985 yılında Sevr şehrinde toplanan 3. Ermeni Kongresi ise, Azerbaycan'ın tüm topraklarının Ermenistan'a

⁹² Vugar Akifoğlu, *Stalin dönemi Sovyetler Birliği'nin Azerbaycan Politikasında Mir Cafer Bagirov'un rolü*, Marmara Üniversitesi Türkiyat araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009, 35-47.

⁹³ Beşir Mustafayev, "Sovyetler Döneminde Rusya'nın Dağlık Karabağ Politikası", *Karadeniz Araştırmaları*, (39), 2013, 60.

bağlanmasına karar verdi. Bu ortamı genişletmek için Ermeni Kilisesi'nin doğrudan katılımıyla işgal planını gerçekleştirmek için Karabağ Komitesi gibi silahlı gruplar oluşturuldu. 1973'ten 1985'e kadar terör saldırılarının arkasında elbette Taşnak unsurlar da vardı. Ermeni medyası da kayıtsız kalmayarak, Moskova'nın Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bırakmayı kabul ettiğini bildirdi.⁹⁴

1.5. SOVYET SONRASI DÖNEM: DAĞLIK KARABAĞ İHTİLAFININ AKTİF AŞAMASI, 1987-1994

Savaşı ateşlendiren en hızlı olaylardan biri de 20 Şubat 1988'de Azerbaycan'ın bir parçası olan Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi yerel meclis üyelerinin 110 oyu ile bölgenin Ermenistan ile birleştirilmesi kararının alınmasıyla başladı.⁹⁵ Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin Ermenistan ile birleşme kararının ardından Ermenistan'daki Azeriler sınır dışı edildi ve tansiyon yükseldi. 1990'da çatışmalar daha da şiddetlendi.⁹⁶ Çatışma devam ederken, birçok uluslararası kuruluş ve bölge devleti, her iki tarafın da rızasıyla ateşkes sağlanması için büyük çaba sarf etti. 1994 baharında, Rusya'nın arabuluculuğuyla iki taraf anlaşmaya vardı ve ateşkes sağlandı. Sorunun nasıl çözüleceği konusunda çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Müzakereler farklı seviyelerde yürütüldü. Ancak ateşkes anlaşmasının kabul edilmesinden sonra iki taraf arasında barışı sağlamak için atılan tüm adımlar başarısız oldu.⁹⁷

Ermeniler 1988'de Azerbaycan'a karşı açık bir düşmanlık siyaseti izlemeye başladılar. Karabağ'da katliamlar, askeri operasyonlar sorunun vahametini bir kez daha ortaya koyuyordu. Zaman o kadar hızlı ilerledi ki Azerbaycan halkı bile, Gorbaçov'un olaylara kayıtsız kalmasının, fiilen geniş bir bölgenin hükümetin kontrolünden çıkarılmasının, hükümetin akıl almaz politikalarının mantığını anlayamadılar. Karabağ çatışması gün geçtikçe genişliyordu.⁹⁸

⁹⁴ Əhməd Abdo Tərabik, *Qarabağ: Qafqazda Sülhə Aparan Yol*, Çap Evi Nəşriyyatı, Bakı 2017, 131-132.

⁹⁵ Hüseyn Vermez, *Dağlık karabağ göçmenlerinin sosyo ekonomik problemleri*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2007, 18.

⁹⁶ Nahid, Guliyev, "Uluslararası Ceza Hukuku Bağlamında Dağlık Karabağ Sorunu", *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 11 (23), 2023, 50.

⁹⁷ Aslanlı, a.g.y, 403

⁹⁸ Elşad Abdullayev, *Dağlık qarabağ problemi beynəlxalq hüquq müstəvisində*, Təhsil nəşriyyatı, Bakı 2004, 14.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Güney Kafkasya, petrol kaynakları ve jeostratejik konumu nedeniyle Batı dünyasının ilgi odağı haline geldi. Böylece bu coğrafyada ortaya çıkan bölgesel sorunlar hızla uluslararası önem kazanmış ve derinleşmiştir. Rusya bölgedeki eski etkisini yeniden kazanmaya çalıştığı ölçüde, ABD ve NATO etkisinin artmasını kabul edilemez buluyordu.

İran ve Rusya'nın bölgesel konularda birbiriyle çelişen yaklaşımları olsa da, Batılı ülkelerin Güney Kafkasya ve Orta Asya'da nüfuz kurma girişimlerine karşı bu iki devlet taktiksel işbirliği yapageldiler. Türkiye ise, NATO üyesi ve ABD'nin bir müttefiki olarak bölgedeki etkisini artırmaya yönelik bir politika izliyordu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü sırasında ilişkilerdeki “ateş” yeniden patlak verdi. Bu farklılıklar 1988'de retorikten fiili saldırıya geçtiğinde, iki taraf arasındaki çatışmayı önleme çabaları yetersiz kaldı. 1989'da, 1990'larda Bakü-Nahçıvan demiryolu hattına Ermenilerin terör saldırısından sonra olaylar hızlanmaya başladı.⁹⁹

1991 yılının Eylül ayında, Rusya lideri Boris Yeltsin ve Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev'in arabuluculuğunda Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov ile Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmada çatışmaların sona ermesi, bölgeye bağımsız gözlemcilerin gelmesi ve ateşkes sağlanması öngörülmüyordu, ancak bu çabalar sonuçsuz kaldı.¹⁰⁰

Şubat 1992'de İran'ın girişimiyle Azerbaycan ve Ermeni yetkililer Tahran'da toplanarak ateşkes anlaşması imzaladılar. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Vekili Y. Mammadov, Ermenistan Cumhurbaşkanı Ter-Petrosyan ve İran Cumhurbaşkanı H. Rafsancani ile anlaşma imzaladı. Ancak devlet başkanları ülkelerine dönünce Ermeni birliklerinin Sederek, Şuşa, Laçın ve Nahçıvan'a saldırması üzerine ateşkes anlaşması sona erdi. Anlaşmanın hemen ardından Ermenistan, Şuşa ve Laçın'ı işgal etti.¹⁰¹

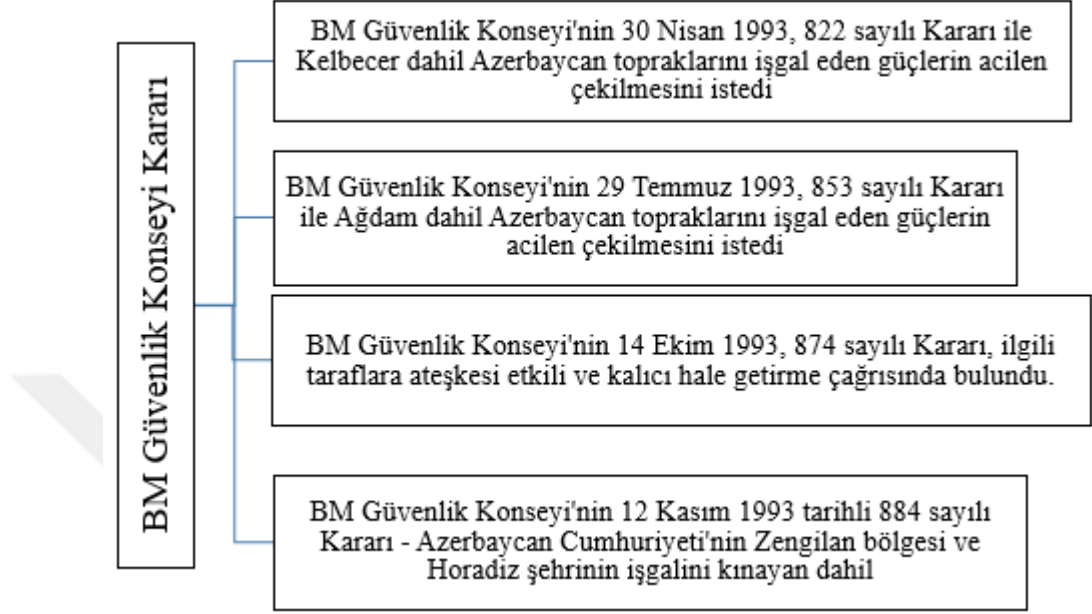
25 Mart 1993'te ABD'nin desteğiyle yeni bir barış planı açıklandı. Bu plana göre Ermenistan, Karabağ ve Laçın koridorları karşılığında güneydeki Zengezur bölgesini terk etmek zorunda kaldı. Ancak bu plan yürürlüğe girmedi. 1993 yılında Ermenistan

⁹⁹ Nazim Məmmədov, *Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində ictimai-siyasi həyat, iqtisadi və mədəni inkişafı (1923-1991)*, Təhsil Nəşriyyatı, Bakı 2008, 131.

¹⁰⁰ Cemalettin Taşkiran, “Karabağ'da Son Durum”, *Yeni Türkiye Dergisi*, (16), 1997, 1194.

¹⁰¹ Rüfət Cavadov, *Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT-Azerbaycan İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, 44.

tarafından işgal edilen Azerbaycan topraklarının kurtarılmasına ilişkin BM belgeleri de kabul edildi. Sadece Nisan-Kasım 1993 arasında Dağlık Karabağ sorununa ilişkin aşağıdaki dört kararın BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edildiği bilinmektedir:

Şekil 1.1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 853 Sayılı Kararı

Öte yandan, BM Güvenlik Konseyi Kararı 27 yıl boyunca Ermenistan tarafından uygulanmadı ve aynı zamanda Fransa, ABD ve Rusya'nın eş başkanlığını yaptığı AGİT Minsk Grubu da Karabağ sorununun çözümüne barışçıl bir şekilde katkıda bulunamadı.

Azerbaycan, yabancı saldırganlığın kurbanı olarak savaşı toprak bütünlüğünü yeniden tesis etme, bölgeye barış ve adaleti yeniden getirme aracı olarak kullanmak için ahlaki bir hakka sahip olsa da, çatışmayı barışçıl yollarla çözmeyi kabul etti. Ne yazık ki, arabuluculuk kurumunun aşırı uzun süren barış sürecinin bir parçası olarak verimsiz olduğu ortaya çıktı.

1993'ten beri, ele geçirilen topraklardan barış ve birliklerin geri çekilmesi için herhangi bir çağrı yapılmamıştır. Ermeni tarafı, politikasına uygun olarak, Dağlık Karabağ'ın statüsüne karar vermeden işgal ettiği toprakları terk etmeyi sürekli olarak reddetmektedir.

BM Güvenlik Konseyi kararlarının ise, 25 yıldan uzun bir süre sonra bugün çatışmanın çözümünde, Azerbaycan'a karşı saldırganlık olduğunun teyidi dışında herhangi bir rol oynamasını beklemek gerçekçi değildir.

İki ülke liderlerinin sözlü çatışması 15 Şubat 2020'de Münih'teki yıllık güvenlik konferansında devam etti. Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan, "Bu çatışmayı bir veya iki adımda bitirmek mümkün değildir. Bir mini devrime, bir atılıma ihtiyacımız var. Ermenistan ve Karabağ meseleyi çözmek için gerçek çaba göstermeye hazırlar," dedi. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ise daha açık sözlüydü: "Müzakerelere devam etmeye hazırız ve uzun zamandır Rusya'nın ortaya koyduğu çatışmanın aşamalı çözümüne yönelik girişime rıza gösterdik".¹⁰²

Eylül 2020 sonunda Ermenistan ve Dağlık Karabağ Cumhuriyeti (DKC) nesnel ve öznel nedenlerden dolayı Dağlık Karabağ'da yeni bir savaşın eşiğindeydiler. Ermeni diplomasisi ve diasporasının tüm çabalarına rağmen, 26 yıllık müzakereler boyunca uluslararası toplum Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve Dağlık Karabağ'ın en geniş özerkliği ilkesine açık bir şekilde eğildi.

1.6. KARABAĞ'IN 44 GÜNÜ: AZERBAYCAN ZAFERİ, 27 EYLÜL-10 KASIM 2020

27 Eylül 2020'de patlak veren 44 günlük İkinci Karabağ Savaşı,¹⁰³ sadece savaşa katılan Ermenistan ve Azerbaycan için bir dönüm noktası değildir. Bu savaş, Güney Kafkasya'daki siyasi ve askeri güç dengesini değiştirmiş, Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak daha da yükselmesine katkıda bulunmuş, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisinin gerçek sınırlarını ve ABD ile AB ülkelerinin gerçek çıkarlarının derecesini belirlemiştir. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı birincisinden (1988-1994) önemli ölçüde farklıydı. Birinci savaşta (1991-1994), Ermeni kuvvetleri Dağlık Karabağ'ı ve Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin (DKÖB) kendisinden iki kat daha büyük olan 7 Azerbaycan topraklarını işgal etti. İkinci Karabağ Savaşında ise Ermenistan Batı yanlısı siyaseti sonucu Rusya'dan desteğini kaybetmiş ve kaybeden taraf olarak ortaya

¹⁰² Pınar Sayan, "Dağlık Karabağ'da Yeni Durum: Kapsayıcı Bir Barış İnşa Edebilmek", İstanbul politik araştırmalar enstitüsü, <https://istanpol.org/post-daglik-karaba-da-yeni-durum-kapsay-c-bir-bar-s-i-n-a-etmek>, Erişim tarihi: 08 Ocak 2021.

¹⁰³ Gafar Şamilov, Canan Öykü Dönmez Kara, "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları: Bakü Binegedi İlçesi Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19 (Özel Sayı), 2021, 113.

çıkmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti işgal altındaki 7 ilçeyi kurtarmayı ve yeni bir statüko kurmayı başardı.

İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan'ın insansız hava araçları ve gezici mühimmat kullanarak hava üstünlüğü sağlaması, sadece savaşın sonucunu belirlemekle kalmamış, aynı zamanda modern silahlı çatışmalarda askeri taktiklerin ve stratejilerin gelişiminde önemli bir adım olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemdeki teknolojik yenilikler, savaşın dinamiklerini ve sonuçlarını etkilemede kritik bir rol oynamıştır.

Azerbaycan, İkinci Karabağ Savaşı'na, insansız hava araçları (İHA'lar) ve gezici mühimmat gibi modern teknolojik unsurları etkili bir şekilde entegre ederek girmiştir.¹⁰⁴ Bu yaklaşım, geleneksel savaş stratejilerine kıyasla önemli bir değişim ve dönüşümü temsil etmektedir. İHA'lar, keşif, gözetleme ve hedef tespiti gibi görevleri üstlenirken, gezici mühimmat ise hassas ve uzaktan ateş gücü sağlamıştır. Bu kombinasyon, Azerbaycan'a düşman hedeflerine karşı üstünlük sağlama ve aynı zamanda sivil kayıpları minimize etme yeteneği sunmuştur.¹⁰⁵

Bu teknolojik kullanımın etkisi, sadece sahada değil, aynı zamanda askeri doktrinlerin ve stratejilerin gelecekteki yönelimlerini de şekillendirmiştir. Geleneksel savaş unsurlarıyla birlikte modern teknolojinin entegrasyonu, çatışma dinamiklerini değiştirmiş, hızlı ve etkili karar alma yeteneği ile askeri hareketlerin yürütülmesini sağlamıştır. Bu da askeri planlama ve komuta kontrol süreçlerinde dönüşüme neden olmuş, gelecekteki çatışmalara yönelik hazırlıkların odak noktasını değiştirmiştir.

İkinci Karabağ Savaşı, sadece sınırlı bir bölgeye odaklanmayan, aynı zamanda modern teknolojinin savaşın sonucuna nasıl etki edebileceğini gösteren bir örnek olmuştur. Azerbaycan'ın insansız hava araçları ve gezici mühimmat gibi unsurları etkili bir şekilde kullanarak elde ettiği üstünlük, gelecekteki çatışmalarda teknoloji ve strateji entegrasyonunun önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın insansız hava araçları ve gezici mühimmat kullanarak hava üstünlüğü elde etmesi, sadece olayın sonucunu değil, aynı zamanda modern silahlı çatışmalarda askeri sanatın evrimini temsil eden kritik bir

¹⁰⁴ Ali Baydemir, *Sovyet sonrası Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin değişimi ve II. Karabağ Savaşı'na etkileri*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2022, 49.

¹⁰⁵ Cenk Özgen, "44 günün ardından: 2020 Karabağ Savaşı'nın askeri açıdan analizi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2021, 109.

dönüm noktası olarak kabul edilmelidir. Bu deneyim, gelecekteki askeri stratejilerin şekillenmesinde ve teknolojinin çatışma alanındaki rolünün artmasında örnek teşkil etmektedir.

1.7. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI SIRASINDA ETKİ EDEN ULUSLARARASI FAKTÖRLER

İkinci Karabağ Savaşı, 2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında meydana gelen karmaşık ve çetin bir çatışma dönemini ifade eder. Bu sürecin gelişimi, uluslararası arenada bir dizi karmaşık faktörün etkileşimi sonucu biçimlenmiştir. Savaşın seyrini ve sonuçlarını anlamak için farklı ülkelerin siyasi, diplomatik ve askeri hamlelerine odaklanmak önemlidir. Bu dönemdeki olaylar ve dinamikler, çatışmanın gidişatını belirleyen temel unsurlardır.

Öncelikle, uluslararası arenada önde gelen aktörlerin ve bölgesel güçlerin rolü büyük önem taşımıştır. Bu aktörlerin bölgedeki jeopolitik çıkarları, çatışmanın gidişatını şekillendirmiştir. Özellikle Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı destek, çatışmanın dinamiklerine etki etmiş ve çözüm sürecini etkilemiştir. Rusya'nın arabuluculuk çabaları ve Ermenistan ile ilişkileri de çatışmanın seyrini belirleyen faktörler arasındadır.

Uluslararası örgütler, çatışmanın sona erdirilmesi ve barışçıl bir çözüm bulunması için önemli roller üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi kuruluşlar, çatışmanın tarafları arasında arabuluculuk girişimleri yürütmüş ve ateşkese yönelik çabalarda bulunmuştur.

Enerji koridorları ve ekonomik çıkarlar da uluslararası faktörler arasında yer almıştır. Bölge, enerji taşıma hatları ve ticaret rotaları açısından stratejik bir konuma sahiptir. Bu nedenle, uluslararası oyuncuların çatışma sürecine müdahalesi, enerji kaynakları ve ekonomik kazançlar üzerinde de etkili olmuştur.

İkinci Karabağ Savaşı, bölgenin istikrarı açısından uluslararası toplumun geniş çaplı ilgisini çekmiştir. Farklı ülkeler ve uluslararası aktörler, çatışmanın sonlanması ve kalıcı bir çözümün bulunması yönünde çeşitli çabalarda bulunmuşlardır. Ancak bu süreç, çok boyutlu ve karmaşık bir uluslararası etkileşimin bir yansımasıdır.

Sonuç olarak, İkinci Karabağ Savaşı, bölgesel ve uluslararası faktörlerin karmaşık bir etkileşiminin sonucu olarak şekillenmiş bir dönemdir. Siyasi, diplomatik, askeri, ekonomik ve enerji alanlarında çeşitli uluslararası faktörler, çatışmanın seyrini belirlemiş ve sonuçlarını etkilemiştir. Bu savaşın çözümü ve sonuçları, uluslararası toplumun ortak çabalarının ve arabuluculuk çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

1.7.1. İkinci Karabağ Savaşı'nda Dış Müdahale ve Etkiler Diplomatik Baskı

İkinci Karabağ Savaşı sırasında dış müdahale ve diplomatik baskı, çatışmanın seyrini etkileyen önemli faktörlerden biriydi. Savaşın tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan'ın yanı sıra uluslararası aktörler, çatışmanın sona erdirilmesi ve barışın sağlanması için çeşitli diplomatik çabaları ve müdahaleleri yoğun bir şekilde yürüttüler. İşte bu dış müdahale ve diplomatik baskının bazı yönleri:

1. Rusya'nın Arabuluculuğu: 2018'de başbakan olan Paşinyan'ın Batı yanlısı bir dış politika rotası seçmesi, Moskova ile iyi ilişkileri olan eski hükümet yetkililerinin tutuklanması ve Erivan sokaklarında Rus bayrağının yakılması, son 2 yılda Rus-Ermeni ilişkilerinin bozulmasına yol açtı. Sonuç olarak, savaş başladıktan sonra Ermenistan Başbakanı neredeyse her gün Rusya Federasyonu Başkanını ararken, Rus devlet televizyon kanalı Putin'in telefona bile çıkmadığını gösterdi.¹⁰⁶

Aslında resmi Moskova, savaş sırasında tarafsız bir pozisyon alarak Azerbaycan'a diplomatik destek sağlamıştır. Putin'in konuşmalarında defalarca "...uluslararası hukuk açısından hem Dağlık Karabağ'ın hem de tüm komşu bölgelerin Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve öyle kalacağını" ifade ettiğini de belirtmek gerekir.¹⁰⁷

ABD ve Fransa savaşı durdurmak için bazı girişimlerde bulunduysa da başarısız oldular. Savaş ancak Rusya'nın arabuluculuğu sayesinde durdurulabilmiş ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında ateşkes bildirisi imzalanmıştır.

¹⁰⁶ Mehmet Perinçek, Karabağ zaferinin stratejisi ve arka planı // Independent Türkçe. // URL:<https://www.indyurk.com/node/270996/t%C3%BCrki%C3%87yeden-> / (Erişim tarihi 17.01.2022)

¹⁰⁷ Putin bir kez daha vurguladı: Dağlık Karabağ ve ona komşu tüm bölgeler Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçasıdır, URL: <https://sputniknews.com.tr/20201123/putinden-daglik-karabagin-aidiyeti-hakkinda-yorum-azerbaycanin-ayrilmaz-bir-parcasi-1043271380.html> / (Erişim tarihi 17.01.2022).

Böylece Rusya, Ermenistan-Azerbaycan çatışmasında son sözü kendisinin söylediğini bir kez daha göstermiş oldu. Dahası, imzalanan bildiriye göre, Dağlık Karabağ'da 1.960 Rus barış gücü askerinin konuşlandırılmasıyla Moskova bölgenin kontrolünü fiilen ele geçirmiş oldu.¹⁰⁸ Kuşkusuz Rusya etkileyici bir diplomatik hamle yapmıştır, ancak aynı zamanda büyük bir sorumluluk da üstlenmiştir. Dolayısıyla, Rusya'nın İkinci Karabağ Savaşı'nın sonuçlarından büyük fayda sağlayan ülkelerden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

2. Türkiye'nin desteği: Türkiye Cumhuriyeti, 1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur.¹⁰⁹ Türkiye, 1990'lardan bu yana "bir millet, iki devlet" kavramına dayanarak Azerbaycan'ı desteklemekte, hem Azerbaycan askeri sanayisinin gelişmesinde hem de Azerbaycan ordusunun modern standartlarda eğitilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, "Türkiye Azerbaycan'ın en önemli askeri ortağıdır".¹¹⁰ İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türk yetkililer defalarca "Türkiye asker vermeye hazırdır, ancak Azerbaycan isterse" demesine rağmen,¹¹¹ Bakü Ankara'nın askeri desteğini her seferinde geri çevirmiştir. Ancak Ankara'nın savaşın ilk gününden itibaren Bakü'ye verdiği açık diplomatik destek, Azerbaycan'ın Ermenistan ile girdiği diplomatik savaşı kazanmasında özel bir rol oynamıştır. Öte yandan, Rus-Türk ilişkilerinin son yıllarda önemli ölçüde gelişmesi de çatışmanın Azerbaycan lehine çözülmesinde rol oynadı. Savaş sırasında Azerbaycan'ın Türkiye'den satın aldığı silahları etkin bir şekilde kullanması, diğer ülkelerin Türk askeri ürünlerine olan ilgisini arttırmış ve bunun sonucunda Türk silahlarını satın alanların sayısı artmıştır. 10 Kasım'da yapılan bir açıklamaya göre, Azerbaycan'ın Ağdam kentindeki Rus-Türk Ortak

¹⁰⁸ Özsoy Bahar, Fatma Betül Aydemir Baş, "Küresel çözümsüzlükten Vatan Muharebesine: Dağlık Karabağ'da Minsk Grubu'nun rolü üzerine bir değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 13 (33), 2022, 153.

¹⁰⁹ Murteza Hasanoglu, Asim Memmedov, Bahtiyar Maharramov, "İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3 (3), 2020, 522.

¹¹⁰ Fatih Erarslan, Fatma Nur Özdemir, "Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde önemli bir kavşak: İkinci Karabağ Savaşı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129 (255), 2021, 321.

¹¹¹ QAT (Qarabağ Azadlıq Təşkilatı), *Qarabağ dünən, bugün və sabah*, 20-ci elmi-əməli konfransının materialları toplusu, Bakı 2021, 83.

Ateşkes İzleme Merkezi 30 Ocak 2021'de faaliyete başladı. Türkiye bu şekilde Güney Kafkasya'da artan nüfuzunu güçlendirilmiş oldu.¹¹²

3. Bu nedenle, Türkiye'nin de İkinci Karabağ Savaşı'nın sonuçlarından Azerbaycan'ın lehine etkilendiği ifade edilebilir.
4. İran'ın konumu: İran, Dağlık Karabağ sorunu bağlamında uzun yıllar boyunca ülkenin ulusal çıkarlarını koruma amacıyla önemli bir rol oynamıştır. Ancak savaşın seyrinin değişmesiyle birlikte, İran'ın bu süreçteki tutumu ve etkisi değişen dinamiklere sahne oldu. Öncelikle, İran'ın Dağlık Karabağ sorununda taraflar arasındaki statükoyu koruma hedefine odaklandığı belirtilmelidir. Bu bağlamda, İran, Azerbaycan için Şii faktörünü, Ermenistan için ise ticari ve ekonomik faktörleri kullanarak Bakü ve Erivan'ı etkileme fırsatına sahip olduğuna inanmıştır. Ancak savaşın ilerlemesiyle birlikte, İran'ın bu tür diplomatik hamlelerin savaşı sona erdirmeye noktasında yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Savaş ilerledikçe, İran'ın en önemli iç dinamiklerinden biri olan etnik faktör ön plana çıkmıştır. İran'da yaşayan ve sayıları 35 milyonu aşan Azeriler, savaşın etkisi altında İran'ın bazı kuzey şehirlerinde Azerbaycan'a destek mitingleri düzenlemeye başlamıştır.¹¹³ Bu durum, İran yönetiminin savaşın bölgedeki iç durumunu etkileme potansiyelini ciddi şekilde değerlendirmesine neden olmuştur.¹¹⁴
5. Fransa'nın eleştirisi: Savaşın ilk gününden bu yana Paris defalarca taraflara çatışmaları durdurma çağrısında bulunmuş, ancak Bakü ve Erivan buna yanıt vermemiştir. Fransa'nın Minsk Grubu eş başkanlarından biri olmasına rağmen, hem savaştan önce hem de çatışmalar sırasında Fransız yetkililerin Ermenistan lehine açıklamalar yaptığını ve bunun doğal olarak çatışmayı çözmek için kurulan Minsk Grubu eş başkanı ülkenin arabuluculuk misyonuyla uyuşmadığını belirtmek gerekir. Ermenistan'ın savaştaki yenilgisi, destekçi

¹¹² Kınık Hülya, "Karabağ Savaşı ile yeniden dirilen Azerbaycan: 2020", Özgür Tüfekçi (Ed.), *Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*, KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi, Trabzon 2021, 70.

¹¹³ Mühəribə üzə Quzey Azərbaycan üçün görünsə də, Güney Azərbaycan özünü bu savaşın bir parçası gördü. // URL: <https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-dunyasi/2022/04/21/muharib-uzd-quzey-az-rbaycan-ucun-goruns-d-guney-az-rbaycan-ozunu-bu-savasin-bir-parcasi-gordu-1815414> / (Erişim tarihi 21.04.2022)

¹¹⁴ Ahmet Sıpmaz, "İran'ın Azerbaycan'a Yönelik Dış Politikası: İkinci Karabağ Savaşı'nın Belirleyiciliği", *SDE Akademi Dergisi*, 2 (4), 2022, 23.

Fransa'nın Güney Kafkasya'daki itibarını ciddi şekilde zayıflatmış ve Paris'in bölgedeki jeostratejik çıkarlarına darbe vurmuştur. Güney Kafkasya'da bir kez daha aktif bir politika izlemeyi planlayan resmi Paris, 25 Kasım 2020 tarihinde kabul edilen "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"nin tanınmasına ilişkin Fransa Cumhuriyeti Senatosu karar tasarısı ile Bakü'ye karşı dostane olmayan tutumunu açıkça ifade etmiştir¹¹⁵. Aslında bu kararın kabul edilmesi, Fransa'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk tarafından tanınan toprak bütünlüğüne saygısızlığının açık bir örneğidir. Böyle bir durumda, Fransa'nın Minsk Grubu'na eş başkanlık yapma hakkı yoktur ve gruptan çıkarılması konusu değerlendirilmelidir.

6. İsrail İlişkileri: Tarihsel olarak, Azerbaycan ve Yahudi halkları arasındaki ilişkiler sağlam bir temele dayanmış ve karşılıklı saygı ve hoşgörüye dayalı bağlar kurmuşlardır. Bu ilişkiler, kültürel etkileşim ve ticari ilişkiler gibi çeşitli alanlarda gelişmiştir. 1991 yılında Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanması, İsrail ile iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin daha da güçlenmesini sağlamıştır. İsrail, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olarak öne çıkmış ve bu tanıma diplomatik ilişkilerin kurulmasını hızlandırmıştır. Bu dönemden itibaren enerji, ticaret ve güvenlik gibi çeşitli alanlarda devletlerarası işbirliği hızla gelişmiştir¹¹⁶. İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan ve İsrail arasındaki ilişkilerin bir başka önemli dönüm noktası olmuştur. Savaşın sırasında, Azerbaycan'ın modern silahlar alımında İsrail'den destek aldığı doğrudur¹¹⁷. Bu, Azerbaycan'ın savunma kapasitesini güçlendirmesine yardımcı olmuş ve savaş alanında etkili bir rol oynamasına katkı sağlamıştır. Savaşın enformasyon savaşı cephesinde de Azerbaycan, etkili bir strateji yürüterek uluslararası kamuoyunu etkilemeyi başarmıştır. Bu dönemde İsrail ve diğer Batılı ülkelerin Yahudi lobisi ile ilişkilendirilen destek iddiaları daha dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Bu tür ilişkilerin tam boyutları ve etkileri net bir şekilde belgelenmemiştir. Ayrıca, Azerbaycan'da yaşayan

¹¹⁵ Milliyet, "Skandal karar! Fransa Ulusal Meclisi Dağlık Karabağ'ı devlet olarak tanıdı", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/son-dakika-skandal-karar-fransa-ulusal-meclisi-daglik-karabagi-devlet-olarak-tanidi6370729->, Erişim: 14.11.2021

¹¹⁶ Sinem KARADAĞ, "İran ve İsrail'in Transkafkasya Politikaları: Azerbaycan'ın Rolü", *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 2021, 56.

¹¹⁷ Cenk Özgen, 117.

Yahudi cemaatinin genç üyelerinin savaşın başlamasının ardından gönüllü olarak cepheye gitmesi ve savaşlarda cesaret göstermesi, toplum içindeki dayanışma ve vatanseverlik ruhunun bir ifadesi olarak görülebilir. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde, İsrail'in Azerbaycan'daki saygınlığı ve itibarı artmış, iki ülke arasındaki işbirliği daha da güçlenmiştir. Ancak, sunulan detayların gerçekçiliğini ve bazı iddiaların kesinliğini net bir şekilde değerlendirmek önemlidir. Bu ilişkilerin karmaşıklığı ve çok boyutluluğu unutulmamalıdır.

1.7.2. İkinci Karabağ Savaşı'nda Diplomatik Baskı ve Sonuçları.

İkinci Karabağ Savaşı, bölgesel ve uluslararası düzeyde yoğun diplomatik baskı ve çabalara sahne oldu. Bu dönemde, farklı ülkeler ve uluslararası aktörler, çatışmanın sonlandırılması ve barışçıl bir çözüm bulunması için diplomatik çabalarını artırdı. Bu çerçevede yürütülen diplomatik baskı, çatışmanın seyrini etkiledi ve sonuçlarını belirlemekte önemli bir rol oynadı.

1. Uluslararası Örgütler ve Diplomatik Çabalar: Birçok uluslararası örgüt, çatışmanın sona erdirilmesi ve ateşkesin sağlanması için çeşitli diplomatik çabalar yürüttü. Bu örgütler arasında Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve diğer bölgesel organizasyonlar bulunuyordu.¹¹⁸ Bu örgütler, taraflara diplomatik baskı uygulayarak çatışmanın sonlandırılması için çabaladılar.
2. Dış Güçlerin Tutumu: İkinci Karabağ Savaşı sırasında bazı dış güçler, Azerbaycan veya Ermenistan'a destek verdiler veya çatışmanın sona erdirilmesi yönünde baskı uyguladılar. Özellikle Türkiye, Azerbaycan'a açık destek verdi ve bu da çatışmanın dinamiğini etkiledi. Diğer yandan, Fransa, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler de çatışmanın çözümüne yönelik çeşitli diplomatik çabalar yürüttüler.
3. Diplomatik Girişimler ve Görüşmeler: Savaşın tarafları, uluslararası toplumun baskıları ve diplomatik çabalar sonucunda müzakerelere daha fazla açık hale

¹¹⁸ Mustafa Nail Alkan, Mahsa Mehdizadehyoushanlouei, "Türkiye-Azerbaijan relations in the first and second Karabakh Wars", *UPA Strategic Affairs*, 4 (2) 2023, 211.

geldi. Çatışma sırasında AGİT Minsk Grubu'nun da dâhil olduğu bir dizi diplomatik girişim ve görüşme gerçekleştirildi. Ancak ateşkesin sağlanması ve kalıcı bir çözümün bulunması zorlu bir süreçti ve birçok faktörü içeriyordu.

4. Uluslararası Kamuoyu ve İnsan Hakları Endişeleri: Uluslararası kamuoyu, çatışmanın yıkıcı etkileri ve sivil kayıplar konusundaki endişelerini dile getirdi. Bu baskı, tarafları daha fazla diplomasiyi önemini kavramaya yönlendirdi ve ateşkesin sağlanması için itici bir faktör haline geldi.

Sonuç olarak, İkinci Karabağ Savaşı sırasında dış müdahale ve diplomatik baskı, çatışmanın sona erdirilmesi ve barışın sağlanması yönünde önemli bir rol oynadı. Uluslararası örgütler, ülkeler ve diplomatlar, taraflara baskı yaparak, arabuluculuk yaparak ve çatışmanın yıkıcı etkilerine dikkat çekerek çözüm sürecine katkıda bulundular.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SÖYLEM VE İKTİDAR: ANLAMIN OLUŞUMU VE TOPLUMSAL ETKİLEŞİM

Bu bölüm, söylem kavramının anlam ve kullanımlarına odaklanarak başlamaktadır. Söylem, iletişim ve anlam üretim süreçlerinin temel bir birimi olarak değerlendirilir. İlk olarak, söylemin temel unsurları ve çeşitli disiplinlerdeki kullanım biçimleri incelenir. Ardından, söylem analizi kavramının felsefe ve sosyal bilimlerdeki gelişimi ele alınmaktadır.

Söylem analizi, felsefe ve sosyal bilimlerde önemli bir yer edinmiş bir analiz yöntemidir. Bu yaklaşım, dilin ve sembollerin nasıl anlam ürettiğini anlamaya yönelik bir çaba olarak doğmuştur. Felsefi düşünce, özellikle dil felsefesi ve semiyoloji alanlarında, söylemin yapısını ve işleyişini incelemiş ve bunun insan düşüncesinin ve toplumsal ilişkilerin anlamını nasıl şekillendirdiğine dair derinlemesine sorulara yol açmıştır.¹¹⁹

Michel Foucault, Jean-François Lyotard ve Roland Barthes gibi düşünürler, söylem analizini felsefi çerçeveler içinde geliştirmişlerdir. Foucault, söylemin iktidar ilişkileri içinde nasıl işlediğini ve bilginin nasıl üretildiğini anlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, söylemin toplumsal düzeni nasıl şekillendirdiğini ve kontrol ettiğini vurgulamıştır.¹²⁰

Sosyal bilimlerde, söylem analizi toplumsal yapıların ve ilişkilerin anlaşılmasında kritik bir araç haline gelmiştir. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi düşünürler, söylemin siyasi anlamda nasıl işlediğini ve hegemonyanın nasıl inşa edildiğini araştırmışlardır. Laclau ve Mouffe'un "hegemonya" ve "karşıtlaşma" kavramları, toplumsal anlamın nasıl mücadeleler ve çatışmalar üzerinden kurulduğunu göstermektedir.¹²¹

¹¹⁹ Birol Demircan, *Politik söylem ve iktidar: Kamusal söylemi üreten, denetleyen ve yöneten iktidar yapıları*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, 68.

¹²⁰ Michel Foucault, *Hapishanenin doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 1992, 127.

¹²¹ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, (2.baskı), (Çev.: Ahmet Kardam), İletişim Yayınları, İstanbul 2012, 38.

Foucault, Laclau ve Mouffe'un söylem analizi yaklaşımları, dilin ve sembollerin toplumsal güç dinamikleriyle nasıl etkileşime girdiğini anlamamızı sağlamıştır. Bu düşünürler, söylemin sadece iletişimi değil, aynı zamanda toplumsal yapıları ve kimlikleri nasıl oluşturduğunu da vurgulamışlardır.

Sonuç olarak, bu bölümde söylem kavramının anlam ve kullanımlarından başlayarak, söylem analizinin felsefe ve sosyal bilimlerdeki evrimine odaklanılmıştır. Foucault, Laclau ve Mouffe gibi düşünürlerin söylem analizi yaklaşımları, dilin ve sembollerin toplumsal anlamı nasıl oluşturduğunu ve güç ilişkilerini nasıl yansıttığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşımlar, modern düşünce ve araştırmanın temel taşlarından birini oluşturmakta ve toplumsal analizin önemli bir aracı olarak kabul edilmektedir.

2.2. SÖYLEM VE İKTİDAR

Modern literatürde söylem kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Açıkçası, söylem genetik olarak dile ve metne telmih içerdiği için, kullanıldığı yere göre anlamı da çeşitlenmiştir. Bununla birlikte, kavram hızla dilbilim sınırlarını aşip disiplinler arası araştırmaların nesnesi haline gelmiştir. Serio'ya(1999) göre, “söylem sorunu, dil, tarih ve özne arasındaki ilişki hakkındaki temel soruların gerçek bir birleşimiydi.”¹²²

Söylem kelimesinin günlük hayattaki anlamları ile bilimsel anlamları yer yer farklılaşmaktadır. Dildeki anlamıyla söylem, örneğin “tıbbi söylem”, “ekonomik”, “politik” vb. gibi uygun kalıplarla yapılandırılmış konuşmayı kastederler. Bilimsel anlamda söylem ise, yapısalcılık, post-yapısalcılık ve söylem analizi çalışmalarının felsefi geleneğini referans içerir.

Söylem analizinin kendine özgü sorunlarını göstermek için kavramın arka planını kısaca vurgulamak gerekir. Söylem, bir konuşma biçimi olarak adlandırılabilir, çünkü kavram, metni üreten kural ve adetleri ifade eder. Her söylemin kendi araştırma nesneleri ve kurumları ve nesnelerini kendi yapılandırma, yorumlama ve şekillendirme yolu vardır.

¹²² Patrick Serio (Ed), *Propisnyye istiny. Lingvistika, semantika, filosofiya Kvadratura smysla: Frantsuzskaya shkola analiza diskursa*, Progress, Moskva 1999, 33.

Söylem teorisi (“söylemsel süreçlerin materyalist teorisi”) ilk olarak 1969’da Louis Althusser’in ana tezinden yola çıkan Michel Pescheux tarafından geliştirildi.¹²³ Bağımsız bir disiplin olarak söylem analizinin oluşumu da bu zamana kadar uzanıyor, ancak “söylem analizi” ifadesi ilk olarak 1952’de Zellig Harris’in aynı adlı makalesinde kullanılmıştır.¹²⁴

Bugün kültürel çalışmalar, psikoloji, sosyoloji, etnoloji, göstergebilim, felsefe ve siyasetbilim söylem üzerinde hak iddia etmektedir. Kavramsal olarak söylem analitiği, Ferdinand de Saussure, Mihail Bahtin, Jacques Lacan, Ludwig Wittgenstein ve Jacques Derrida’nın yanı sıra Roland Barthes ve Michel Foucault’nun fikirlerine dayanır.¹²⁵ Söylemi incelemenin çeşitli yöntemleri vardır ve söylem teorisinin kurucularından biri olan Foucault kavramı farklı bir açıdan ele almıştır. En genel anlamda Foucault düşüncesine göre, söylem sadece mevcut gerçekliği tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda onu bir otorite kaynağı olarak inşa eden kendine mahsus bir fenomendir de.¹²⁶

Michel Foucault’nun yaratıcı mirasında söylem kavramı istisnai bir konuma sahiptir. Fransız filozofun hemen hemen tüm eserleri, söylemin “soykütüksel deneyimine” dayanmaktadır. Deliliğin tarihi, tıbbın doğuşu, cinsel deneyim, yazarlığın edebi sorunları, hakikat vb. düşünceyi ilgilendiren neredeyse herşey söylem teorisi tarafından nüfuz edilmiş ve dolayım lanmıştır.¹²⁷ Tüm “kelimeler ve şeylerin” gelişimi ve değişimi söylem yasalarına tabidir. Bir dizi çalışmalarında (Bilginin Arkeolojisi, Cinselliğin Tarihi ve Söylemin Düzeni) Foucault söylemi analiz eder, anlamı ve sosyal kurumlar ve süreçler üzerindeki etkisi hakkında kendi teorisini geliştirir. Foucault için felsefede yeni bir paradigmanın kurucusu diyemesek bile filozofun post-yapısalcılığın gelişmesi ve yeni felsefi fikirlerin ve konuların geliştirilmesi, postmodernizmde ve genel olarak klasik olmayan felsefede söylem analizi ve teorisi üzerindeki etkisi istisnai ve önemlidir.¹²⁸

¹²³ Serio, 256-257.

¹²⁴ Harris Zellig, “Discourse analysis”, [Söylem analizi], *Linguistic Society of America*, 28 (1), 1952, 4.

¹²⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji sözlüğü*, (8. Baskı), (Çev.: Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 2005, 310.

¹²⁶ Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, (1. Baskı), (Çev.: Veli Urhan), Birey Yayınları, İstanbul 1999, 89.

¹²⁷ Veli Urhan, “Michel Foucault ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (9), 2007, 100.

¹²⁸ Pavel Evgenievich, *Diskurs M. Fuko kak metodologiya analiza sovremennykh sotsial'nykh institutov i protsessov*, (Doktorskaya dissertatsiya), Rossiyskaya gosudarstvennaya biblioteka, Moskva 2006, 4.

Foucault'nun felsefî mirası, modern Batı medeniyetinin kökenleri, gelişimi ve işleyişi hakkında çok ciddi soruları gündeme getirmesiyle ilgilidir. Bunu modernite tarihini “çizen” bir filozof olarak gösterir. Foucault, yeni bilgi ve iktidar biçimlerinin büyüdüğü söylemlerin kesişme noktalarını arar ve işaret eder.

Michel Foucault, çalışmalarında sosyal ve insani bilginin geliştirilmesine ve eğitim uygulamalarının incelenmesine büyük önem verdi. Bu araziler, Michel Foucault'nun, iktidarın toplumun tüm alanlarına nüfuz etmesi teorisini doğrulamak için bir fırsat olarak sosyal bilimlerin tarihine olan ilgisinden kaynaklanmaktadır.

2.2.1. Michel Foucault'da Söylem ve İktidar

Foucault, Fransız filozof ve sosyal teorisyen olarak, söylem kavramı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır. Foucault'nun metinlerinde yaygın ve sıklıkla kullanılanlardan, en önemli teorik kavramlarından biri *söylem* kavramıdır. Görünüşe göre bu bir tesadüf değildir; zira modern sosyal ve insani bilgide söylem istisnai bir rol oynuyor. Söylem, sosyal ve insani bilginin çeşitli alanlarında sözedimlerinin ve ifadelerinin araştırılması ve analizi için genel bir yöntemdir. Söylem yardımıyla sosyal ve insani disiplinler birleştirilir, aralarındaki sınır çizgisi silinir, araştırmacılar tarafından kültürlerarası ve bilimsel teorilerde kullanılan ortak bir metodolojik temel geliştirilir. Modern araştırmacılar, sosyal bilimlerdeki söylem kategorisinin Avrupa ekonomisinde avroya tahsis edilene benzer bir rol oynadığını belirtiyorlar.¹²⁹

Söylemin modern bilimdeki yeri, doğası gereği dil araştırmalarına kadar geri gitmesi, ancak “söylem” teriminin çeşitli disiplinlerden, ekollerden ve akımlardan araştırmacılar tarafından kullanılmaya başlanmasıyla belirlenir. Modern bilimsel ve felsefi literatürde, söylem teorisinin postmodernizmin en önemli alanlarından biri olarak oluşturulduğu vurgulanmaktadır; metodolojisi, dilin postmodern felsefesinin, göstergebilimselliğin, dilbilimin modern versiyonlarında (yapısal ve psikolinguizm dâhil), bilgi sosyolojisinin ve bilişsel antropolojinin kesişiminde yapılır.¹³⁰ Bununla birlikte, söylem teriminin felsefi analiz kategorisi olarak kesin bir yorumu yoktur.

¹²⁹ Mikhail Makarov, *Osnovy teorii diskursa*, Progress, Moskva 2003, 11.

¹³⁰ Erdinç Kineşçi, “Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi”, *Antropoloji Dergisi*, (33), 2017, 53.

Bu nedenle *söylem* kavramının (*fr. discours, ing. discourse, lat. Discursus*: ileri geri koşma; hareket, döngü; konuşma sohbet) bugün kesin ve genel kabul görmüş bir tanımı olmadığı ve belki de son yıllarda bu kadar popüler olmasının nedeninin bu olduğu söylenilebilir. Her halükarda söylem kavramı, anlam aktarmanın konuşma yöntemi olduğu dilin incelenmesi gerektiğinde kullanılır. Aynı zamanda, belirli bir metnin statik durumu değil, dinamik, hatta çoğu zaman diyalojik, iletişimsel durumu anlamına gelir.¹³¹

Böylece, söylem kavramı, konuşma, konuşma türü, metin, metin türü olarak yorumlanabilir ve araştırmacıların öznel olmayan konuşma ve söyleyiş pratiklerini analiz etmesine olanak tanıyan uygun bir yöntem olarak yorumlanabilir. Ancak tüm araştırmacılar söylem, konuşma ve metni tek bir ifade sistemi olarak ilişkilendirmez. Bu terimler, yazılı metin ile sözlü söylemi karşıtlık yoluyla birbirinden ayırır. Bazı dilbilimciler, söylemi, genellikle tek bir yazarın sahip olduğu metnin aksine, etkileşimli bir konuşma etkileşimi yöntemi olarak yorumlarlar. Söylem teriminin anlamı dilbilimde farklı konumlardan yorumlanmaktadır. Dilbilimcilerin bir dizi metin olarak söylem hakkındaki fikirleri, ortak bir temayla birleşen konuşma uygulamaları, bilimsel aygıtında Michel Foucault tarafından kullanılmaya başlandı. Elbette söylem terimi onu öncelikle felsefi konumlardan ilgilendirdi. Ancak eserlerde kesin bir tanıma rastlanmamıştır. Fransız düşünürün çeşitli felsefi eserlerinde söylem terimi, söyleyiş durumuna bağlı olarak birçok yorumsal farklılık kazanmıştır.

Foucault, belirli tarihsel fenomenlerin, dönemlerin ve olayların incelenmesi için uygun bir metodolojik temel olarak felsefi analizde söylem kavramını ön planda tutmuştur. Bu yöntem, araştırmacıya düşünce ve konuşma etkileşimini tespit etme olasılığını açmıştır. Benzerliklerin ve fikirlerin kırılmasından sonra klasik epistemede oluşan boşluk, bağımsız varoluşu olan bir söylemle doldurulmuştur. *Dil ve yapıya* karşı bir rakip olarak hareket etti ve *varoluşu* önceden belirleyen birincil *olayı* devraldı. Söylem, *yazar, yorumlama, güç - bilgi ve insanın doğumu ve ölümü* hakkındaki mantığımızın seyrini büyük ölçüde belirledi.¹³²

¹³¹ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Mutilingual Yayınları, İstanbul 2002, 179.

¹³² Judith Revel, *Foucault Sözlüğü*, (1. Baskı), (Çev.: Veli Urhan), Say Yayınları, İstanbul 2012, 114.

“Öyleyse, fikirler tarihinde en küçük bir değişimi gerçekleştirmeye kalkılırsa, bu da temsilleri, belki de söylemlerin ardında, ama bu söylemlerin kendilerini, düzenli ve farklı olaylar dizisi olarak ele almaktır...”¹³³

Foucault, söylemin güç ilişkileriyle bağlantılı olduğunu savunur. Ona göre, iktidar söylemin bir parçasıdır ve iktidarın birincil kaynağıdır. İktidarın söylemle ilişkisi, toplumda kabul edilen doğru ve yanlışlarla ilişkilidir. Bu doğrular ve yanlışlar, söylemin içindeki güç ilişkileri nedeniyle belirlenir ve iktidarın uygulanmasını sağlar. İktidar ve bilginin birleşmesi bir söylemdir: “Söylemde, iktidar ve bilginin mafsallı olduğu ortaya çıkmaktadır”.¹³⁴

Bu birleşmeden güç ve söylem arasında yakın bir ilişki izler. Söylemler bilgiyi içerdiğinden, kendimiz de dâhil olmak üzere nesneler hakkındaki anlayışımızı büyük ölçüde belirlerler. Foucault söylemi şöyle anlatıyor: “Söylem, dil ve gerçekliği birbirine bağlayan, kelime dağarcığını ve deneyimini harmanlayan ince, temas eden bir yüzeydir. Söylemleri analiz ederek, kelimelerin ve şeylerin sert eklemlerinin nasıl çözüldüğünü ve söylemsel uygulamaya neden olan kuralların kümelerinin nasıl serbest bırakıldığını görüyoruz”.¹³⁵ Söylemin, dünya görüşünün tanıdık ve yerleşik bir dil haritası olduğu, gerçekliği algılamının bir yolu olduğu ortaya çıkıyor. Yani, bu söylem kavramı, söylem pratiğini yansıtan ve aynı zamanda inşa eden dili birleştirir. Bu nedenle, söylemler yoluyla sadece çevremizdeki dünyanın yansımalarının değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin inşası da dâhil olmak üzere tasarımının gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Foucault’nun yorumunda söylem, yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda zorlayıcı, buyurgan bir güce de sahiptir. Odaklandığı bu güçtü. Ancak iktidar ve söylem kavramları arasındaki karışıklık, iktidar kavramının kendine özgü bir yorumuna dayanmaktadır.¹³⁶

İktidar kavramını ortaya çıkarmak için Michel Foucault, önemli bir güç temasını ortaya koyuyor -uzayda yer alan ve lokusun kurallarına uyarak kişiliğin iktidar ilişkisinin nesnesi haline geldiğini ve buna bağlı olarak gözetim ve kontrolün nesnesi haline

¹³³ Michel Foucault, *Söylemin Düzeni*, (1. Baskı), (Çev.: Turhan Ilgaz), Hil Yayınları, İstanbul 1987, 22.

¹³⁴ Michel Foucault, *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*, (Çev.: Selahattin Hilav), YKY Yayınları, İstanbul 1993, 13-14.

¹³⁵ Michel Foucault, *Söylemin Düzeni*, 23

¹³⁶ Quentin Skinner, *Çağdaş Temel Kuramlar*, (Çev.: Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınevi, Ankara 1997, 101.

geldiğini gösteren bilgi. Belirli bir kavramdaki bilgi, iktidarın amaçlarının ve hedeflerinin yerine getirilmesi ve iktidarın nesneleri kendi teslimiyetinde nasıl gördüğünü keşfetmenin bir yolu olarak hareket eder. Bilgi kendi öznesini nasıl şekillendirirse, otorite de kendi öznesini ve kendi disiplin alanını şekillendirir.¹³⁷

Foucault için iktidar, belirli bir kurum ya da yapı tarafından değil, eşitsizlik yoluyla gerçekleştirilen bir iktidar ilişkileri sistemiydi: iktidar ilişkileri, diğer ilişki türlerine (ekonomik süreçler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkiler) karşı dışsal bir konumda değil, onlara içkindir; bunlar orada üretilen bölünmelerin, eşitsizliklerin ve dengesizliklerin doğrudan etkileridir. İktidar ilişkileri, basit bir yasaklama ya da eşlik etme rolünü oynayacakları zaman üst yapı konumunda değildir; faaliyet gösterdikleri yerde, doğrudan üretken bir rol üstlenirler.¹³⁸

Foucault'ya göre iktidarı anlamak, onun önerdiği hakikat, adalet ve düzen kipleri temelinde imkânsızdır. İktidar, hem bilginin kendisinin hem de onu haklı çıkarmak için olası yorumlayıcı mekanizmaların ayrıcalığına sahiptir, bu nedenle iktidarın diktalarına direnmenin ve bunlara karşı koymanın özü, “iktidarın bilgi, yeterlilik ve niteliklerle ilişkilendirilen bu tür sonuçlarına direnmekte” yatar.¹³⁹ Fransız araştırmacı, iktidar söylemi çalışmalarındaki amacının hiçbir şekilde kamu bilincinin gizemli fikirlerine ve deformasyonlarına karşı mücadele olmadığını özellikle belirtiyor. Dahası, Foucault'nun siyasi ve ideolojik bilginin tam olarak göreceli hale gelmesini istemediği de budur. Her şeyden önce, “bilginin dolaşım ve işleyiş yöntemi, iktidarla ilişkisi”, yani bilginin üretim ve yeniden üretim tarzı sorgulanır.¹⁴⁰

Foucault'ya göre gerçek iktidar ne bir kurum, ne bir kurallar sistemi, ne baskı ne de tahakkümdür. İktidar, onun tarafından, uygulandıkları alana içkin olan bir iktidar ilişkileri çoğulluğu olarak kavranır. İktidar, “kurumsal kristalleşmesi devlet aygıtlarında, hukukun formülasyonunda, sosyal tahakküm biçimlerinde somutlaşan” bir oyun, rekabet, stratejiler çatışması olarak yorumlanır.¹⁴¹

¹³⁷ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 215.

¹³⁸ Michel Foucault, *Cinselliğin tarihi*, 73.

¹³⁹ Michel Foucault, *Cinselliğin tarihi*, 76.

¹⁴⁰ Michel Foucault, *Questions of Method*, James Bohman ve Thomas McCarthy (Eds.), MIT Press, Cambridge 1987, 103.

¹⁴¹ Michel Foucault, *Cinselliğin tarihi*, 123.

İktidar, hareketlidir ve her yerde mevcuttur. Her yerden gelir, merkezi bir noktadan değil. Başka bir deyişle, iktidar dağınıktır, doğası gereği “kılcal”dır ve günlük hayatın “mikro-uygulayıcıları” düzeyinde uygulanır.¹⁴² Aynı zamanda, tahakküm ve boyun eğdirme ilişkilerinin konfigürasyonları hareketli bir yapıya sahiptir. İktidar, Foucault tarafından karmaşık bir stratejik güçler zincirinin sonucu olarak görülür. Barışçıl veya savaş yoluyla çözülen stratejik bir durumun etkisidir. Her halükarda iktidar, kuvvetlerin eşitsizliği ve aralarında dengesiz bir ilişki kurulması sonucunda ortaya çıkar. Foucault’ya göre siyasal iktidar, birçok farklı toplumsal gücün mücadelesinin ürettiği etkidir. Foucault, çoklu bir iktidar ilişkisi olarak herhangi bir gücün stratejik tutumlarını çeşitli söylemler aracılığıyla uyguladığına göre yeni bir iktidar analitiği öneriyor. “Söylemler, diye yazıyor, iktidar ilişkileri alanındaki taktik unsurlar veya bloklardır; aynı strateji içinde çok farklı ve hatta çelişkili söylemler olabilir; ve tam tersi, biçimlerini değiştirmeden zıt stratejiler arasında dolaşabilirler”.¹⁴³

Foucault’ya göre tahakkümün etkilerini sağlayan güçler olarak hareket eden söylemlerdir. Bu etkiler, bilgi gibi bilişsel bir güç kaynağı ile ilişkilidir. Foucault’nun yorumunda iktidar ve bilgi, söylemsel strateji ve taktiklerden türetilir. Aslında, Foucault’ya göre siyasi iktidar, farklı söylemsel stratejilerin çatışması olduğu yerde ve sonra ortaya çıkar. Söylemlerin kendileri veya söylemsel stratejiler, “iktidar ilişkilerinin hareket eden bir alanı” olarak kabul edilir.¹⁴⁴

Kanaatimizce söylemsel analiz, geleceğin gelişimi için senaryoların incelenmesinde ve geçmişi açıklamaya yönelik girişimlerde kullanılabilir.

Sonuç olarak Foucault’ya göre, söylem ve iktidarın birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu, birbirleriyle yakından ilişkili olduğu ve her ikisinin de toplumsal yapıyı şekillendirmede önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Foucault, iktidarın sadece bireylerin davranışlarını kontrol etmekle kalmadığını, aynı zamanda söylem yoluyla insanların düşüncelerini ve inançlarını da yönlendirdiğini belirtir. Bu nedenle, Foucault’nun düşünceleri, toplumsal yapıyı anlamada ve analiz etmede önemli bir araçtır.

¹⁴² Caner Övsan Çakaş, “Batı’nın bir hegemonya kurma aracı olarak oryantalist bilgi ve söylem üretim sürecinin analizi”, *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1 (2), 2018, 97.

¹⁴³ Michel Foucault, *Cinselliğin tarihi*, 78.

¹⁴⁴ Michel Foucault, *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*, (7.baskı), (Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005, 86.

Foucault, iktidarın sadece baskı ve kontrol araçlarıyla değil, aynı zamanda dil ve söylem üzerindeki egemenliğiyle de işlediğini iddia eder. İktidar, belirli bir toplumsal yapıda, belli bir anlayışın, değerlerin, inançların ve normların oluşmasını sağlar. Bu anlayış ve değerler, o toplumdaki insanların hayatlarını düzenler ve sınırlar.

Söylem, iktidarın bir aracı olarak işlev görür. Foucault, söylemin birbirine bağlı kelimeler, cümleler ve semboller sistemi olduğunu ve bu sistemdeki her ögenin diğerleriyle ilişkili olduğunu savunur. Foucault'ya göre, söylem, belirli bir toplumsal yapıyı sürdürmek için kullanılan ve hegemonyayı pekiştiren bir araçtır. Foucault'nun yaklaşımı, toplumsal düzenin inşasında söylemin ve iktidarın rolüne odaklanır. Ona göre, iktidarın işleyişini anlamak için, söylem analizi yapmak gerekir. Bu analiz, belirli bir söylem üzerinden o söylemin inşa ettiği toplumsal yapıyı ve söylemin içindeki iktidar ilişkilerini ortaya çıkarır.¹⁴⁵

2.3. SÖYLEM VE İDEOLOJİ

Söylem kavramı uzun bir geleneğin parçasıdır: Hegel *ruhtan* söz eder, Marx *üretim tarzları* kavramını tercih eder, Martin Heidegger *çağ* ya da *dünyaya* atıfta bulunur, Tomas Kuhn *paradigma* terimini ortaya koyar, Claude Lévi-Strauss *yapı* kavramını önerir, Wittgenstein *dil oyunlarını* icat eder, Clifford Geertz *kültür* kavramını, Lacan ise *sembolik düzen* kavramını kullanır. Bütün bu anlamlar önemli bütünlüklere atıfta bulunur ve söylemi *sistemlik sosyal olarak inşa edilmiş ilişkiler kümesi* olarak tanımlayan Laclau ve Mouffe'un kavramsallaştırılmasıyla ilgilidir.¹⁴⁶ Başka bir deyişle söylem, eklemlenme pratiğinden kaynaklanan yapılandırılmış bütünlüktür.¹⁴⁷

Söylem, onlar tarafından düğüm noktaları veya semantik merkezler etrafındaki eklemlenme pratiğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir tür yapısal birlik olarak kavranır. Bu saplantının bir sonucu olarak, söylem geçici bir istikrara sahiptir ve toplumsal dünyayı anlamın yardımıyla şekillendirme hakkı için diğer söylemlerle sürekli rekabet halindedir. Aynı zamanda söylemsel fenomen sadece bir dil olarak anlaşılmamalıdır. Laclau ve Mouffe, özellikle *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* adlı kitaplarında, sosyalin söylemsel

¹⁴⁵ Serpil Sancar, *İdeolojinin Serüveni* (3. Baskı), İmge kitabevi yayınları, Ankara 2014, 145.

¹⁴⁶ Ernesto LACLAU, *New reflections on the revolution of our time*, VERSO, New York 1990, 63.

¹⁴⁷ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, a.g.e 169.

bir alan olarak anlaşılmasını teorilerinin temel bir unsuru olarak onaylıyorlar.¹⁴⁸ Söylem ve ideoloji kavramları, bu kitapta temel odak noktalarıdır.

Burada yer alan söylemselliğin bütünselleştirilmesi, aslında sosyokültürel varoluşun çeşitli alanlarında kendini gösteren dilsel, göstergebilimsel süreçlerin genelleştirilmesi anlamına gelir. Böylece, sosyal kurumlar, fiziksel mekânı organize etme yolları, sosyal eylemler, davranışlar vb. - tüm sosyal yaşam, anlamların onaylandığı/değiştirildiği bir dil olarak gözler önüne serilir, eklenir. Söylem, sosyal dünyayı şekillendirmeye katılan bir sosyal davranış biçimidir.¹⁴⁹

Bir başka tanıma göre, söylem farklı ve yapılandırılmış bir konum sistemidir.¹⁵⁰ Bu sadece tamamen dilsel, söylenenlerin, yazılanların veya düşünülenlerin değil, kendi içinde dilsel ve dil dışı olanı, söylenenleri ve yapılanları, kelimeleri ve şeyleri içeren önemli bir bütünlüğün meselesidir.¹⁵¹ Dahası, söylem maddeler veya öznelere tarafından değil, eylemler ve ilişkiler tarafından tanımlanır. Bu anlamda Laclau ve Mouffe, Saussure tarafından başlatılan yapısal dil anlayışına dayanmaktadır:

“Temel ilke, dilin, tüm parçaları dayanışma ve bağımlılık ilişkisiyle birleştirilen bir sistem oluşturmaktır. Bu sistem, birbirini farklılaştıran ve sınırlayan birimleri -mafsallı işaretleri – düzenler.”¹⁵²

Her terimin, kendi başına veya kendi doğasına göre değil, sistemin diğer terimleriyle olan ilişkilerle tanımlandığını vurgulamak önemlidir. Bu nedenle Paul Ricoeur,¹⁵³ yapısalcılığın Saussure’ün *Genel Dilbilim Dersleri* başlıklı eserinde ortaya konan üç temel fikre dayandığını ısrarla belirtmiştir:

- 1) Terimin Saussure’yen anlamında dil, mutlak terimleri olmayan bir farklılıklar sisteminden oluşur, yani fonemler ve sözlükler arasındaki ayrım dilin tek gerçekliğidir; bu nedenle ne fiziksel ne de zihinsel bir özdür;

¹⁴⁸ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 182.

¹⁴⁹ Marianne Jørgensen, Louise Phillips, *Discourse analysis as theory and method*, Sage Publications, London 2002, 24.

¹⁵⁰ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 175.

¹⁵¹ Ernesto Laclau, *A critical reader*, Simon Critchley, Oliver Marchart (Eds.), Psychology Press, London 2004, 282.

¹⁵² Emile Benveniste, *Problems in general linguistics*, University of Miami Press, Paris 1971, 83.

¹⁵³ Paul Ricoeur, *Corrientes de la investigación en las ciencias sociales*, (Vol 4), Tecnos/Unesco, 1981, 340.

- 2) Üst üste yığılmış sistemleri yöneten kod, herhangi bir konuşma konusundan gelmez; daha ziyade, dili konuşanlar tarafından konuşmanın uygulanmasını mümkün kılan kategorik bilinçdışıdır;
- 3) Saussure'ün dilin temel kimliği olarak gördüğü işaret, bir işaret ile bir anlam arasındaki farktan oluşur; bu fark işarete içseldir ve bu nedenle söylem evrenine girer; işaret, işaret gibi herhangi bir *dış* ilişki gerektirmez -Saint Augustin'in dil teorisine dayandırdığı şey ilişkisi. Terimleri, öznesi, şeyleri olmayan bir sistem -yapısal dilbilim eğitimi almış filozof için böyle bir dildir.¹⁵⁴

Bu aynı zamanda Laclau ve Mouffe için de geçerlidir, ancak yalnızca dilsel ilişkiler sistemine değil, hem söylenenleri hem de düşünüy, bireysel ve sosyal eylemleri, gerçekleri ve şeyleri içeren önemli ilişkilerin bütünlüğüne atıfta bulunurlar. Saussure'e göre söylem sadece dilsel işaretlerden oluşur. Laclau ve Mouffe'a göre ise söylem dilsel veya göstergebilimden daha geniş bir sistem oluşturan¹⁵⁵ eylem ve gerçeklerden oluşur. Buna iki nedenden dolayı söylem diyorlar: bu önemli bir bütünlüktür ve Saussure'deki dilin aksine ve daha sonra görüleceği gibi açık¹⁵⁶, başarısız¹⁵⁷ bir sistemdir.

Dolayısıyla söylem, *gerçek* ile gerçek dışı, *doğru* ile yanlış, *değerli* ile değersiz, *iyi* ile kötü, *güzel* ile çirkin arasında ayrım yapabileceğimiz en geniş çerçeve veya bağlamdır. Onların anlayışı böyle olduğu için, Laclau ve Mouffe'un söylemin gerçekliği veya gerçeği sorusunu ortaya koymaları makul değildir. Foucault'da olduğu gibi, her söylemsel eklemlenme, bir şeyleri gerçeğe dönüştüren koşulları veya önermeleri gerçeğe dönüştüren koşulları belirler. Başka deyişle, tüm sosyal uygulamalar *söylemsellik*

¹⁵⁴ Rosalind Coward ve John Ellis, *Dil ve Maddecilik*, (1.baskı), (Çev.: Esen Tarım), İletişim Yayınları, İstanbul 1985, 28.

¹⁵⁵ Söylem, eskilere göre *varlık düzeni* olarak anlaşıldığı halde Lacan'a göre ise *sembolik düzen* dediği şeyle özdeşleşir. Lacan'ın başka bir yerde ifade ettiği gibi: Söylemin olumsuzluğu, olmayanı meydana getirdiği sürece, bizi sembolik düzende kendini gösteren var olmama sorununa yönlendirir. Bkz. Lacan, 2006.

¹⁵⁶ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Kapitalizm ve Şizofreni 1 - Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası*, (1.baskı), (Çev.: Ali Akay), Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1990, 10.

¹⁵⁷ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 155.

alanında oluşturulmuştur.¹⁵⁸ Bu nedenle, söylemi içeren veya anlayan bir üst-söylem olmadığı için¹⁵⁹ *söylemin var olma olasılığının koşulları hakkındaki soru anlamsızdır*.¹⁶⁰

E. Laclau ve C. Mouffe, post-yapısalcı bir perspektiften siyasi kavramları yeniden düşünmüş ve söylem ve ideoloji kavramlarını toplumsal ve siyasal teoride önemli bir yer vererek siyasi mücadelelerin temel yapı taşları olduğunu savunmuşlardır. Söylem ve ideoloji kavramlarını tartışarak siyasi düşüncenin analizine katkıda bulunmuşlardır. Laclau'nun politik düşüncesinde ilk fark ettiğimiz şey, onun eleştirel bir modernite okumasından oluştuğudur. Modernliği okuması, Chantal Mouffe ile birlikte, 18. yüzyılın felsefi Aydınlanmasının yaydığı özcülüklerin radikal bir eleştirisini gerçekleştirmesine izin verir. Laclau, Althussercilğe yakın bir konumdan başlamış ve yapısöküm, Lacancı psikanaliz –ki bu, Althusser'in ufkunda mevcuttur- ve Foucault'yen arkeolojiden istifade ettiği için, kendisini post-Marksist olarak nitelendirdiği bir konuma ulaşmıştır. Onun söylem anlayışı, bu çerçevede, Marksist altyapı-üstyapı konusuyla kopma halindeki hegemonyanın inşa biçimleri hakkında düşünme ihtiyacıyla bağlantılıdır (Mouffe, 1979).

Burada esas odak noktası söylemin yapısı sorununun geliştirilmesi değil, aynı zamanda söylem ve ideolojinin etkileşimi sorununun ortaya çıkması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, *söylemi* tanımlamanın yanı sıra ideoloji çalışmasında söylem analizinin olasılıkları ve perspektifleri hakkında genel bir açıklama sunmakta fayda var.

Post-yapısalcı dil inceleme deneyimine dayanan Laclau ve Mouffe'a göre söylem, toplumsal gerçekliği anlamlandırmak için kullanılan dil ve semboller sistemidir. Bu konu üzere araştırmacılara baktığımız zaman, fiziksel dünyanın varlığını inkar etmiyorlar, ancak sosyalin çeşitli katmanları bir şekilde söylemde ifade edildiğinden, bu onların söylem mekanizmalarını sosyal alanın tamamına teşmil etmelerine izin veriyor. Bu da bu yaklaşımı Michelle Pesche okulundan hem de bir dizi modern söylem analizinden ayıran şeydir. Bir şeyin gerçekliği onun varlığını varsayar, ancak bir varoluş mutlaka tek bir

¹⁵⁸ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 183.

¹⁵⁹ Oliver Marchart, *yarı-aşkıncılık* açısından temel sonrası düşünceden bahsederek, “yarı-aşkınlığın bir yönünün, temel ve uçurumun, olasılık ve imkansızlık koşullarının ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiğini, diğer yönünün ise tüm aşkınlık koşullarının her zaman belirli ampirik tarihsel bağlaçlardan kaynaklanacağını gösterdiğini” açıklığa kavuşturur.”

Bkz: Oliver MARCHART, *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007, 25.

¹⁶⁰ Ernesto LACLAU 105.

gerçekliği veya belirli bir gerçekliği takip etmez.¹⁶¹ Laclau ve Mouffe, reddedilen şey, diye açıklıyor, bu tür nesnelerin düşüncenin dışında var olduğu değil, bunların herhangi bir söylemsel ortaya çıkış koşulundan ayrı nesneler olarak oluşturulabileceğinin doğrulanmasıdır.¹⁶² Gerçeklik her zaman söylemsel olarak belirlenir, önemli bir bütünlük içinde, toplumsal bir praksisin ürünü olan tarihsel bir dünya içinde ifade edilir.

Bu varsayımlara göre söylem -önemli bir yapı olarak- ilişkisel bir bütünlük veya unsurların kimliğinin tamamen ilişkisel olduğu bir farklılıklar sistemidir denilebilir. Ve söylem, belirli bir toplumsal düzeni, ideolojiyi ve politikayı etkiler ve şekillendirir. Söylem, siyasi aktörler ve kurumlar tarafından kullanılır ve toplumda belirli bir anlam inşa eder. Örneğin, siyasi bir liderin bir konuda yaptığı bir konuşma, belirli bir söylem yaratır ve bu söylem, insanların o konuyu anlamlandırmasında etkili olabilir.

Aynı zamanda, söylem süreçleri Laclau ve Mouffe tarafından post-yapısalcı bir şekilde, anlam üretmenin temelden tamamlanmamış bir süreci olarak, anlaşılması zor unsurlardan oluşan açık bir alanı, sabit anlamlarla kapalı bir söylem alanına dönüştürmek için başarısızlığa mahkum bir girişim olarak yorumlanır.

Anlam, kendi içindeki şeylere yazılmadığından, toplumsal bir yapı olduğundan, tüm gerçeklik yeniden yapılandırılabilir veya inşa edilebilir ve bu, nihai bir anlamı düzeltiyormuş gibi davranmayı imkansız kılar.¹⁶³ Laclau ve Mouffe açısından, anlamı şeffaf bir şekilde okunabilecek bir gerçek yoktur.¹⁶⁴ Epistemolojik terimlerle, hiçbir gerçek bir hipotezi doğrulayamaz¹⁶⁵.

¹⁶¹ Rorty, “Dünyanın dışarıda olduğu iddiası ile gerçeğin dışarıda olduğu iddiası arasında ayrım yapmalıyız” diye uyarıyor. Dünyanın dışarıda olduğunu, bizim olmayan bir yaratılış olduğunu söylemek, sağduyuya uygun olarak, uzayda ve zamanda olan şeylerin çoğunun, insanın zihinsel durumlarını içermeyen nedenlerin etkileri olduğunu söylemekle eşdeğerdir. Gerçeğin dışarıda olmadığını söylemek, sadece önermelerin olmadığı yerde gerçeğin olmadığını, önermelerin insan dillerinin unsurları olduğunu ve insan dillerinin insan yaratımları olduğunu söylemektir. Bkz. Richard RORTY, *Olumsuzluk İroni ve Dayanışma*, (1. Baskı), (Çev.: Mehmet Küçük, Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, 26.

¹⁶² Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 173-174

¹⁶³ Bir farklılıklar sistemi olarak söylem, “öğelerinin söylem dışı birliğinin ortak paydası olamaz, bunun yerine gerçekliğin azaltılmasıdır. Gerçekliği anlaşılır kılmak, önemi engellemek anlamına gelir ve bu, gerçekliğin herhangi bir sistematikleştirme girişimini aştığı anlamına gelir”. Bkz. Torben Bech Dyrberg, *The Political and Politics in Discourse Analysis*, Routledge, Newyork 2004, 243.

¹⁶⁴ Ernesto Laclau, 102.

¹⁶⁵ Karl Popper’ın yazdığı gibi: bilimsel kuramlar, mitlerden yalnızca eleştirilebilir olmaları ve eleştiri ışığında değişikliğe açık olmaları bakımından ayrılırlar. Bunlar ne doğrulanabilir ne de olası hale getirilebilir. Bkz: Karl Popper, *Realism and the aim of science: From the postscript to the logic of scientific discovery*, Routledge, New York 2013, 7.

Metindeki bu yorumlayıcı çizgiyi takiben Ernesto Laclau, ideoloji teorisini açıkça ortaya koyduğu birkaç eser yayınlar. 1978’de Ernesto Laclau’nun ideoloji üzerine Marksist teoride Politika ve ideoloji: kapitalizm, faşizm, popülizm (1978) başlıklı bir kitap yayınlamış olduğunu belirtmek önemlidir; bu kitap, Nicos Poulantzas’ta Devlet kavramını eleştirel bir şekilde okumak için Platon’un felsefesine dayanmasıyla öne çıkan bir kitaptır.¹⁶⁶

Bununla birlikte, metin ürününün doğası üzerine teorisine dayanan ideolojiye yansımaya başlatan iki eser, *İdeoloji Teorisinin Ölümü ve Dirilişi*’dir (1997) ve *kağıt İdeolojisi ve post-Marksizm*’dir (2006). Her iki eserden de burada vurgulamakla ilgilendiğimiz şey, antagonizm ve politik kadar söylemsel stratejiler değil, onların Louis Althusser ve onun ideoloji kavramıyla (1971) altında yatan polemikleridir. Laclau, Althusser için metne anlam veren ve aynı zamanda ideolojiyi işçi sınıfının *yabancılaşması* olarak tanımlayan söylemsel olmayan ajanın sosyal bilimci olduğunu savunuyor. Laclau, metin fikriyle tutarlı olarak, Althusser’in metnin kendisine anlam veren söylem dışı ve dolayısıyla dışadönük bir unsur varsaydığına dikkat çekiyor. Ancak Laclau, metnin ona anlam veren ekstra söylemsel unsurlara sahip olmadığına dikkat çekiyor. Dolayısıyla Althusser’in varsaydığı gibi işçi sınıfının “yabancılaşmasını” keşfeden sosyal bilimci değildir, daha ziyade onun önem çizgileri metnin kendisi tarafından sağlanır. Önemin ana hatları hakkındaki fikir, felsefi yönüyle moderniteyi eleştirel okumasından ve aynı zamanda Jacques Derrida ‘nın işaret teorisinden gelen bir argümandır.¹⁶⁷

Laclau ve Mouffe’un en önemli katkılarından biri, “hegemonya” kavramını geliştirmeleridir. Onlara göre, söylemler toplumda hegemonya oluşturur. Gramsci’nin “hegemonya” kavramından yararlanan Laclau ve Mouffe, toplumda anlamlar hakkında şiddet içermeyen bir rıza örgütlenmesinin ve diğer eklemlenme seçeneklerinin dışlanması gerçeğinin gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Anlamların hareketli ve yüzen doğasına rağmen, söylem yine de kimliğini “nesnellik” alanında, yani doğallaştırılmış, tortulaşmış söylem olarak kabul ettirmeye, kendi kendini kapatmaya ve sabitlemeye çalışmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Wood, Ellen Meiksins, *Sınıftan Kaçış: Yeni'Hakiki'Sosyalizm*, (1. Baskı), (Çev.: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, İstanbul 2006, 31.

¹⁶⁷ Jacques Derrida, *Göstergebilim ve Gramatoloji*, (1. Baskı), (Çev.: Tülin Akşin), AFA Yayıncılık, İstanbul 1994, 16.

¹⁶⁸ Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, 200-1.

Laclau ve Mouffe'da ideoloji kavramı pratik olarak kullanılmasa da, onun karşılığı *nesnellik* kavramı olabilir. Başka bir deyişle ideoloji, onları yaratan iktidarın anısının silinmiş olduğu, şiddetin bir aracı olarak değil, toplumu oluşturan mekanizma olarak anlaşıldığı bir dizi donmuş anlam olarak yorumlanır. Bu, ideolojinin sağduyunun çoğunluk tarafından paylaşılan bir bölge olarak kaçınılmazlığından bahsetmeyi mümkün kılar, ancak politik süreçler sırasında bu sürdürülebilir değerler alanı, farklılık oyununa yeniden katılabilir ve toplumu yeniden tanımlamak için söylemsel süreçleri başlatabilir.¹⁶⁹

Laclau'nun yazdığı gibi, "ideolojik, toplumun mühürleme, anlam sabitleme, sonsuz farklılık oyununun tanınmaması temelinde kendini böyle kurmaya çalıştığı bu söylemsel biçimlerde olacaktır. Ve toplumsal anlamın kesin bir şekilde sabitlenmesi olmadan, mühürleme söylemi olmadan mümkün olmadığı için ideolojik, sosyalin kurucusu olarak görülmelidir".¹⁷⁰ Daha sonra söylem araştırmacısının hedefleri, ideolojilerin doğrudan yok edilmesinden çok, hegemonik söylemlerin yapısökümü, yani koşulluluklarının gösterilmesi, anlam inşa etmek için alternatif olasılıkların keşfi haline gelir.

Bu hegemonya okumasının, referans çerçevesi olarak hegemonya kavramının artık istikrarsız bir anlamı olduğunu ve siyasi kimlikleri ve öznellikleri açıklamakla alakalı hale geldiğini açıkladıkları her iki yazar tarafından detaylandırılan söylem teorisinden oluşturulduğuna dikkat edilmelidir. Kısacası, her iki yazar tarafından çizilen felsefi ufkun, postyapısalcı söylem teorisinin yeni kategorilerinin anlamını inşa etmemize izin verdiğini belirtebiliriz. Söylemin, ideolojiyi oluşturması veya yeniden üretmesi bakımından ideolojik olduğunu anlarlar.

Sonuç olarak, Laclau ve Mouffe, söylem teorileriyle, yalnızca temel ve bütünlük veya yapı kavramlarının üstesinden gelmekle kalmayıp, karşıtlıkların, sistemin yerinden çıkmalarının ve sosyal olanın imkânsızlığının anlaşılmasına katkıda bulunan, aynı zamanda eklemlenme, hegemonya süreçlerinin kavramsallaştırılmasını da mümkün kılan politik bir ontolojinin temellerini oluşturur. Onlar tarafından geliştirilen söylem teorisi, hem devrimci siyasetin *istisnası* hem de hegemonik siyasetin *normalliği* olmak üzere hem

¹⁶⁹ Chantal Mouffe, "Demokrasi, İktidar ve 'siyasal düzen' ", Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, (Çev.: Zeynep Gürata ve Cem Gürsel), Demokrasi Kitaplığı, İstanbul 1999, 352.

¹⁷⁰ Ernesto Laclau, "The Impossibility of Society" [Toplumsal İmkânsızlığı], *Canadian Journal of Political and Social Theory*, 15 (1-3), 1991, 25.

farklılık mantığını hem de eşdeğerlik mantığını açıklamaya izin veren tutarlı bir çerçeve sağlar.

Sonuç itibariyle, Laclau ve Mouffe'un söylem ve ideoloji kavramları, toplumsal gerçekliği anlamlandırmada dilin ve sembollerin gücünü vurgular. Söylemler ve ideolojiler hegemonyayı şekillendirir ve sürdürür. Bu nedenle, demokratik politikaların geliştirilmesi için mevcut söylem ve ideolojileri sorgulama ve değiştirme önemlidir.

2.4. MEDYA SÖYLEMİNİN ANALİZİ

Son yıllarda, kitle medyası söylemi (veya kısaca medya söylemi) kavramı, beşeri bilimlerdeki genişlemeye paralel olarak hızla yayılmış ve günlük yaşamın merkezine yerleşmiştir. Bu evrimsel sürecin temelinde, hem genel olarak söylem kavramının hem de özel olarak söylemsel analizin etkili bir biçimde öne çıkması yatmaktadır. Kitle medyasının güçlü etkisi ve geniş kapsama alanı, söylem kavramının medya çalışmalarıyla kesişmesine ve medya söylemi üzerinden derinlemesine bir anlayış geliştirmeye olanak tanımıştır.

Medya söylemi, iletişim araçlarının (televizyon, radyo, gazete, internet vb.) kullanımıyla oluşturulan anlam yapılarını ifade eder. Bu yapılar, haberlerin sunuluş biçiminden reklamların dili ve görselliğine kadar medyanın tüm unsurlarını içerir. Söylemsel analiz, medya söyleminin incelenmesi ve deşifre edilmesi amacıyla geliştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem, medyanın nasıl anlam ürettiğini, hangi değerleri yansıttığını ve izleyicilerin zihinlerinde nasıl etkiler yarattığını anlamak için kullanılır. Medya söyleminin yükselişi, modern iletişim teknolojisinin ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla yakından ilişkilidir. İnternet ve sosyal medya platformları, bireylerin haberlere, görüşlere ve bilgilere hızla erişimini sağlamış ve medya söyleminin daha geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu da söylemsel analizin önemini artırmış ve medya tüketiminin toplumsal anlam üretimine nasıl katkı sağladığını anlamamızı sağlamıştır.

Medya söyleminin araştırılması, ideoloji, cinsiyet, etnisite, sınıf gibi konuların nasıl sunulduğunu ve nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur. Medyanın belirli görüşleri veya değerleri nasıl aktardığı ve hangi mesajları ilettiği, söylemsel analizle detaylı bir

şekilde incelenebilir. Bu da toplumsal farkındalığı artırabilir ve medya tüketiminin eleştirel bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Medya söyleminin tanımı doğrudan söylemin genel anlayışına dayandığından, medya söyleminin çok sayıda söylem tanımıyla nasıl ilişkili olduğuna kısaca değinmek mantıklıdır. Bilindiği gibi, söylem kavramının önemli bir bileşeni, toplumun ve bireyin konuşma faaliyetlerinin analizine kapsamlı, bütünsel bir yaklaşımdır, söylemin, mesajın göndericisi, alıcısı, sosyal bağlamı, bilginin üretimi, yayılması ve algılanması, kültürel ve ideolojik arka plan vb. dahil olmak üzere iletişim sürecine eşlik eden tüm ekstra dilbilimsel faktörleri kapsayan karmaşık bir iletişimsel fenomen olarak anlaşılmasını anlamaktır.¹⁷¹

Hem yabancı hem de yerli araştırmalar çerçevesinde geliştirilen çeşitli tanımların sistematik analizi, söylemin tanımlanmasına yönelik üç temel yaklaşımı (yapısal, işlevsel ve tematik) vurgulamayı mümkün kılmaktadır. Bu analiz, araştırmanın temel metodolojik çerçevesini oluşturmuştur.¹⁷²

Yapısal yaklaşım, metinde kullanılan dilbilgisi, kelime seçimi, cümle yapısı ve anlatım biçimi gibi dil unsurlarını odaklanır. Metindeki bu yapısal öğeler, anlamın oluşumunu etkiler ve belirli bir anlatının veya bakış açısının yaratılmasına yardımcı olabilir.¹⁷³

İşlevsel yaklaşım ise dilin iletişimsel işlevlerine odaklanır. Dilin nasıl bir amaç doğrultusunda kullanıldığına odaklanır ve belirli bir iletişim amacını gerçekleştirmek için metindeki dil öğelerinin nasıl düzenlendiğini inceler.¹⁷⁴

Tematik yaklaşım ise metindeki ana konu ve alt konuların belirlenmesine odaklanır. Bu yaklaşım, metnin hangi konulara odaklandığını ve hangi temaların öne çıktığını anlamamıza yardımcı olur.¹⁷⁵

¹⁷¹ Van Dijk, "Critical Discourse Analysis", Deborah Tannen (Ed.), *In The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, Oxford 2003, 354.

¹⁷² Van Dijk, *Söylem ve İdeoloji Çok Anlamlı Bir Yaklaşım*, Barış Çoban & Zeynep Özarslan (Eds.), *Söylem ve İdeoloji* (s. 15-100), Su Yayıncılık, İstanbul 2015, 23.

¹⁷³ Van Dijk, *Macrostructures: An interdisciplinary study of global structures in discourse interaction and cognition*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 1980, 30.

¹⁷⁴ Van Dijk, *Opinions and ideologies in the press*, Allan Bell & Peter Garrett (Eds.), *Approaches to Media Discourse*, Blackwell, Oxford 1998, 33.

¹⁷⁵ Van Dijk, *Critical Discourse Studies*, Ruth Wodak & Michael Meyer (Eds.), *A Sociocognitive Approach*, In, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Sage, London 2009, 69.

Bu üç temel yaklaşım, medya kuruluşlarının haberlerindeki söylemi anlamak ve analiz etmek için önemlidir. Söz konusu medya kuruluşlarının İkinci Karabağ savaşı sürecindeki haber içeriklerinin incelenmesinde, yapısal, işlevsel ve tematik yaklaşımlar bir arada kullanılarak haberlerin dil kullanımı, iletişim amacı ve ana temaları analiz edilmiştir. Bu çeşitli yaklaşımların birleşimi, haberlerin içeriğini kapsamlı bir şekilde anlama ve farklı yönlerini aydınlatma amacına hizmet etmiştir.

Sonuç olarak, medya söylemi günümüzde geniş bir alana yayılan ve kitle iletişim araçlarının günlük yaşamdaki etkisini ifade eden önemli bir terim haline gelmiştir. Genel anlayışı, iletişim araçlarının oluşturduğu anlam yapılarını içermektedir. Medya söylemi, haberlerin sunuluş biçiminden reklam içeriklerine kadar medyanın tüm unsurlarını kapsamaktadır. Söylemsel analiz, medya söyleminin incelenmesi ve çözümlenmesi için geliştirilen bir yöntem olarak önemli bir role sahiptir. Modern iletişim teknolojisinin hızlı gelişimi, özellikle internet ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, medya söyleminin daha geniş kitlelere ulaşmasını ve toplumsal etkisinin artmasını sağlamıştır. Medya söyleminin araştırılması, medyanın toplumsal, kültürel, ideolojik ve cinsiyet gibi çeşitli konulardaki yaklaşımlarını anlamalarına yardımcı olur. İnternet ve sosyal medyanın yükselişi, medya söyleminin geniş kitlelere daha hızlı ve etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Bu tür çalışmalar, medyanın nasıl anlamlar ürettiğini ve toplumsal algıları nasıl şekillendirdiğini anlamada bize rehberlik eder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İNCELENEN YAYINLARA GENEL BİR YAKLAŞIM

Dağlık Karabağ ihtilafı, uzun bir tarihçeye sahip olan ve 2020 yılında yeniden gündeme gelen bir bölgesel çatışmadır. Bu ihtilafın devam eden olayları çeşitli çevrimiçi haber kaynaklarında ele alınmıştır. Ayrıca, İkinci Karabağ Savaşı olarak bilinen 2020'deki çatışmanın ardından ortaya çıkan gelişmeler de bu çevrimiçi haber materyallerinde detaylı bir şekilde takip edilmiştir. İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye'nin de özel bir ilgisini çekmiş ve Türk medyası bu olayları güncel ve objektif bir şekilde izlemeye çalışmıştır.

Türk medyasının Karabağ'daki gelişmeleri takip etme süreci, İkinci Karabağ Savaşı'nın başlamasıyla başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'deki gazeteler, hem uluslararası kamuoyuna hem de yerel halka Karabağ savunmasının son gününe kadar güncel bilgiler sunmayı amaçlamıştır. Özellikle 44 gün boyunca yoğun bombardıman ve sürekli saldırılara maruz kalan Karabağ'daki sivil halk için yerel basın, olaylar hakkında hayati bilgiler sunmuştur. Bu süre zarfında, savaşla ilgili haberlerin genel olarak söylemine bakıldığında, yaklaşım türüne göre savaşa yaklaşımların büyük farklılıklar gösterdiği gözlemlenebilir.

İkinci Karabağ Savaşı, medya tarafından haberleştirilmesi açısından büyük bir ilgi ve önem kazanan modern askeri çatışmalardan biridir. Medya organlarının farklı bakış açıları, toplumun algısını şekillendirerek bu savaşın anlamını etkilemiş ve tartışmalara neden olmuştur. Medyanın bu savaşı nasıl işlediğini incelemek, farklı medya yaklaşımlarını anlamak ve analiz etmek, bu önemli araştırma alanının bir parçasıdır.

İkinci Karabağ Savaşı'nın medya tarafından haberleştirilmesi, taraflı bakış açılarına sahip medya organları tarafından yönlendirilen birçok haber ve analizle karakterize edilmiştir. Taraflı medya organları, genellikle kendi ulusal veya ideolojik çıkarlarına hizmet eden bir bakış açısıyla olayları ele almışlardır. Özellikle savaşın tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan'a yakın medya kuruluşları, savaşı kendi perspektiflerinden sunmuşlar ve savaşın haklılığını savunmuşlardır. Bu yaklaşım, savaşın sebep ve sonuçlarına ilişkin taraflar arası anlaşmazlıkları daha da derinleştirmiştir.

Diğer yandan, tarafsız medya organları, olayları daha objektif bir şekilde ele almaya çalışmışlardır. Tarafsızlık, olayları tarafsız bir bakış açısıyla sunmayı amaçladığı için, savaşın nedenleri ve sonuçları konusunda daha dengeli bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu medya organları, çatışmanın farklı taraflarının görüşlerine yer vererek, izleyicilere daha geniş bir perspektif sunmuşlardır. Ancak, tarafsız medya organlarının da eleştirilere maruz kaldığı ve bazı taraflarca tarafsız olmadıkları iddia edilmiştir.

3.2. AGOS GAZETESİNİN KARABAĞ KONUSUNA YAKLAŞIMI

Agos genellikle 5 Nisan 1996 tarihinde kurulmuş olup Türkiye'deki Ermeni topluluğunu temsil eden bir yayın olarak bilinen, İstanbul'da yayımlanan iki dilde haftalık Ermenice bir gazetedir. Gazetenin hem Ermenice hem de Türkçe sayfalarının yanı sıra çevrimiçi bir İngilizce baskısı da bulunmaktadır. Nisan ayında yayımlanan gazetenin toplam 12 sayfa ile oluşmakla 9 sayfası Türkçe, dilinde yazılmış ve geriye kalan 3 sayfası ise Ermenice dilinde hazırlanmıştır.¹⁷⁶ Gazete bugün 5,000'in üzerinde haftalık tiraja sahiptir.¹⁷⁷ Ermeni kültürü, tarih ve toplumsal konularda içerik üretmekte ve Ermeni topluluğunun sesini duyurmaya çalışmaktadır.

Agos kelimesinin kökeni, toprakla birebir bağlantılı olan bir anlama sahiptir. Tarımın ve doğanın verimli bir simgesi olarak kabul edilen Agos kelimesi, tarlada sabanın çizdiği derin yarıkları, suyun aktığı yerleri, tohumların filizlendiği ve bereketin yeşerdiği alanları ifade eder. Gazetenin başlangıç döneminde ise Luiz Bakar ve Hrant Dink tarafından kurulmuş, daha sonra ise Sarkis Seropyan, Arus Yumul, Sendi Zurikoğlu, Diran Bakar, Setrak Davuthan ve Niver Lazoğlu gibi isimler de bu projeye katılarak gazetenin başarılı yayın hayatını sürdürmesine katkı sağlamışlardır. Agos'un kurucu ekibi, zaman içinde genişlemiş ve çeşitli isimlerle güçlenmiştir. Gazetenin misyonu ve önemi, bu ekip tarafından bir araya getirilen yazarlar, editörler ve katkıda bulunanlar sayesinde daha da güçlenmiştir.¹⁷⁸

Türkiye'de yaşayan ve çalışan Agos gazetesi yazarı Pakrat Estukyan, Ermeni siyaset ve kültürüne adanmış Agos gazetesinin editörü olarak, Ermeni toplumunun sesini

¹⁷⁶ Karin Karakaşlı, *Gazetelerin Satır Aralarında, Görüş*, Tüsiad Yayınları, İstanbul 2001, 66-69.

¹⁷⁷ "Hep daha iyiyi hedefliyoruz", Agos, 3 Nisan 1998.

¹⁷⁸ Meltem Şahin, *Türkiye'nin Avrupa birliği üyeliği: Agos gazetesi'nin konuya yaklaşımı üzerine bir inceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2010, 56.

duyurmak için çaba göstermektedir. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, Estukyan'ı 2017 yılında Anavatana hizmet madalyası ile onurlandırmıştır. Bu madalya, Estukyan'ın Ermenistan ve Diaspora arasındaki bağları güçlendirmek için yaptığı çalışmaların ve hayırseverlik faaliyetlerinin bir takdiridir. Estukyan, madalyasını 26 Mayıs 2017 tarihinde Cumhuriyet Bayramı arifesinde Erivan'daki Başkanlık Konutunda düzenlenen bir törenle aldı. Estukyan, bu ödülü almakla gurur duyduğunu ve Ermeni kimliğini korumak için mücadele etmeye devam edeceğini söylemiştir¹⁷⁹

3.2.1. Agos Gazetesi'nde Karabağ Savaşı: Ermeni Bakış Açısı

İkinci Karabağ Savaşı, 27 Eylül 2020'de başlayıp 10 Kasım 2020'de ateşkese yol açan bir çatışma dönemini temsil eder. Bu savaş, tarihsel ve coğrafi olarak hassas bir bölgede gerçekleşti: Kafkasya'da bulunan Dağlık Karabağ. Agos gazetesi, bu çatışmanın taraflarından biri olan Ermeni toplumunun bakış açısını genellikle yansıtarak savaşın çeşitli yönlerini ele almıştır. Komşu ve Sovyet öncesi dönemden şimdiye kadar müttefiği konumunda yer alan Rusya'nın rolünü yer vermiştir.

Rusya, Kafkasya'daki tarihsel ve jeopolitik etkisi nedeniyle bu çatışmanın bir aktörü haline gelmiştir. Gazete, Rusya'nın savaşın seyrine etkisini ve bu etkinin çatışmanın sona ermesine nasıl yol açtığını eleştirmiş veya değerlendirmiştir. Ayrıca, Ermenistan'ın Rusya'dan aldığı destek ve bu desteğin sonuçları da Agos'un ilgi alanına girmiştir.

Gazete, savaşın sebep olduğu olaylarla, Azerbaycan'ın politikalarını eleştirirdiğini birkaç örnek üzerinden söylemekte fayda var:

- 8 Haziran 2012 tarihinde, Agos 'un güncel haberler bölümünde, "İkinci Karabağ savaşı sesleri" başlıklı bir haber yayınlanmıştır. Bu haberde, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın bölgeyi ziyareti sırasında Azerbaycan-Ermenistan sınırında yaşanan çatışmaların yankıları aktarılmıştır. Haberde, Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan 'ın olayları "çok tehlikeli bir provokasyon"¹⁸⁰ olarak nitelendirdiği ve Azerbaycan'ın meseleyi BM gündemine taşıma hesapları yaptığı belirtilmiştir.

¹⁷⁹ <https://www.armmuseum.ru/news-blog/2017/5/15/--1>

¹⁸⁰ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/1619/ikinci-karabag-savasi-sesleri>

- 13 Ocak 2023 tarihinde, Vicken Ceterian adlı bir yazar, "İkinci Karabağ Kuşatması" başlıklı bir makale yazmıştır.¹⁸¹ Bu makalede, Azerbaycan'ın Karabağ ile Ermenistan arasındaki Laçın koridorunu bloke ettiğini, bunun da Karabağ'da yaşayan Ermeniler için büyük bir tehlike oluşturduğunu belirtmiştir. Yazar, Rusya'nın bu duruma sessiz kaldığını ve barış gücü olarak görevini yerine getirmediğini iddia etmiştir.
- 18 Şubat 2023 tarihinde, Agos 'un Karabağ güncesi bölümünde, "Bir koğuşa hapsedilmiş gibi" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda, Karabağ'da gazeteci olarak çalışan Varduhi Balyan'ın deneyimleri anlatılmıştır. Yazıda, savaş sonrası Karabağ'da yaşanan bilgi ablukası, iletişim sorunları, insani kriz ve psikolojik travma gibi konulara değinilmiştir.¹⁸²

Bu örneklerden de görüldüğü gibi, Agos haberi İkinci Karabağ savaşında Ermeni tarafının sesini duyurmaya çalışmış ve Azerbaycan'ın politikalarını eleştirmiştir. Gazete, savaşın sonuçlarının hem Ermenistan hem de Türkiye için ne anlama geldiği konusunda da analizler yapmıştır.

3.2.2 Agos 'ta Veri Gazeteciliği: Haberlerin Sayısal ve Görsel Yönleri

Agos gazetesinin Dağlık Karabağ Savaşı hakkındaki yayınlarına yönelik ayrıntılı bir inceleme yaparken, çeşitli kriterlere odaklanmak yararlı olacaktır. İlk olarak, Agos'un savaşın başlangıcından sonuna kadar yayınladığı toplam haber sayısını ele alabiliriz. Savaşın başladığı 27 Eylül tarihinde 3 haber başlığıyla başlayan Agos, zaman içinde bu sayıyı artırıp azaltmıştır. 27 Eylül ile 10 Kasım arasındaki dönemde, Agos gazetesi 126 haber başlığı Güncel ve Toplum kategorilerinde savaşla ilgili haberler sunmuştur.

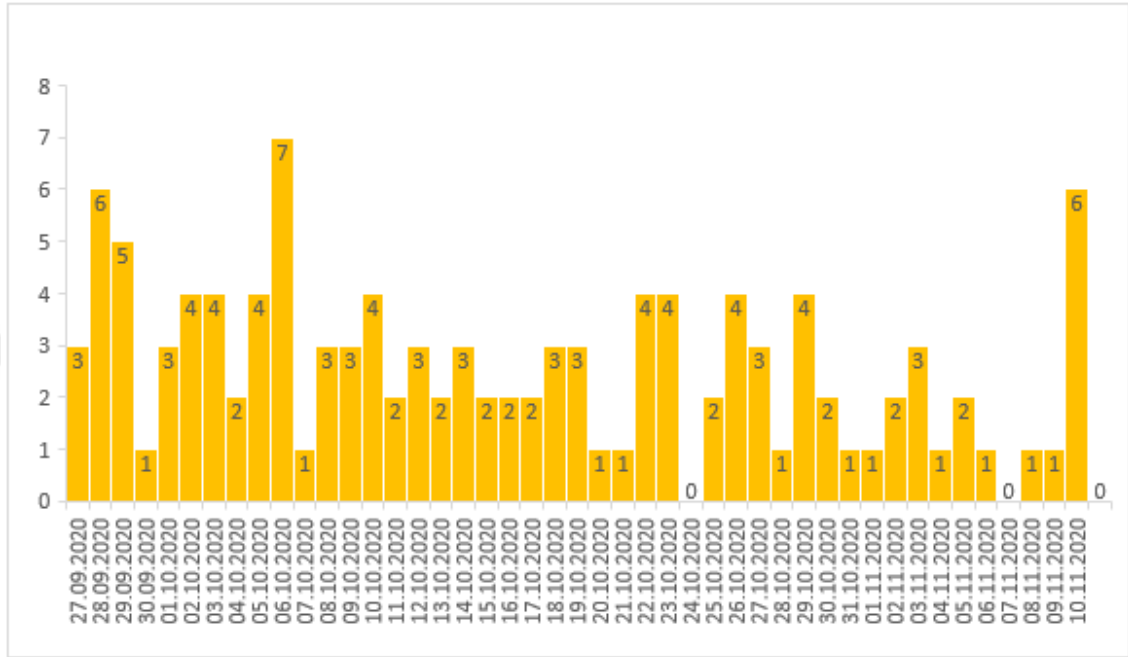
Bu inceleme sırasında, Agos'un savaşla ilgili haberlerini dikkatli bir şekilde analiz edilmiş ve bu haberlerin sistematik bir örnekleme yöntemi kullanılarak nasıl dağıldığına odaklanılmıştır. Agos gazetesinin 44 günlük savaş süresince yayınladığı haberler, Word dosyasına taşındığında toplamda 221 sayfa olarak belirginleşmektedir.

Bu analiz, savaşın dinamik gelişimini gösteren bir sistemik yaklaşımla sunulmuştur. Şekil 2.1'de gösterilen grafik, Agos gazetesinin savaş süreci boyunca

¹⁸¹ Karabağ güncesi: "Bir koğuşa hapsedilmiş gibi" | Agos.
<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28945/karabag-guncesi-bir-kogusa-hapsedilmis-gibi>.

¹⁸² <https://www.agos.com.tr/tr/yazar/169/varduhi-balyan>

yayınladığı haber sayısının nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, Agos'un savaşın farklı dönemlerinde nasıl bir haber politikası izlediğini anlamamıza yardımcı olur. Ayrıca, bu analiz, gazetenin savaşla ilgili haberlerinin içeriğini daha fazla ayrıntıya götürmek ve bu haberlerin hangi konulara odaklandığını belirlemek için kullanışlıdır.

Şekil 3.1. Agos Gazetesinin Seçilen Tarih Aralığında İncelenen Toplam Haber Sayısının Grafik Analizi

Savaşın başladığı 27 Eylül 2020’de Agos gazetesinde savaşla ilgili bir haberler başka basınlara nispet de azlık teşkil etmiştir. Savaşın yoğunlaştığı 4 Ekim 2020’de de Agos gazetesinde savaşla ilgili bir haberlerde azalma vardı. Ve bu azalmalar 24 Ekim ve 7 Kasım tarihinde görülmektedir. Savaşın sona erdiği 10 Kasım 2020’de ise Agos gazetesinde savaşla ilgili 6 haber vardı. Bu, Agos gazetesinin savaşın sonucunu kabullenmekte zorlandığını ve savaşa karşı olumsuz bir tutum sergilediğini göstericisidir.

Bu durum, Agos gazetesinin savaşa ne kadar önem verdiğini, savaşın gündemi nasıl etkilediğini ve savaşın sonuçlarına nasıl tepki verdiğini gösteriyor. Agos gazetesinin savaşa belirli dönemlerde sınırlı bir ilgi göstermesinin sebepleri arasında, savaşın Türkiye’nin doğrudan bir tarafı olmaması, savaşın kısa süreli olması, diğer gündem maddeleriyle rekabet etmesi, savaşın kaynaklarını ve bilgilerini doğrulamanın zorluğu, ayrıca savaşın okuyucu ilgisini çekmemesi faktörler yer alıyor. Agos gazetesi, savaşın okuyucu ilgisini çekmediğini veya okuyucularını rahatsız ettiğini düşünmüştür. Savaşın

can ve mal kayıpları, savaşın acı ve dramı, savaşın Ermeni kimliği ve kültürü üzerindeki etkisi, Agos gazetesinin savaşa daha hassas yaklaşmasına neden olmuştur.

Bu haberlerin çoğu, savaşın Ermenistan ve Karabağ Ermenileri üzerindeki yıkıcı etkilerini, Türkiye'nin bölgesel sonuçlarını nasıl etkilediğini, savaşın barış ve diyalog imkanlarını nasıl bozduğunu ve savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni sorunları ele almıştır. Agos gazetesi, savaşın sona ermesinden sonra da Karabağ'daki insani durum, savaş esirleri, kültürel miras, sınır sorunu ve ekolojik tehditler gibi konular hakkında yazmaya devam etmiştir. Aslında Agos gazetesi, savaşa karşı çıkma nedenlerinden biri olarak gazetenin Ermeni toplumunun sesi olma misyonunu göstermektedir. Gazete, Ermeni toplumunun tarihsel, kültürel ve siyasi bağlarını Ermenistan ve Karabağ ile devam ettirmeye çalışmaktadır. Gazete ayrıca savaşın Ermeni toplumuna büyük zarar verdiği, Ermeni kimliği için bir tehdit oluşturduğu ve yaşanan travmalara katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca gazete Türkiye'deki Ermenilere yönelik artan nefret söylemi ve saldırıların yanı sıra Türkiye'nin savaşa taraf olmasının Ermeni-Türk ilişkilerini geri dönüşü olmayan bir şekilde bozduğunu belirtmektedir. Gazetenin savaşa karşı çıkma nedenlerinden biri de barışçıl ve demokratik bir çözümü savunmaktadır. Savaşın Karabağ sorununun çözümüne yardımcı olmadığını, aksine sorunu daha karmaşık hale getirdiğini, taraflar arasındaki güven ve işbirliğini yok ettiğini ve ateşkes anlaşmasının adil ve kalıcı bir barış sağlamadığını ifade etmektedir. Ve ateşkes anlaşmasının sadece savaşı kazananın çıkarlarını koruduğunu belirtmiştir. Beraberinde savaşın bölgedeki diğer sorunları da tetiklediğini belirtmiştir. Örneğin, Karabağ'daki kültürel mirasın korunması, savaş esirlerinin iadesi, sınır güvenliği, ekolojik felaketler ve mültecilerin durumu gibi konularda yeni krizlere yol açmıştır.¹⁸³ Bu konularda uluslararası toplumun ve kurumların rolünün önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu durumlar, gazetenin Türkiye'de Ermeni bir gazete olmasına rağmen Dağlık Karabağ Savaşı'na karşı net bir karşıt perspektif benimsemesini yansıtmaktadır.

Agos'un savaşla ilgili yayınlarının kaynak analizi: Agos'un savaşla ilgili yayınlarında kullandığı kaynakların çoğu, Ermenistan ve Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nden gelen resmi açıklamalar, yerel medya haberleri, sivil toplum

¹⁸³ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24850/karabag-da-savasi-sona-erdirecek-anlasma>

kuruluşları raporları ve uzman görüşleriydi. Agos, ayrıca Azerbaycan ve Türkiye'nin resmi açıklamalarını ve uluslararası medya haberlerini de takip etti.

Sözcüklerin istatistiksel analizi yapıldığı zaman Agos gazetesinin İkinci Karabağ savaşı zamanı yayınladığı haber metinleri içerisinde en çok kullandığı kavramlar arasında şunlar bulunuyor:

Tablo 3.1. Agos Haber Başlıklarında ve İçeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar

Kavram	Sayı	Kavram	Sayı
Azerbaycan	804	Barış	195
Ermenistan	797	Ateşkes	187
Karabağ (Artsakh)	459	Minsk Grubu	58
Rusya	293	Şuşa (Şuşı)	53
Çatışma	292	BM Güvenlik Konseyi	41
Savaş	257	Cephe	18
Türkiye	244	Karşıt	13
Saldırı	123	Stepanakert (Hankendi)	7
Ordu	104	Yenilgi	4

Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı sırasında en çok kullandığı kavramlar incelendiğinde, bu kavramların haberlerin odak noktalarını ve ana temasını yansıttığı görülmektedir. Agos gazetesinin haberlerinde Azerbaycan ve Ermenistan kavramlarının en sık geçtiği görülmektedir. Bu, gazetenin çatışmanın tarafları hakkında yoğun bir haber akışı sunduğunu gösterir. Azerbaycan ve Ermenistan, çatışmanın temel aktörleri olarak dikkat çeker ve bu ülkelerle ilgili gelişmeler ve politikalar haberlerin merkezinde yer alır. “Barış” ve “ateşkes” kavramları, çatışma sırasında yaşanan şiddeti ve çatışmanın sona erdirilmesi çabalarını yansıtır. Agos gazetesi, Ermenistan ve Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin çatışmayı sonlandırmak ve bölgede barışı tesis etmek için yaptığı girişimleri haberlerinde öne çıkarmıştır. Kullandığı terimler, gazetenin siyasi ve etnik bir bakış açısına sahip olduğunu ve Azerbaycan'ın karşısında durduğunu açıkça göstermiştir.

Örneğin, Karabağ (Artsakh): “Karabağ” terimi, bu bölgenin Ermenistan ile bağlantılı olduğunu ve Ermenilerin kullandığı bir terimdir. Agos gazetesinin bu terimi

kullanması, gazetenin bu bölgenin statüsü hakkında belirli bir perspektife sahip olduğunu yansıtır. Şuşa (Şuşi): “Şuşa” terimi, Azerbaycan'da Şuşa olarak bilinirken Ermenistan ve Ermeni topluluğu tarafından “Şuşi” olarak adlandırılır. Agos gazetesinin “Şuşi” terimini kullanması, Ermenilerin bu bölgenin adını kullandığı bir perspektife sahip olduğunu göstericisidir. . Bu da Azerbaycan'ın bu bölge üzerindeki hak iddialarına karşı çıktığını gösteren bir sonuç ortaya koyuyor. Belirli bölgelerin Ermeni tarih kitaplarındaki anlatımlar gibi vurgulanması, Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı'na karşı benimsemiş olduğu muhalif tutumu yansıtmıştır. Buna benzer Kelbecer (Karvaçar), Ağdam (Akna), Hocavend (Martuni), Laçın (Kaşatağ), Agdere (Mardakert) gibi terimlerin Agos gazetesi tarafından kullanılması, bu bölgelerin Ermeni topluluğu için önemini ve çatışma bağlamında Ermeni bakış açısını vurgulamıştır. Örneğin, “Karvaçar” terimi, Ermeni topluluğu için tarihi ve kültürel bir öneme sahip olabilir ve Agos'un bu terimi kullanarak bu bağlamı güçlendirmesi, bu bölgedeki çatışmanın daha geniş bir tarihî perspektife oturtulduğunu göstermekle tamamlamaya çalışmıştır. Özellikle Stepanakert (aslında Hankendi) gibi bölgelerin vurgulanması, gazetenin belirli bir bakış açısını benimsemesinden kaynaklanmıştır. Ermenistan: Ermenistan teriminin sıkça kullanılması, Agos gazetesinin bu ülkeyi desteklediğini veya en azından bu ülkeye daha yakın bir perspektiften yazdığını ortaya koyuyor.

Minsk Grubu ve BM Güvenlik Konseyi kavramları, uluslararası toplumun çatışmanın çözümüne yönelik çabalarını gösterir. Agos gazetesi, bu bağlamda paylaşıldığı haberlerden çıkan sonuçlara bakıldığında uluslararası toplumun sessizliğine dikkat çekmektedir. “Saldırı”: “Saldırı” teriminin sıkça kullanılması, Agos gazetesinin savaşı daha çok agresiflik bağlamında Azerbaycan'ın saldırısı olarak ele aldığını veya savaşın başlangıcını Azerbaycan'ın bir saldırısı olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu terimin sık kullanılması, Azerbaycan'ı aktif bir saldırgan olarak tasvir eden bir perspektife işaretidir.

Agos gazetesinin tercih ettiği kelimeler, İkinci Karabağ Savaşı'nın yankılandığı sayfalarında derin anlamlar taşır. “Ordu” teriminin yineleyen kullanımı, savaşın vahşi yönüne ve Azerbaycan'ın askeri gücüne odaklanmayı yansıtmıştır. Bu terim, haberlerin zorlayıcı ve askeri bir ton taşıdığını gösterirken, Azerbaycan'ın ordusu sık sık ana tema olarak sunulmuştur.

Öte yandan, “Göçmen” ve “Yenilgi” terimleri, çatışmanın insanlara olan etkilerine ve olumsuz sonuçlarına vurgu yapmaktadır. Göçmen terimi, savaşın kaçınılmaz trajedilerini ve zorunlu yerinden edilmeleri yansıtmıştır. Yenilgi ise savaşın sonuçlarına ve Azerbaycan'ın savaşta karşılaştığı güçlüklerine işaret etmiştir. Bu kelimelerin seçimi, Agos gazetesinin Azerbaycan'a yönelik eleştirel bir bakış açısını ve savaşın olumsuz etkilerini dikkat çekici bir şekilde yansıttığını göstermektedir.

Agos'un en dikkat çeken haber başlıklarına bakarken, savaşa ilişkin belirli bir tarafın perspektifini benimsemesi gözlenmektedir. Bu perspektif, genellikle Azerbaycan'a karşı eleştirel bir tavrı yansıtmaktadır. Tepki çeken bazı başlıklı haberler Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'da sivil yerleşim yerlerini, hastaneleri, okulları ve kiliseleri bombaladığını ve çok sayıda sivilin ölümüne veya yaralanmasına neden olduğunu belirtmiştir. Örneğin, “Azerbaycan: Ermenistan topraklarında füze savunma sistemini vurduk”¹⁸⁴, “Şuşî'deki kilise ikinci kez vuruldu, üç gazeteci yaralı”,¹⁸⁵ gibi başlıklar kullanmıştır. Bu başlıkların içeriğinde, Azerbaycan'ın insan hakları ihlallerini ve savaş suçlarını ortaya koymaktadır. Başka bir başlıkta: “A Paşinyan: Şu aşamada diplomatik çözüm görünmüyor”¹⁸⁶ haberi Azerbaycan'ın Rusya'nın arabuluculuğunda imzalanan ateşkes anlaşmalarına uymadığını ve ateşkes ilan edildikten kısa bir süre sonra yeniden saldırılara başladığını bildirmiştir. Bu başlıklar, Azerbaycan'ın barışçıl çözüme karşı olduğunu ve güvenilir bir taraf olmadığını göstermektedir.

Azerbaycan'ın Türkiye'nin desteğiyle saldırması: Agos gazetesi, Azerbaycan'ın Türkiye'nin askeri, siyasi ve diplomatik desteğiyle Dağlık Karabağ'a saldırdığını ve Türkiye'nin bölgede istikrarsızlık yarattığını ifade etmiştir. Örneğin, “Azerbaycan-Ermenistan uyuşmazlığının asıl nedeni ne?”¹⁸⁷, “Avrupa'nın eşğinde savaş çıktı. Peki neden?”¹⁸⁸, “Rusya Türkiye'ye 'Elini gördüm' dedi”¹⁸⁹ gibi başlıklar kullanmıştır. Bu başlıkların içeriği incelendiğinde, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği desteği eleştirmekte ve Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarını sorgulamaktadır. Bu önyargılı haber başlıkları Agos

¹⁸⁴<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24713/azerbaycan-ermenistan-topraklarinda-fuze-savunma-sistemini-vurduk>

¹⁸⁵ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24673/susi-deki-kilise-ikinci-kez-vuruldu-uc-gazeteci-yarali>

¹⁸⁶ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24748/pasinyan-su-asamada-diplomatik-cozum-gorunmuyor>

¹⁸⁷ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24714/azerbaycan-ermenistan-uyusmazliginin-asil-nedeni-ne>

¹⁸⁸ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24741/avrupanin-esiginde-savas-cikti-peki-neden>

¹⁸⁹ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24752/rusya-turkiye-ye-elini-gordum-dedi>

gazetesinin İkinci Karabağ savaşı hakkında Ermenistan ve Dağlık Karabağ'ın lehine bir tutum sergilediğini göstermektedir.

Başlık ve içeriklere dikkat ettiğimizde sadece Ermeni kaynaklara yer vermiş, Azerbaycan kaynaklarını görmezden gelmiş veya çarpıtmıştır. Bu durum, haberlerin objektiflik ve güvenilirlik açısından eksik olduğunu göstermektedir. Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı sırasında kullanılan haber kaynaklarının özellikle Ermenistan kaynaklarına dayandığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu gazetenin haberlerinin genellikle Ermenistan'dan gelen bilgilere dayandığı görülebilir. Ayrıntılı bir analiz yaparken, kaynak seçimi, yansıtılan görüşler, denge ve objektiflik, genel yayın politikaları gibi faktörlerin titizlikle değerlendirilmesi gereklidir. Gazeteler, haberlerinde ve analizlerinde belirli düşünce akımlarını yansıtabilirler. Ermenistan kaynaklarına özel bir vurgu yapmanın sonucu olarak, Agos gazetesinin haberlerinde ve yorumlarında Ermenistan'ın görüşlerine daha yakın olduğu algısı oluşabilir. Gazetelerin objektiflik ve denge prensiplerine uyup uymadığı da önemli bir kriterdir. Agos gazetesinin haberlerinde Azerbaycan'ın perspektifine yeterince yer verilmediği durumlar veya Azerbaycan'ın bakış açısına eşit bir şekilde temsil edilmediği durumlar, gazetenin Azerbaycan'a karşı eleştirel bir tavır sergilediği intibasını uyandırmıştır. Agos gazetesinin genel yayın politikaları ve editoryal tercihleri de kapsamlı bir incelemede ele alınmalıdır. Bu gazetenin daha geniş bir siyasi veya etnik perspektife sahip olup olmadığı ve bu perspektifin haberlere nasıl yansıdığı, detaylı bir araştırmayla anlaşılabilir.

İkinci Karabağ savaşı ile ilgili haberlerinde, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesini “teslimiyet¹⁹⁰” olarak nitelendirmiş, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve uluslararası hukuku yok saymıştır. Bu durum, haberlerin bir taraflı ve provokatif olduğunu göstermektedir.

Agos gazetesi, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesini "teslimiyet" olarak nitelendirmesinin, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve uluslararası hukuku yok sayarak bir taraflı ve provokatif bir yaklaşım olduğunu iddia etmektedir. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve uluslararası hukuku yok saymasının, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasına engel olduğunu ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerini zedelediğini belirtmektedir. Sonuç olarak, haberlerin öznel bir bakış açısı taşıdığı ve provokatif bir ton

¹⁹⁰ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24777/catismalar-ucuncu-ateskese-ragmen-suruyor>

içerdiği açıktır. Bu durum, okuyucuların bu haberlere eleştirel bir gözle yaklaşmalarını ve bilgiyi farklı kaynaklardan kontrol etmelerini gerektirir.

İkinci Karabağ Savaşı sürecinde, Agos gazetesinin günlük yayınları incelendiğinde, çeşitli yönleriyle karşılaşılmaktadır. Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili yayınlarına yönelik birçok önemli bulgu ortaya çıkmıştır.

İlk olarak, Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı sürecinde her gün güncellenen haberler sunduğu gözlenmiştir. Bu, gazetenin savaşın gelişmelerini yüzeysel olarak takip ettiğini ve savaşın farklı dönemlerinde haber politikasında istikrarlı bir tutum benimseyemediğini göstermektedir. Bu dikkate alındığında, Agos'un savaşın dinamik gelişimini yansıtmak yerine rastgele ve tutarsız bir şekilde haberler ürettiği söylenebilir.

Ancak, inceleme sonuçlarına göre Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili haberlerinin, gazetenin belirli bir perspektifi ve Ermenistan'ın lehine bir tutumu yansıttığı görülmüştür. Haber başlıkları ve içerikleri, savaşa karşı belirli bir bakış açısını yansıtarak özellikle Azerbaycan'a karşı eleştirel bir tavır sergilemiştir. Bu, Agos'un haberlerinin bir taraflı ve provokatif olduğu izlenimini uyandırmıştır. Özellikle, Azerbaycan'ın sivil hedeflere saldırdığı, ateşkes ihlalleri yaptığı ve Türkiye'nin desteğiyle savaşa katıldığı iddialarına ağırlık verilmiştir.

Sonuç olarak, Agos gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili yayınları, gazetenin savaşın karmaşıklığını ve çok taraflı doğasını yansıtmak yerine belirli bir tarafla işbirliği yapma veya onun lehine bir tutum benimseme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Haberlerin daha objektif, dengeleyici ve farklı perspektiflere yer veren bir yaklaşım benimsemesi gerekebilir. Aynı zamanda, haberlerin güvenilirliği ve doğruluğu konusunda daha titiz bir çaba gösterilmesi önemlidir. Bu tür bir gazetecilik anlayışı, okuyucu kitlesini daha fazla kutuplaştırabilir ve güvenilir bilgi sunma amacından ziyade belirli bir bakış açısını güçlendirebilir, bu da toplumsal uzlaşının zorlaşmasına ve uzun vadeli barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktan çok engel olabilir.

3.3. HABERTÜRK YAYINA GENEL BİR YAKLAŞIM

Habertürk, Türkiye merkezli bir haber televizyon kanalıdır. Bağımsız haber sitelerinin artışı, özellikle 2000 yılından itibaren, bu gazete dijital medya platformlarına geçişleriyle hız kazanmıştır. Habertürk ve benzeri medya kuruluşları, geleneksel basının yanı sıra internetin gücünü de kullanarak bağımsız haber kaynaklarının çevrimiçi ortamda daha fazla erişilebilir olmasını sağlamışlar. Habertürk, geleneksel medya yapılarına meydan okuyarak, interneti önceleyen bir medya kuruluşu olarak öne çıkmıştır.¹⁹¹

Habertürk'ün yayın tarihi, 3 Eylül 2001'de başlamıştır. Habertürk TV, Ufuk Güldemir ve bir grup arkadaşı tarafından Ataköy'de bir diskotekte kurulmuş, Türkiye ve dünya genelindeki güncel haberleri, siyasi gelişmeleri, ekonomi, spor, kültür ve diğer konuları kapsayan yayınlar sunmaktadır. Ufuk Güldemir'in vefatının ardından, Habertürk, 10 Haziran 2007'de Ciner Medya Grubu tarafından satın alınmıştır.¹⁹² Kanal, genellikle canlı yayınlar, haber programları, tartışma programları ve diğer özel programlarla izleyicilere hizmet verir. Yayınlar ülke topraklarının tamamına yayılmıştır ve uydu aracılığıyla yurt dışından da alınmaktadır.

Habertürk gazetesi, tarafsızlık, nesnellik ve güvenilirlik ilkelerini gözeterek, izleyicilere haber sunma amacını taşımaktadır. Kanal, çeşitli konularda uzmanlaşmış gazeteciler ve sunucular tarafından hazırlanan programlar aracılığıyla, izleyicilere farklı bakış açılarını aktarma hedefini gütmektedir.

Habertürk, İkinci Karabağ savaşını başından sonuna kadar yakından takip etmiş ve savaşa ilişkin haber, yorum ve analizler yayınlamıştır. Hem Azerbaycan hem de Ermenistan tarafından yapılan açıklamaları, görüntüleri ve verileri aktarmış, savaşın taraflarını, sebeplerini, sonuçlarını ve uluslararası boyutunu izleyicilerine anlatmıştır. Savaşın siyasi, askeri, diplomatik ve hukuki yönlerini ele almıştır. Aynı zamanda Ermenistan'ın saldırganlığını, işgalci politikalarını ve savaş suçlarını da gündeme getirmiş ve tarafsız bir tutumu ortaya koymuştur.

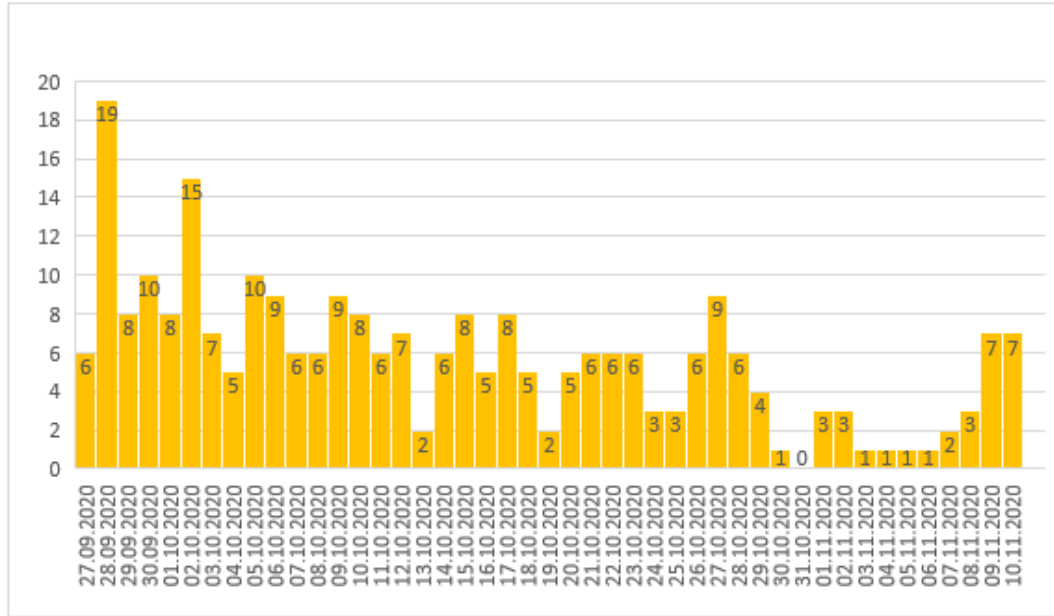
¹⁹¹ Tolga Kara, "İnternet Gazeteciliğinde Yeni Reklam Dönemi", Deniz Yengin (Ed.), *Yeni Medya Ve...*, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2012, 441-442.

¹⁹² Osman Kılıç, Ayten Övür, "Türkiye'de dijital gazeteciliğe geçiş: Habertürk gazetesi örneği", *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 3 (2), 2019, 124.

3.3.1. Habertürk gazetesi Tarafından Ortaya Konan Bilgiler ve Haber Verileri

Habertürk gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili yayınlarını değerlendirdiğimizde, canlı yayın arşivine göre, 27 Eylül 2020 ile 10 Kasım 2020 tarihleri arasında en az 120 canlı yayın gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, yapılan araştırma kapsamında toplanan verilere göre, Habertürk gazetesinin söz konusu dönemde savaşı ele alan 254 haber yazısı yayınladığı belirlenmiştir. Bu süreçte toplam haber yazısının bir araya getirilmesi, bir Word belgesinde 241 sayfa yer kaplamaktadır. Dinamik bir perspektifle değerlendirildiğinde, aşağıdaki değerlere vurgu yapıp çıkarılmaktadır (Bkz. Şekil 3.1). Bu bulgular, kanalın İkinci Karabağ Savaşı ile ilgili geniş kapsamlı bir haber sunma çabası içinde olduğunu gösteriyor.

Bu çeşitli haber formatları, kanalın söz konusu olaya dair geniş bir haber yelpazesi oluşturmak adına çaba gösterdiğini göstermektedir. İlgili döneme ait bu yoğun haber akışı, kanalın izleyicilere kapsamlı ve güncel bilgi sağlama amacını vurgulamaktadır. Ayrıca, bu süreçte gerçekleştirilen canlı yayınların ve haber yazılarının içeriği, Habertürk gazetesinin İkinci Karabağ Savaşı'nı nasıl ele aldığı ve izleyiciye nasıl sunduğu konusunda daha detaylı bir inceleme gerektirebilir. Bu noktada, haberlerin içerik analizi yaparak Habertürk gazetesinin savaşın çeşitli yönlerine yönelik yaklaşımını daha ayrıntılı bir şekilde anlamak önemli olacaktır.

Şekil 3.2. Dağlık Karabağ Sorununun Habertürk Gazetesi Tarafından Ele Alınmasının Dinamikleri

Grafik verileri, Habertürk gazetesinin savaşıla ilgili haber yayınlama sıklığının zaman içindeki değişimini açıkça göstermektedir. Savaşın başlangıcında, gazetenin haber yapma eğiliminde belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu dönemde, savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte Habertürk, olayları daha yakından takip etme ve kamuoyunu bilgilendirme amacıyla haber üretimini hızlandırmış gibi görünmektedir.

Savaşın seyri boyunca, özellikle önemli gelişmelerin yaşandığı dönemlerde bu eğilim daha da belirgin hale gelmiştir. Örneğin, savaşın zirve noktalarında veya önemli diplomatik gelişmelerin yaşandığı günlerde Habertürk gazetesi sayılarında gözle görülür bir artış gözlenmiştir. Ateşkes anlaşmalarının yapıldığı günler, gazetenin savaşıla ilgili haberlerine ayrı bir vurgu yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Savaşın sona erdiği dönemlere yakın ise Habertürk gazetesinin savaşıla ilgili haber sayılarındaki bir düşüş gözlemlenebilir. Bu, savaşın sona ermesiyle birlikte medyanın odak noktasının değiştiğini ve diğer önemli olaylara yönlendiğini göstermektedir.

Uluslararası toplumun tepkileri, savaşın seyri üzerinde önemli bir etki yaratmış gibi görünmektedir. Özellikle uluslararası arenada yaşanan olaylar ve alınan kararlar, Habertürk'ün haber sayılarına doğrudan yansımıştır. Bu durum, savaşın yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel bir mesele olarak ele alındığını göstermektedir.

Türkiye'nin savaşıla müdahalesi veya dış politika değişiklikleri, Habertürk'ün haber yayınlarını etkilemiş gibi görünmektedir. Özellikle Türkiye'nin politik tutumundaki değişikliklerin, haber sayılarındaki dalgalanmalara nasıl sebep olduğunu anlamak, savaşıla ilgili medya kapsamının dinamiklerini anlamamıza yardımcı olabilir.

Toplumsal duyarlılık ve ilgi düzeyleri, grafik üzerinden belirlenen haber sayılarındaki değişimlerin bir başka önemli belirleyicisi olmuştur. Belirli dönemlerde toplumsal ilginin yoğunlaştığı gözlemlenmiş ve bu durumun Habertürk'ün haber politikasını etkilediği görülmüştür.

İkinci Karabağ savaşı döneminde, Habertürk gazetesi tarafından en sık kullanılan kavramlar arasında belirgin bir öne çıkanlar bulunmaktadır. Bu haber metinleri, özellikle belirli kelimelerin vurgulanarak sıkça kullanıldığı bir dönemi yansıtmaktadır.

Tablo 3.2. Habertürk Gazetesinin Başlıklarında ve İçeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar

Kavram	Sayı	Kavram	Sayı
Azerbaycan	2874	Cephe	192
Ermenistan	2043	Ateşkes	190
Karabağ	899	Barış	150
Ordu	761	Saldırı	123
İşgal	581	Millet	118
Türkiye	567	Yönetim	108
Çatışma	422	Minsk Grubu	81
Rusya	329	Yenilgi	15
Savaş	262	Kardeşlik	7

Tablo 3.1'de sunulan kavramların frekansı, gazetenin her iki tarafı da kapsayan bir habercilik anlayışına işaret etmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan isimleri, belirgin bir şekilde öne çıkan terimler arasında bulunmakta ve bu durum, Habertürk gazetesinin her iki tarafın görüşleri, açıklamaları ve eylemleri konusunda bilgi verdiğini göstermektedir.

Kavramlara baktığımızda, Azerbaycan ve Ermenistan kavramlarının sıkça geçmesi, gazetenin çatışmanın her iki tarafına da eşit ilgi ve haber verdiğini, bir tarafı diğerine tercih etmediğini göstermektedir. Gazete her iki tarafın görüş ve düşüncelerini objektif bir şekilde sunmaya, gerçekleri ve olayları tarafsız bir bakış açısıyla aktarmaya çalışmıştır. Ermenistan'da işgal kavramının kullanılması, gazetenin kesinlikle Azerbaycan'ın toprak iddialarını desteklediği veya Ermenistan'ın eylemlerini kınadığı anlamına gelmeyebilir. Gazete bu kavramı ihtilafli bölgenin tarihi ve hukuki durumunu anlatmak ve ilgili ülkelerin ve uluslararası kuruluşların resmi konumlarını yansıtmak amacıyla kullanmıştır. Ateşkesle barış kavramının kullanılması, gazetenin kesinlikle savaşın sona ermesini istediği veya ateşkesi barışa giden bir yol olarak gördüğü anlamına gelmeyebilir. Gazete bu kavramı savaşın insani ve sosyal maliyetlerini vurgulamak, arabulucu ve barışı koruma görevlilerinin çabalarını haberleştirmek için kullanmıştır. Türkiye ve Azerbaycan ile kardeşlik kavramının kullanılması arasındaki kültürel ve tarihi

bağları kabul etmek, halktan ve liderlerden gelen dayanışma ve destek ifadelerini aktarmak için kullanmıştır.

Habertürk gazetesi savaşın taraflarına karşı daha dengeli bir tutum sergilediğini gösteren kavramlar kullanmıştır. Söz konusu haberlerde, Azerbaycan ve Ermenistan, savaş, çatışma, ateşkes, barış, diplomasi gibi kavramlarla birlikte kullanılmıştır. Gazete, bu kavramları bir arada kullanarak, savaşın ve çatışmanın yanı sıra ateşkes, barış ve diplomasi gibi alternatif çözüm yollarına da vurgu yapmış olabilir. Bu, okuyuculara olayları sadece bir taraftan değil, tüm boyutlarıyla değerlendirmeleri için bir fırsat tanımak amacını taşıyabilir.

Tarafsızlık iddiasını desteklemek için bu sayısal verilerin ötesine geçmek önemlidir. Habertürk gazetesinin tarafsızlık iddiasını değerlendirmek için, gazetenin dil tercihleri, haber metinlerinde kullanılan kavramların bağlamı ve kaynakları önemli bir çerçeve oluşturuyor. Sayısal verilere ek olarak, gazetenin haberlerindeki dilin tonu, terimlerin nasıl kullanıldığı, bağlamları ve alıntılanan kaynakların niteliği, tarafsızlık iddiasını anlamak için daha geniş bir perspektif sunuyor. Bu unsurları incelemek, gazetenin sadece sayısal bir denge sağlayıp sağlamadığını, aynı zamanda içeriklerin nasıl sunulduğunu ve hangi kaynaklara dayandığını anlamamıza katkı sağlıya bilir.

Habertürk gazetesi, İkinci Karabağ Savaşı'na ilişkin haberlerini güncel kaynaklardan almış ve kaynaklarını belirtmiştir. Gazetenin, savaşın seyri, gelişmeleri, son durumu ve istatistikleri hakkında haber verirken, hem Azerbaycan hem de Ermenistan resmi kaynaklarına, uluslararası kuruluşlara, insan hakları örgütlerine, bağımsız gözlemcilere ve araştırmacılara başvurmuş ve kaynaklarını haberlerinde belirtmiştir. Habertürk gazetesi, bu sayede, haberlerinin doğruluğunu, güvenilirliğini ve saygınlığını artırmış, okuyucularına güncel, doğru ve güvenilir bilgiler sunulduğu söylenilebilir.

Aşağıda, Habertürk gazetesinin savaş zamanı paylaşılan haberlerde en önemli üç haber yazısının veri analizi tablo örneği sunulmuştur:

Tablo 3.3. Habertürk Yayınlarında Öne Çıkan 3 Haber İçeriği

Tarih	Başlık	İçerik	Kaynak	Ton	Görsel
27.09.2020	Azerbaycan-Ermenistan sınırında çatışma: 16 asker şehit oldu	Azerbaycan Savunma Bakanlığı, Ermenistan ordusunun Azerbaycan topraklarına saldırdığını ve 16 Azerbaycan askerinin şehit olduğunu duyurdu. Azerbaycan ordusu karşı saldırı başlattı ve Ermenistan ordusuna ait 12 hava savunma sistemi, 150 askeri araç ve 18 insansız hava aracı imha etti. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, ulusa sesleniş konuşmasında Ermenistan'ın saldırısını kınadı ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunacağını vurguladı.	Azerbaycan Savunma Bakanlığı, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı, Anadolu Ajansı	Tarafsız	Ermenistan ordusuna ait imha edilen askeri araçların fotoğrafları
10.10.2020	Karabağ'da ateşkes ilan edildi	Rusya Dışişleri Bakanlığı, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ'da insani amaçlı ateşkes ilan edildiğini açıkladı. Ateşkesin saat 12.00'den itibaren yürürlüğe gireceği belirtildi. Ateşkes kararı, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un başkanlığında Moskova'da yapılan görüşmeler sonucunda alındı. Görüşmelere Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Zohrab Mnatsakanyan katıldı. Lavrov, ateşkesin esir değişimi ve cenazelerin iadesini de kapsadığını söyledi.	Rusya Dışişleri Bakanlığı, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov	Tarafsız	Moskova'da yapılan görüşmelerin fotoğrafları
10.11.2020	Karabağ'da ateşkes anlaşması imzalandı: Ermenistan teslim oldu	Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın Dağlık Karabağ'da ateşkes anlaşması imzaladıklarını duyurdu. Anlaşmaya göre, Ermenistan işgal ettiği topraklardan çekilecek ve bölgede Rusya barış gücü konuşlandırılacak. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, anlaşmayı "tarihi bir zafer" olarak nitelendirerek, Azerbaycan halkını kutladı. Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ise anlaşmayı "acı verici" olarak tanımlayarak, Ermenistan halkından özür diledi.	Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan	Tarafsız	Anlaşmanın imzalandığı belgenin fotoğrafı

3.4. A Haber YAYINA GENEL BİR YAKLAŞIM

A haber, Turkuvaz Medya Grubu tarafından 2011 yılında kurulan bir haber kanalıdır. Türkiye ve dünya gündemini yakından takip eden kanal, geniş bir kategori yelpazesiyle izleyicilere siyaset, ekonomi, spor, magazin, yaşam, teknoloji, otomobil, din, tarih gibi çeşitli konularda A Haber ve programlar sunmaktadır. Kanalin kendine özgü sloganı “Haberin Kanalı”dır.

A haber, sadece televizyon platformunda değil, aynı zamanda çeşitli dijital içerikleriyle de dikkat çeker. Web sitesi aracılığıyla canlı yayın, video içerikleri, galeriler, özel haberler, analizler, yazar yazıları gibi çeşitli içerikleri izleyicilere sunmaktadır.

Genel yayın yönetmenliğini Cengiz Er'in üstlendiği A haber'in yayın akışı, hafta içi ve hafta sonu olmak üzere farklılık gösterir. Hafta içi, sabah 06:00'da başlayan “Erkan Tan ile Sabah Ajansı” programı ile günün ilk haberleri verilir. Yayın akışı, çeşitli haber programları, tartışma programları, belgesel ve analiz programları gibi çeşitli içeriklerle devam eder. Hafta içi yayın akışı, gece 02:00'de “A HABER GECE” programı ile sona erer.

Hafta sonu ise, sabah 06:00'da başlayan “Ajans Hafta Sonu” programıyla izleyicilere hafta sonu gündemi sunulur. Benzer şekilde, çeşitli haber programları, özel içerikler ve analiz programları ile devam eden yayın akışı, gece 02:00'de “A HABER GECE” programı ile kapanır. Hem televizyon hem de dijital platformlarda geniş bir izleyici kitlesine hitap ederek, güncel ve çeşitli içerikleriyle bilgi akışına katkı sağlamaktadır.

Günümüzde, şirket, kendi çatısı altında yayıncılık faaliyetlerine devam etmekte ve bu alandaki başarı grafiğini sürdürmektedir. Bu alandaki liderliğini sürdürmek amacıyla yönetim kurulu başkanlığı görevini Ömer Faruk Kalyoncu üstlenmiştir. Kalyoncu, şirketin stratejik yönlendirmesini başarıyla gerçekleştirmekte ve yayıncılık sektöründeki dinamiklere uyum sağlayarak şirketin başarılı bir performans sergilemesine liderlik etmektedir. Yayıncılık faaliyetlerindeki devam eden başarılarıyla birlikte, şirket,

Kalyoncu'nun liderliğinde sektörde önemli bir oyuncu olarak konumunu güçlendirmektedir.¹⁹³

A haber, Türkiye merkezli bir haber kanalıdır ve genellikle hükümetin ve iktidarın görüşlerine yakın durduğu düşünülen bir yayın çizgisine sahiptir. Bu nedenle, kanalın haber ve yorumlarında genellikle iktidarı destekleyen veya iktidarın görüşlerini yansıtan bir yaklaşım sergilediği görülmüştür.

Kanalın haber sunumu ve tartışma programları, genellikle hükümet politikalarını ve iktidar partisini savunan bir çizgide ilerlemiş, muhalefeti eleştiren veya sorgulayan içerikler barındırmıştır.

A Haber, İkinci Karabağ Savaşı'na genel olarak Azerbaycan'ın haklılığını savunan ve Türkiye'nin desteğini öven bir yaklaşım sergilemiştir. Kanal, savaş boyunca Azerbaycan ordusunun ilerleyişini ve Ermenistan'ın geri çekilişini canlı yayınlarla izleyicilerine aktarmıştır. A haber, savaşın sona ermesinin ardından da Azerbaycan'ın zaferini kutlayan ve Ermenistan'ı eleştiren programlar yaptı. A haber, ayrıca Azerbaycan'ın işgalden kurtardığı topraklarda yaşamın yeniden başlaması için yaptığı çalışmaları da takip etti.

A haber, İkinci Karabağ Savaşı'na ilişkin haberlerinde bazı uluslararası kurumların ve insan hakları örgütlerinin Azerbaycan'a yönelik eleştirilerine de tepki gösterdi. Kanal, bu kurumların Ermenistan'ın işgal ettiği topraklarda yaptığı zulüm ve katliamları görmezden geldiğini, savaş esiri statüsünü yanlış yorumladığını ve Ermenistan'ın savaş suçlarını gizlemeye çalıştığını iddia etti. A haber, bu kurumların Azerbaycan'a karşı çifte standart uyguladığını ve Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini baltalamaya çalıştığını savundu.

A haber, İkinci Karabağ Savaşı'nın Türk dünyasında yarattığı olumlu etkiyi de vurguladı. Kanal, savaşın Türkiye-Azerbaycan kardeşliğini pekiştirdiğini, Türk devletleri arasında dayanışma ve işbirliği ruhunu güçlendirdiğini ve Türk kültürünün yaşatılması için önemli bir adım olduğunu belirtti. A haber, aynı zamanda savaşın bölgesel ve küresel dengeleri de değiştirdiğini, Türkiye-Azerbaycan ekseninin stratejik önemini arttırdığını ve Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığının derinleştiğini ifade etti.

¹⁹³ Yeni şafak Arşiv Sabah ve ATV Kalyon Grubu'nda. // URL: <https://www.yenisafak.com/politika/sabah-ve-atv-kalyon-grubunda-595672> / (Erişim Tarihi: 23.03.2019)

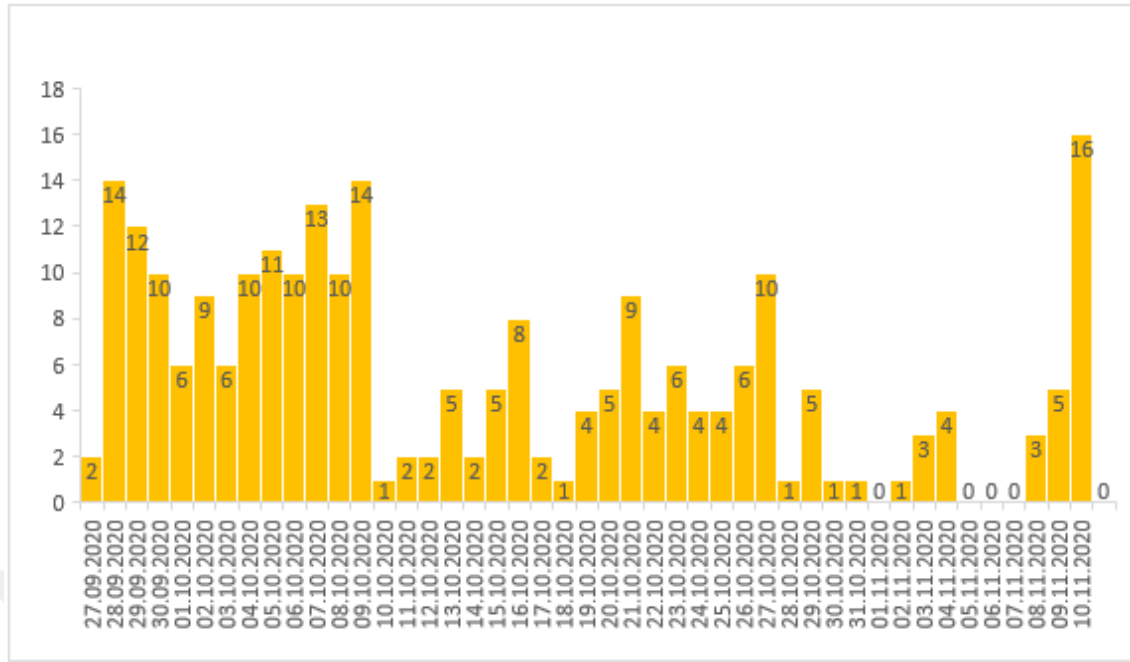
3.4.1. A Haber Yayınlarının Veri Analizi ve İçerik Değerlendirmesi

27 Eylül - 10 Kasım 2020 tarihleri arasında, A Haber gazetesi birinci sayfasında özel bir çabayla İkinci Karabağ Savaşı'nı tüm detaylarıyla ele almıştır. Toplam 247 haber içeriği, savaşın karmaşıklığını ve derinliğini anlama arzusuyla dikkat çekmiştir (Şekil 4.1'e bakınız).

Gazetenin birinci sayfasındaki başlıklar, olayların sadece yüzeysel bir özetini sunmakla kalmayıp aynı zamanda izleyicilere analitik bir perspektif kazandırmayı amaçlamıştır. Manşetlerde sıklıkla vurgulanan çatışmanın tarafları arasındaki gerginlikler, diplomatik hamleler ve askeri stratejiler, okuyuculara sadece haber vermekle kalmayıp aynı zamanda olayların derinliklerine inme fırsatı tanımıştır.

Gazete, savaşın etkilerini geniş bir açıdan ele alarak, bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkileri ve uluslararası toplumun pozisyonlarını da detaylı bir şekilde irdeledi. Analiz ve yorumlar aracılığıyla, okuyuculara sadece olayların yüzeyini değil, aynı zamanda olayların arkasındaki nedenleri ve etkileri anlama şansı tanımıştır.

A Haber'in bu özel kapsamı, savaşın sosyal, ekonomik ve politik boyutlarına dair sağlam bir anlayış sunma çabası içinde olduğunu gösteriyor. İzleyicilere, sadece bilgi sağlamanın ötesinde, olayları bir bütün olarak değerlendirme ve anlama imkânı tanıyan bu özel haber içerikleri, A Haber'in gazetecilikteki analitik öncülüğünü bir kez daha ortaya koyuyor. Bu çerçevede, A Haber'in savaşı sadece bir haber olayı olarak değil, aynı zamanda derinlemesine bir analiz ve kapsamlı bir bakış açısıyla ele aldığı görülmektedir.

Şekil 3.3. Dağlık Karabağ Sorununun A Haber Gazetesi Tarafından Ele Alınmasının Dinamikleri

A Haber'in yaptığı haber sayısını daha da detaylandırmak gerekirse, savaş sırasında ve sonrasında yayınladığı haberlerin tarihlerine ve içeriklerine bakabiliriz. Savaş 27 Eylül 2020'de başladığında, A Haber ilk gün 3 haber yayınlamıştır. Bu haberlerde Azerbaycan'ın Ermenistan'ın saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkını kullandığı, Türkiye'nin Azerbaycan'a tam destek verdiği ve Ermenistan'ın uluslararası hukuku ihlal ettiği belirtilmiştir. Savaş boyunca A haber, Azerbaycan ordusunun ilerleyişini, ele geçirdiği bölgeleri, Ermenistan'ın kayıplarını ve Türkiye'nin diplomatik girişimlerini aktarmıştır. Savaşın en önemli dönüm noktası olan Şuşa'nın kurtuluşu 8 Kasım 2020'de gerçekleştiğinde,¹⁹⁴ A Haber bunu manşetten duyurdu ve Azerbaycan halkının sevincine ortak oldu. Savaş 10 Kasım 2020'de imzalanan ateşkes antlaşmasıyla sona erdiğinde, A Haber bunu da bir zafer olarak nitelendirdi ve antlaşmanın maddelerini okuyucularına aktardı.¹⁹⁵

Savaşın sona ermesinin ardından, A Haber televizyonu Karabağ ile ilgili gelişmeleri titizlikle takip etmiştir. Bu süreçte özellikle Azerbaycan'ın işgalden kurtardığı topraklara

¹⁹⁴ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/08/iletisim-baskani-fahrettin-altun-susanin-kurtulusu-hayirli-ugurlu-olsun>

¹⁹⁵ <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/11/10/son-dakika-ermenistan-diz-coktu-dunya-medyasi-boyle-gordu-aci-verici>

girişi, Ermenistan'ın geri çekilmesi, Rus barış gücünün bölgeye konuşlanması, yaşanan tahribat ve mayın tehlikesi gibi önemli konuları haberlerine taşımıştır. Aynı zamanda Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ile Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında gerçekleşen görüşmeleri ve bu iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı da detaylarıyla aktarmıştır.

A Haber, savaşın sona ermesinden itibaren İkinci Karabağ Savaşı'nın dinamik gelişmelerini sıkı bir şekilde takip ederek, okuyucularına olayların en güncel haliyle bilgi sağlama hedefini benimsemiştir. Özellikle bölgedeki değişiklikleri ayrıntılı bir şekilde analiz edip, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine odaklanarak, bu ilişkilerin savaş sonrasındaki evrimini ve bölgesel dengeler üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Haberlerini sadece olayların yüzeysel boyutuyla değil, aynı zamanda olayların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak bağlam ve analizlerle sunma çabası içinde olmuştur.

Ayrıca, Türk-Rus Ortak Merkezi'nin Karabağ'da kuruluşunu detaylarıyla paylaşarak, bu merkezin bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanmasındaki rolünü vurgulamıştır. Bu şekilde, izleyicilere sadece haberleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda olayların geniş perspektifini ve uzun vadeli etkilerini anlamalarına yardımcı olacak bir bilgi sunma amacını gütmüştür.

Tüm bu haberlerin içeriğini ve metinlerin detaylı analizi için, İkinci Karabağ savaşı sürecindeki kavramları irdeleyerek, haberlerin ötesinde gizli kalan bağlantıları keşfetmek ve olayların altındaki derin anlamları çözmek mümkün olabilir. Bu kavramsal çerçeve içinde yapılan analizler, olayların sosyo-politik, kültürel ve stratejik boyutlarını daha iyi anlamamıza katkı sağlayabilir, böylece haberlerin yüzeysel ötesinde bir kavrayış elde etmemize yardımcı olabilir.

Tablo 3.4. A Haber Gazetesinin Başlıklarında ve İçeriğinde En Sık Kullanılan Kavramlar

Kavram	Sayı	Kavram	Sayı
Azerbaycan	2133	Cephe	171
Ermenistan	1797	Ateşkes	233
Karabağ	862	Barış	150
Ordu	677	Saldırı	384
İşgal	540	Millet	108
Türkiye	720	Yönetim	85
Çatışma	308	Minsk Grubu	61
Rusya	272	Yenilgi	22
Savaş	311	Dayanışma	22

A Haber gazetesi, İkinci Karabağ Savaşı sürecinde kullanılan kavramları incelediğimizde, çatışmanın haberleştirilmesinde özenle seçilmiş bir dilin kullanıldığını gözlemliyoruz. Gazete, savaşın karmaşık ve duygusal yükü yüksek doğasını anlamak için haberlerinde kullandığı terimleri dikkatlice analiz etmiş ve bu terimleri okuyuculara etkili bir şekilde aktarmıştır. İkinci Karabağ Savaşı'nın siyasi, stratejik ve diplomatik yönlerini açıklamak için seçilen kavramlar, A haber'in okuyuculara konunun derinliklerine inme çabasını yansıtmaktadır. Gazetenin bu kavramları kullanım biçimi, izleyicilere olayların karmaşıklığını anlama ve analiz etme imkânı sunarak bilinçli bir okur kitlesi oluşturma amacını desteklemektedir:

Azerbaycan: Karabağ'daki askeri operasyonları ve elde ettiği zaferleri geniş bir perspektifle ayrıntılı bir şekilde anlatan gazete, Azerbaycan'ın haklı davasını vurgulayarak, bu kapsamda ülkenin tarihi ve kültürel bağlarını, uluslararası hukuk temellerini ve Türkiye ile olan kardeşliğini öne çıkarmıştır. Haberde, Azerbaycan'ın 30 yıllık işgal ve zulme son verdiği, toprak bütünlüğünü başarıyla sağladığı ve Karabağ'ın yeni haritasını oluşturduğu detaylı bir şekilde okuyuculara sunulmuştur.

Gazete, Azerbaycan'ın tarihi ve kültürel bağlarına vurgu yaparak, bu bağların Karabağ'daki olayları anlama bağlamında ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Uluslararası hukukun Azerbaycan'ın yanında olduğu ve ülkenin haklı mücadelesini desteklediği perspektifini detaylandırarak, uluslararası toplumun Azerbaycan'ın

taleplerine daha geniş bir açıdan bakması gerektiği mesajını vermiştir. Türkiye ile kurulan kardeşlik bağlarını vurgulayarak, Azerbaycan'ın bölgesel dayanışmasını ve Türkiye'nin sağladığı destekleri ön plana çıkarmıştır.

Aynı zamanda, Azerbaycan'ın 30 yıllık işgal ve zulme son verdiği noktayı ele alarak, bu süreçte ülkenin direncini ve azmini vurgulamıştır. Toprak bütünlüğünü sağlama çabalarını detaylandırarak, Azerbaycan'ın sınırları içindeki egemenliğini güçlendirdiği ve Karabağ'daki durumu değiştirdiği mesajını iletmeye çalışmıştır. Azerbaycan'ın bölgesel denge üzerindeki etkisini şekillendirmeye yönelik atılan adımları vurgulayan bu yeni harita konusundaki detaylar, önemli stratejik girişimleri ifade etmektedir.

Ermenistan: Ermenistan'ın Karabağ'daki işgallerini sert bir dille eleştirerek, özellikle bu işgallerin savaş suçlarına ve insan hakları ihlallerine yol açtığına vurgu yapmıştır. Ermenistan'ın bu eylemleriyle bölgede yarattığı insani krizi ve yaşattığı zorlukları detaylı bir şekilde okuyucularına aktarmıştır. Gazete, Ermenistan'ın savaştaki yenilgilerini ve iç karışıklıklarını ele alarak, ülkenin siyasi krizle boğuştuğu ve ekonomik çöküş yaşadığı gerçeklerini titiz bir şekilde haber yapmıştır.

Ermenistan'ın Karabağ'dan çekilmek zorunda kalması ve statü talebinden vazgeçmesi konusunda da detaylı bir açıklama yapmıştır. Bu çekilmenin arkasındaki nedenleri ve Ermenistan'ın bu kararı almasındaki etkenleri okuyucularına anlatarak, ülkenin yaşadığı diplomatik ve askeri başarısızlıkları geniş bir perspektiften değerlendirmiştir. Aynı zamanda, Ermenistan'ın Karabağ'daki durumunun ülkenin iç ve dış politikasındaki derin etkilerini detaylı bir şekilde ele alarak, bu çekilmenin Ermenistan'ın genel durumu üzerindeki etkilerini irdelemiştir:

Karabağ: Gazete, Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu vurgulayarak, bu perspektif doğrultusunda Ermenistan'ın gerçekleştirdiği işgali ve etnik temizlik uygulamalarını geniş bir açıdan ele almıştır.¹⁹⁶ Azerbaycan'ın bu iddiasını destekleyen tarihi ve kültürel bağlara vurgu yaparak, Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğu tezini güçlendirmiştir. Aynı zamanda, Ermenistan'ın bu bölgede uyguladığı etnik temizlik

¹⁹⁶ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/cephe-hattinda-neler-oluyor-azerbaycanin-deneyimli-diplomati-a-haber-ozel-aciklamalarda-bulundu>

politikalarını detaylı bir şekilde inceleyerek, bu eylemlerin insan haklarına aykırı olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁷

Gazete, Karabağ'ın Azerbaycan tarafından kurtarıldığını, özgürleştirildiğini ve yeniden inşa edileceğini duyurarak, Azerbaycan'ın bu süreçteki askeri başarılarını ve çabalarını vurgulamıştır. Karabağ'ın kurtarılması sürecinde yaşanan çatışmaları, ateşkesleri ve barış görüşmelerini detaylı bir şekilde ele alarak, okuyuculara bölgedeki dinamikleri ve gelişmeleri daha yakından takip etme imkânı sağlamıştır.¹⁹⁸

Ayrıca, Rusya'nın barış gücü rolünü de haberlerinde takip ederek, bölgedeki uluslararası aktörlerin müdahil olma süreçlerini ve bu müdahalelerin bölgedeki durumu nasıl etkilediğini okuyucularına sunmuştur. Gazete, bu çerçevede Rusya'nın barış gücü olarak nasıl konumlandığını ve barışın tesis edilmesine yönelik çabalarını detaylı bir şekilde ele almıştır.

Ordu: Azerbaycan ordusunun Karabağ'daki operasyonlarına büyük bir hayranlık ve övgüyle yaklaşarak, bu operasyonlarda kullanılan silah ve teknolojilere dikkat çekmiştir. Azerbaycan ordusunun kullandığı modern silah sistemleri, stratejik planlama ve teknolojik üstünlük noktalarına vurgu yaparak, ordunun sahip olduğu güçlü kapasiteyi okuyucularına detaylı bir şekilde aktarmıştır. Azerbaycan ordusunun Ermenistan'a karşı elde ettiği zaferlere vurgu yaparak, ordunun kararlılığını ve etkili stratejilerini öne çıkarmıştır. Ermenistan'ı hezimete uğratma başarısını detaylandırarak, ordunun sahadaki başarılarını, stratejik hedeflere ulaşma yeteneğini ve düşman karşısında gösterdiği etkili performansı vurgulamıştır.¹⁹⁹

Azerbaycan ordusunun şehitlerin intikamını aldığı ifadesiyle, gazete, ordunun bu operasyonlardaki fedakârlıklarını ve cesaretini vurgulamıştır. Şehitlerin anısına verilen değeri ve ordunun bu kayıplara karşı gösterdiği kararlılığı okuyucularına detaylı bir şekilde aktarmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁷<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/azerbaycanin-ankara-buyukelcisi-acikladi-karabagdaki-pkkli-teroristlerin-merkezleriyle-konusmalarini-tespit-ettiler>

¹⁹⁸ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/son-dakika-azerbaycan-cumhurbaskani-alievden-flas-baris-gorusmeleri-aciklamasi>

¹⁹⁹<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/28/son-dakika-azerbaycan-ordusu-bazi-yuksekliklerde-kontrolu-ele-gecirdi-ermenistan-agir-kayıplar-verdi>

²⁰⁰<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/azerbaycan-cumhurbaskani-alievden-zafer-aciklamasi>

Ayrıca, Türkiye'nin desteğine vurgu yaparak, Azerbaycan ordusunun başarılarına odaklanmıştır. Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği politik, diplomatik ve askeri destekleri öne çıkararak, bu dayanışmanın Azerbaycan'ın operasyonlardaki başarısında önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.

İşgal: Gazete, Ermenistan'ın Karabağ bölgesinde gerçekleştirdiği işgali şiddetle eleştirmiş ve bu olayları soykırım, katliam, zulüm ve asimilasyon gibi ağır suçlamalarla tanımlamıştır. Metin, Ermenistan'ın Azerbaycan Türkleri üzerinde uyguladığı zulümlere odaklanarak, bu olayların insan hakları ihlalleriyle derin bir şekilde bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Azerbaycan Türklerine yönelik uygulanan asimilasyon politikaları ve bu politikaların yarattığı trajediler de vurgulanmıştır. Metin, Ermenistan'ın işgali nedeniyle Azerbaycan'ın yaşadığı büyük kayıplara dikkat çekmiş, bu kayıpların insan hakları açısından önemli bir ihlal olduğunu belirtmiştir.²⁰¹

Gazete, metin boyunca okuyucuya Ermenistan'ın işgalinin yarattığı acı gerçekleri hatırlatmayı amaçlamıştır. Bu olayların insan haklarına aykırı doğasını vurgulayarak, okuyucunun bu konudaki farkındalığını artırmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, Azerbaycan'ın bu zorlu süreçte yaşadığı büyük kayıpları ve travmayı vurgulayarak, okuyucunun duyarlılığını çekmeyi amaçlamıştır.

Türkiye: Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı destekleri geniş bir perspektifle değerlendirerek, Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında durduğu, Karabağ meselesinde Azerbaycan'ın haklılığını savunduğu, siyasi, diplomatik, askeri ve insani alanda destek verdiği noktalarına vurgu yapmıştır. Bu destekleri, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki tarihi, kültürel, dini ve etnik bağlarla birleştirerek, 'iki devlet tek millet' anlayışını öne çıkarmış ve ortak çıkarları, ortak vizyonu vurgulamıştır.²⁰²

Gazete ayrıca, Türkiye'nin Karabağ'da barışın sağlanması ve çözüm bulunması için sarf ettiği çabaları detaylandırarak, Rusya ile birlikte ateşkesin uygulanmasını ve ulaşım bağlantısının kurulmasını denetleme rolünü vurgulamıştır. Bu, Türkiye'nin bölgede aktif bir barış aracı olarak rol aldığını ve çatışmanın çözümüne katkıda bulunduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bölgesel istikrar ve çözüm süreçlerine katkılarına vurgu

²⁰¹<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/27/son-dakika-mhp-lideri-bahceliden-ermenistana-sert-tepki>

²⁰²<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/28/son-dakika-milli-savunma-bakani-akardan-azerbaycan-mesaji-kardeslerimizin-oz-topraklarini-savunmasinda-yanlarindayiz>

yaparak, okuyucuya Türkiye'nin dış politikasının etkili ve stratejik bir şekilde şekillendiğini anlatmaya yönelik bir hava yaratmıştır.²⁰³

Çatışma: Karabağ'daki çatışmaları, Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkını kullanarak Ermenistan'a yönelik saldırılarına karşı bir tepki olarak değerlendirmiş ve bu süreci geniş bir çerçevede anlatmıştır. Metinde, çatışmaların 2020 yılında başladığı ve 44 gün boyunca devam ettiği belirtilerek, 2023 yılında ise sadece 24 saat içinde sona erdiği haberleştirilmiştir. Çatışmaların sonucunda Azerbaycan'ın Karabağ'ın tamamını kontrol ettiğini ve Ermenistan'ın ise büyük kayıplar verdiğini duyurmuştur. Bu noktada, Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkını kullanarak elde ettiği zaferin altı çizilmiş ve çatışmaların sona ermesiyle Azerbaycan'ın bölgedeki kontrolünü sağlaması vurgulanmıştır.²⁰⁴

Rusya: Rusya'nın Karabağ meselesindeki önemli rolünü detaylı bir şekilde aktarmıştır. Metinde, Rusya'nın Minsk Grubu'nun eş başkanlığını üstlendiği, Ermenistan ile güçlü askeri ve siyasi ilişkilere sahip olduğu belirtilmiş ve aynı zamanda Azerbaycan ile ekonomik ve enerji işbirliği gerçekleştirdiği vurgulanmıştır.

Rusya'nın Karabağ'da ateşkesin sağlanması için arabuluculuk yaptığı ve barış gücü gönderdiği haberleştirilmiştir. Ayrıca, Rusya'nın Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki ulaşım bağlantısını kontrol ettiği bilgisi paylaşılmıştır. Bu durum, Rusya'nın bölgede güvenliği sağlama ve çatışmanın etkilerini yönetme çabalarını yansıtmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın Türkiye ile de Karabağ konusunda işbirliği yaptığını ve ortak bir barış komuta merkezi kurduğunu bildirmiştir. Bu detay, Türkiye ile Rusya arasındaki iş birliğinin Karabağ meselesi çerçevesinde nasıl bir stratejik boyut kazandığını göstermektedir.²⁰⁵

Savaş: Karabağ'da yaşanan savaşı, Azerbaycan'ın Karabağ'ı kurtarma ve işgalden arındırma mücadelesi olarak nitelendirmiş ve bu süreci detaylı bir şekilde anlatmıştır. Metinde, savaşın 2020 yılında 44 gün, 2023 yılında ise sadece 24 saat sürdüğüne dikkat

²⁰³ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/25/son-dakika-azerbaycan-ve-ermenistandan-ateskes-karari>

²⁰⁴ <https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2023/09/23/a-haber-karabagda-operasyon-bolgesini-ilk-kez-a-haber-goruntuledi?paging=5>

²⁰⁵ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/son-dakika-baskan-erdogan-putin-ile-gorustu>

çekilmiş ve Azerbaycan'ın zaferle sonuçlandığı, Ermenistan'ın ise yenilgiye uğradığı ifade edilmiştir.²⁰⁶

Gazete, savaşın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağladığını, Karabağ'ın statüsünü ortadan kaldırdığını vurgulamıştır. Aynı zamanda, savaşın Türkiye ile olan dayanışmayı güçlendirdiğini ve bölgesel dengeleri değiştirdiğini belirtmiştir. Bu noktada, Azerbaycan'ın elde ettiği zaferin sadece yerel bir etki yaratmadığını, aynı zamanda bölgesel ölçekte de önemli değişimlere yol açtığını vurgulamıştır.

Metinde, savaşın sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkan dönüşümlere odaklanarak, okuyucuya savaşın bölge üzerindeki geniş etkilerini açıklamaya yönelik bir anlatım bulunmaktadır. Azerbaycan'ın zaferinin bölgesel dinamikleri nasıl etkilediği, Türkiye ile ilişkilerini nasıl güçlendirdiği ve Karabağ'ın statüsündeki değişiklikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu temalar savaşın farklı aşamalarında A Haber başlıklarında ve içeriklerde sürekli olarak tekrarlanmış ve bu şekilde A Haber gazetesinin politik duruşu ve haber anlayışı belirgin bir şekilde yansıtılmıştır. Bu haber söylemi, A haber'in savaşın gelişimini ve sonucunu çerçevesini Azerbaycan'ın perspektifinden şekillendirerek aktardığını göstermektedir. Ancak, her medya kuruluşu gibi, A haber'in de belirli bir ideoloji veya politik duruşa sahip olması, haberlerini bu perspektif doğrultusunda sunması, haberlerin tarafsız ve nesnel bir şekilde sunulduğu anlamına gelmez. Bu nedenle, farklı kaynaklardan edinilen bilgilerle daha kapsamlı bir görüş oluşturmak önemlidir.

²⁰⁶ <https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2023/09/23/a-haber-karabagda-operasyon-bolgesini-ilk-kez-a-haber-goruntuledi?paging=5>

3.5. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ ÜÇ HABER KAYNAĞI ARASINDAKİ ANALİZİ

İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye ve uluslararası basında farklı haber kaynakları tarafından farklı şekillerde yansıtılmıştır. Bu haber kaynakları arasında Agos, Habertürk ve A Haber gazetelerini karşılaştırması yapılmıştır. Bu gazetelerin savaşla ilgili haber sunum tarzları, kullandıkları kavramlar, verdiği bilgiler, yaptıkları yorumlar ve takındıkları tutumlar açısından benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir.

Agos gazetesi, İkinci Karabağ Savaşı'nı Ermenistan'ın lehine yorumlamış, savaşın Ermenistan'ın haklı davasını savunduğu, Azerbaycan'ın saldırı ve işgaline karşı direndiği, Karabağ'ı koruduğu ve özgürleştirdiği bir operasyon olduğunu iddia etmiştir. Gazete, savaşın Ermenistan'ın yenilgisiyle bittiğini, Azerbaycan'ın zafer kazandığını, Karabağ'ın Ermenistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Azerbaycan'ın işgaline uğradığını ilan etmiştir. Ayrıca savaşın askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik boyutlarını haberleştirmiş, savaşın Ermenistan için tarihi, kültürel, hukuki ve insani bir mücadele olduğunu ve bu mücadelede Ermenistan'ın haklı ve başarılı olduğunu haberleştirmiştir. Savaşla ilgili haberlerinde sadece Ermenistan kaynaklarına yer vermiş, Azerbaycan kaynaklarını görmezden gelmiş veya çarpıtmıştır. Ve her iki tarafını da değil, sadece Ermenistan tarafını övmüş, Azerbaycan tarafını ise eleştirmiş, suçlamış ve düşmanlaştırmıştır.

Habertürk gazetesi, İkinci Karabağ Savaşı'nı tarafsız bir bakış açısıyla haberleştirmeye çalışarak, savaşın kökenlerini, sonuçlarını ve etkilerini analiz etmiştir. Medya kuruluşu, sivil halk üzerindeki yıkıcı etkilere odaklanarak, savaşın durdurulması ve barışın sağlanması için çağrıda bulunmuştur. Tarihsel, siyasi, hukuki ve insani boyutları işleyen gazete, savaşın Ermenistan ve Azerbaycan toplumları üzerindeki etkilerini derinlemesine ele almış ve savaş sonrası dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl şekillenebileceğini tartışmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin savaştaki rolüne ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin nasıl geliştirilebileceğine dair görüşlere de yer vermiştir. Gazete, savaşla ilgili haberlerinde hem Ermenistan hem de Azerbaycan kaynaklarına objektif bir şekilde yer vererek, her iki tarafı eleştirmiş ve savaşın sorumlularını ve mağdurlarını belirlemeye çabalamıştır.

A Haber, ise İkinci Karabağ Savaşı'nı Azerbaycan'ın lehine yorumlamış, savaşın Azerbaycan'ın haklı davasını savunduğu, Ermenistan'ın işgal ve zulmüne son verdiği, Karabağ'ı kurtardığı ve özgürleştirdiği bir operasyon olduğunu iddia etmiştir. Kanal, savaşın Azerbaycan'ın zaferiyle bittiğini, Ermenistan'ın teslim olduğunu, Karabağ'ın Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Ermenistan'ın işgalinden kurtarıldığını ilan etmiştir. Kanal, savaşın askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik boyutlarını haberleştirmiş, savaşın Azerbaycan için tarihi, kültürel, hukuki ve insani bir mücadele olduğunu ve bu mücadelede Azerbaycan'ın haklı ve başarılı olduğunu haberleştirmiştir. Kanal, savaşla ilgili haberlerinde çoğunlukla Azerbaycan-Türkiye kaynaklarına yer vermiş, bu durum haber sunumlarında tek taraflı bir bakış açısı oluşturmuştur.

Bu analizde, üç farklı haber kaynağının (Agos, Habertürk, A Haber) savaşa ilişkin tutumlarında belirgin farklılıkların olduğu ortaya konulmuştur.

1. Agos'un Tutumu: Ermenistan'ı Öven Yaklaşım

- Agos'un haberlerinde Ermenistan'a övgüde bulunması, muhtemelen kaynağın Ermenistan'a yakın bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.
- Analizin bu kaynağı incelediğinde, Ermenistan'a olumlu bir ışık tutulduğu ve muhtemelen bu ülkenin savaştaki rolünün vurgulandığı görülmektedir.

2. Habertürk'ün Tutumu: Tarafsız ve Çağrı Odaklı Yaklaşım

- Habertürk'ün tarafsız ve çağrı odaklı bir yaklaşım sergilediği belirtilmiştir. Bu, kaynağın haberlerinin nesnel bir şekilde sunulmaya çalışıldığını ve taraflara yönelik herhangi bir övgü veya eleştiri içermediğini gösterir.
- Habertürk'ün çağrı odaklı bir tutum sergilemesi, muhtemelen barışçıl çözümlere vurgu yapılması veya taraflar arasında diyalog çağrısı yapılması anlamına gelebilir.

3. A Haber'in Tutumu: Azerbaycan'ı Öven Yaklaşım

- A Haber'in savaşa ilişkin haberlerinde Azerbaycan'ı öven bir yaklaşım sergilediği belirtilmiştir. Bu, kaynağın Azerbaycan'a olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir.

- Analizin bu kaynağını incelediğinde, Azerbaycan'ın savaştaki rolünün vurgulandığı ve muhtemelen bu ülkenin çıkarlarına destek verildiği anlaşılmaktadır.

Bu detaylar, haber kaynaklarının siyasi veya ideolojik bakış açılarına bağlı olarak savaşa ilişkin tutumlarında belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Her bir kaynağın haber anlayışı ve vurguları, okuyuculara farklı perspektifler sunabilir ve bilgi alırken kaynak çeşitliliğinin önemini vurgular.

3.5.1. Araştırılan Gazetelerde Savaşı Takip Eden Dış Güçlerin Tepkisi

Gazetelerin savaşla ilgili haberlerinde, genellikle olayların geniş bir perspektiften ele alınmasını sağlamak amacıyla dış güçlerin tepkilerine geniş bir yer verilmektedir. Bu bağlamda, haberlerde, bölgesel veya küresel aktörlerin savaşa yönelik diplomatik tepkileri, açıklamaları ve tutumları detaylı bir şekilde ele alınarak öne çıkarılır. Örneğin, Rusya, ABD ve AB ülkeleri gibi büyük güçlerin savaşa karşı tutumları ile bu tutumların temelinde yatan nedenler, haberlerde ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Bu bağlamda, gazeteler, dış güçlerin savaşa müdahil olma veya olmama kararlarını, diplomatik girişimlerini, çatışmanın tarafları üzerindeki etkilerini ve bu güçlerin savaşa ilişkin aldıkları pozisyonları detaylı bir biçimde analiz ederek, haberlerinde çeşitli uzman görüşlerine ve analizlere geniş bir yer ayırırlar.

Savaşın bölgesel ve küresel düzeydeki önemi, genellikle uluslararası ilişkiler perspektifinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, gazeteler çatışmanın bölgeye etkilerini anlamaya ve bu etkilerin küresel düzeydeki dengeyi nasıl etkilediğini değerlendirmeye çalışmaktadır. Çatışmanın etkilerini incelemek adına, enerji güzergahları, göç hareketleri ve terörle mücadele gibi çeşitli konular geniş bir perspektifle ele alınmaktadır. Bu noktada, savaşın bölgesel dinamikleri ve bu dinamiklerin küresel düzeydeki dengelere olan etkisi, tezimizin ana odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, gazetelerin bu konularda yaptığı haber ve analizler, savaşın bölgesel ve küresel düzeydeki önemini anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Kısacası Bu 3 gazetenin savaşa ilişkin haberlerinin dış güçler tarafından nasıl algılanabileceğini, dış güçlerin savaşa ilişkin haberlerine nasıl etki edebileceğini, dış güçlerin savaşa ilişkin haberlerine nasıl tepki verebileceğinden bahsetmek için, öncelikle

dış güçlerin kimler olduğunu, hangi çıkarları ve tutumları olduğunu, savaşın bölgesel ve küresel düzeyde nasıl bir önem taşıdığını belirlemek gerekir.

Bu bağlamda, dış güçler olarak Rusya, ABD, AB, İran, İsrail, BM, NATO, AGİT, İİT, Türk Konseyi gibi ülkeleri, kuruluşları ve oluşumları sayabiliriz. Bu dış güçlerin savaşa ilişkin çıkarları ve tutumları ise farklılık göstermektedir. Bazı dış güçler savaşın durdurulması ve barışın sağlanması için çaba gösterirken, diğerleri savaşın devam etmesi ve tırmanması için destek sunmuştur. Kimi dış güçler savaşın taraflarından birini desteklerken, diğerleri ise savaşın tarafların her ikisine de destek veya karşı çıkış sergilemiştir. Aktif rol oynayan dış güçler çözüm sürecinde etkin bir rol oynarken, diğerleri daha pasif bir tutum takınmış veya çözüme engel olmuştur. Ayrıca, savaşın bölgesel ve küresel düzeydeki önemini kabul eden dış güçlerin yanı sıra, olayın önemini inkâr eden dış güçler de bulunmaktadır.

3.5.1.1. Agos Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz

Agos Gazetesi, Türkiye'de Ermeni topluluğunu temsil eden önemli bir yayın organı olarak, tarih boyunca çeşitli dönemlerde ülkenin iç ve dış politikalarına duyarlı bir şekilde yaklaşmıştır. Savaş süreçlerinin etkisi altında, Agos Gazetesi'nin dış güçlere yaklaşımı, hem Ermeni topluluğunun çıkarlarını analiz etme çabalarını içermiştir.

Agos gazetesi, savaşla ilgili haberlerinde dış güçlerin tepkilerini genellikle Ermenistan'ın lehine yorumlamıştır. Gazete, bu çerçevede savaşın seyrini Ermenistan perspektifinden ele almış ve haberlerinde belirgin bir vurguyla Ermenistan'ın destek gördüğü dış güçlere odaklanmıştır.

Savaş sırasında incelenen gazetelerin, dış güçlerle ilgili kullandıkları haber içeriklerini gözden geçirelim.

Agos gazetesinin İkinci Karabağ savaşı sürecinde kullandığı haber içeriklerinde, gazetenin dış politika ve savaşa yaklaşımını detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. “Putin, Ermenistan ve Azerbaycan dışişleri bakanlarını Moskova'ya davet etti” başlığı, Agos'un Rusya'yı savaşa müdahil bir şekilde göstererek, bölgedeki tansiyonun yükseldiği bir dönemde gerçekleşen bu diplomatik adımı dikkatle değerlendirmeye aldığı gösterilmektedir. Aynı zamanda Agos'un Rusya'nın bölgesel politikalarına ve Ermenistan'ın çıkarlarına duyarlı bir bakış açısı sergilediğini göstermektedir.

“Çatışmaların beşinci gününde kayıplar artıyor, ateşkes çağrıları sürüyor”²⁰⁷ başlığı, Agos'un Fransa'nın savaşa duyduğu endişe ve kaygılara odaklanarak Ermenistan'ın haklarını savunduğu bir çerçeveyi ortaya koymaktadır. Haber, çatışmanın sadece bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası bir boyutu olduğunu vurgulamaktadır. Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un çatışma sürecinde Ermenistan'ın yanında yer aldığı belirtilerek, Fransa'nın pozisyonu hakkında bilgi verilmiştir. Macron'un, Türkiye'nin Azerbaycan'ı “Karabağ'ı fethetmesi” çağrılarına karşı endişe duyduğu ve buna izin vermeyecekleri yönündeki açıklamaları, Fransa'nın çatışmadaki tutumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bir başka örneğe baktığımız da: “Ermenistan ve Azerbaycan'a 'Müzakerelere dönün' çağrısı”²⁰⁸ başlığında alt başlık olarak yayınlanan “Ateşkes çabaları” açıklamasında Agos'un ABD'nin savaşa insani bir sorumluluk duyduğu ve Ermenistan'a destek verdiği algısını güçlendirmektedir. Bu başlık, Agos'un Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa olan müdahalesini olumlu bir ışıktta değerlendirdiğini gösterir.

Ermeni diasporasıyla alakalı haber başlığı olan “ABD Ermenilerinin gündemi çatışmalar”,²⁰⁹ Agos'un Ermeni diasporasının savaşa aktif katılımını vurgulayarak, Ermenistan'ın uluslararası destek ve dayanışma bulduğu bir çerçeve çizmektedir. Bu başlık, Agos'un savaş sürecinde Ermeni topluluğunun birleşik bir güç olarak ortaya çıkmasını olumlu bir şekilde değerlendirdiğini gösterir. Analizimiz, Agos gazetesinin savaş sürecindeki haber başlıkları aracılığıyla öne çıkan bir Ermenistan yanlısı ve destekleyici bir duruş sergilediği yönündedir.

Haberlerde, söz konusu ülkelerin savaşın seyrini ve sonucunu nasıl etkiledikleri detaylı bir şekilde incelenmekte ve bu ülkelerin hangi çıkarları ve amaçları olduğu anlatılmaktadır.

Gazetenin yazarlarından Vicken Ceterian, savaşın çeşitli yönlerini ayrıntılı ve eleştirel bir perspektifle irdeleyen bir yazı dizisi kaleme almıştır. Bu yazı dizisinde özellikle Rusya'nın savaştaki rolü, ateşkes anlaşmasının eksiklikleri, Ermenistan'ın siyasi

²⁰⁷ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24623/catismalarin-besinci-gununde-kayiplar-artiyor-ateskes-cagrilari-suruyor>

²⁰⁸ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24595/ermenistan-ve-azerbaycan-a-muzakerelere-donun-cagrisi>

²⁰⁹ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24718/abd-ermenileri-nin-gundemi-catismalar>

krizi ve Dağlık Karabağ'daki insani durum konuları ana hatlarıyla işlenmiştir.²¹⁰ Agos'un editörü Yetvart Danzikyan ise, gazetenin saygın köşe yazarlarından biri olarak, savaşın bölgesel ve uluslararası boyutlarını titizlikle değerlendirmiştir. Danzikyan, Türkiye'nin tutumundaki barış yerine savaş unsuru gibi bakması, Fransa'nın arabuluculuk girişimlerini, ABD'nin ilgisizliğini ve İran'ın bölgedeki çıkarlarını detaylı bir şekilde ele almıştır.²¹¹ Bu analizler, okuyuculara çatışmanın farklı taraflarının oynadığı rolleri daha iyi anlama fırsatı sunmuştur. Agos ayrıca, çatışma sırasında ve sonrasında yaşanan insan hakları ihlalleri, savaş suçları ve kültürel mirasın tahribatı gibi hassas meselelere de dikkat çekmiştir.

Gazete, bu dış güçlerin Ermenistan'a sağladığı destekleri farklı boyutlarda incelemiş ve haberlerinde geniş bir yelpazede sunmuştur. Siyasi, diplomatik, askeri, insani, ekonomik, kültürel, dini ve etnik destek gibi çeşitli unsurlar üzerinde durarak, dış güçlerin Ermenistan'ın haklılığını savunduğu, yanında olduğu, sesini duyurmaya çalıştığı ve çıkarlarını korumaya çalıştığı mesajlarını öne çıkarmıştır.

Agos gazetesinin haberlerinde, dış güçlerin tepkileri özellikle savaşın Ermeni kimliğini ve tarihsel hafızasını vurgulamak için kullanılmaktadır. Bu haberler aracılığıyla, okuyucuların Ermenistan'ın bakış açısını anlamaları ve destek vermeleri teşvik edilmekte, savaşın Ermeni toplumunu nasıl etkilediği anlatılarak duyarlılık oluşturulmaktadır. Bu bağlamda, haberler Ermeni perspektifini güçlendirmek ve Ermeni toplumunu bilinçlendirmek amacını taşımaktadır.

3.5.1.2. Habertürk Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz

Habertürk gazetesi, savaş süresince yayınladığı haber başlıklarında, çeşitli dış güçlerle ilgili objektif bir bakış açısı benimsemeye özen göstermiştir. Rusya, ABD, Fransa, İran, İsrail, Pakistan, Hindistan ve Çin gibi ülkelerle ilgili haberlerde tarafsız bir dil kullanarak olayları aktarmıştır. Gazete, uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri, çeşitli ülkelerin rol ve tutumlarını tarafsız bir perspektiften sunmaya özen göstermiştir. Bu çerçevede, Habertürk gazetesi olaylara tarafsız bir gözle bakarak, farklı dış güçlerin

²¹⁰ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24862/karabag-savas-diplomasi-cephesine-tasiniyor>

²¹¹ <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28017/>

etkileşimini anlamak ve okuyucularına objektif bir bilgi akışı sağlamak amacıyla çaba göstermiştir. Bazı haber başlıklarını incelediğimizde, bu gerçekleşmekte olduğunu görmemiz kaçınılmazdır:

“Buzluktan çıkan savaş: Dört soruda Dağlık Karabağ sorunu”²¹² başlığına içeriğine göz attığımızda analitik söylem türü kullanmış, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmaların uluslararası aktörlerin tutumlarını ve çıkarlarını nasıl etkilediğini değerlendirmektedir. Haber başlığı, okuyucunun merakını uyandırmak ve haberin ana sorusunu vermek için sorulama stratejisi kullanmıştır. Rusya, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmada geleneksel olarak Ermenistan'ın müttefiki olarak görülüyor. Her bir uluslararası aktörün pozisyonunu ayrı ayrı ele alarak karşılaştırma stratejisi kullanmıştır. Ancak Rusya'nın her iki tarafa da belirli bir destek vererek kontrol arayışında olduğu ifade ediliyor. Son çatışmalarda Moskova'dan soğukkanlı açıklamalar gelmiş ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, taraflara masaya oturma ve sorunları diyalog yoluyla çözme çağrısı yapmıştır. Aktörler arasındaki ilişkileri dostane, rekabetçi, arabulucu veya kayıtsız olarak göstermektedir. Aynı zaman da çatışmanın sona ermesi ve barışın sağlanması için bir çözüm arayışı olduğunu belirtmektedir.

Türkiye, Rusya'nın desteklediği Ermenistan'a karşı Azerbaycan'ın en büyük destekçisi konumunda. Türkiye'nin çatışmanın diğer tarafı olan Ermenistan ile diplomatik ilişkisi bulunmuyor. Ankara, Azerbaycan'ın taleplerine göre destek vereceğini açıklamıştır. Türkiye'nin Rusya ile yapılan görüşmenin gerilimi düşürme amacına hizmet edebileceği belirtiliyor. Bunun karşılığı olarak “Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Türkiye açıklaması”²¹³ başlıkta ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Diplomatik Dil Kullanımı bağlamında Türkiye'nin Dağlık Karabağ çatışmasında doğrudan taraf olmadığını, yalnızca moral destek sağladığını belirterek, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin yanı sıra bölgesel barış ve istikrara katkı sağlama amacını net bir şekilde ifade eder. Başka sözle, ilişkilerin hassasiyetini gözeterek bir denge ve saygı çerçevesinde bilgi iletme odaklanmaktadır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye'nin Dağlık Karabağ'daki çatışmalara ilişkin tutumunu anlatan bir haber metninde bilgilendirici söylem türü kullanılmış, Aliyev'in Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği desteği, Ermenistan'ın provokasyonlarını ve müzakere sürecini

²¹² <https://www.haberturk.com/buzluktan-cikan-savas-dort-soruda-daglik-karabag-sorunu-2817268>

²¹³ <https://www.haberturk.com/azerbaycan-cumhurbaskani-aliev-den-turkiye-aciklamasi-2819117>

değerlendirdiği bir röportajı aktarmaktadır. Haber, Aliyev'in sözlerine doğrudan yer vererek alıntılama stratejisi kullanmış akabinde Ermenistan'ın iddialarını yalanlayarak çürütme stratejisi kullanmıştır.

İran, çatışmaların başlamasının ardından Azerbaycan ve Ermenistan'a arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Ancak İran'ın bölgedeki pozisyonu, Azerbaycan ile olan uzun sınır hattı ve ülkedeki Azeri kökenli nüfusunun etkisiyle şekilleniyor. İran'ın dış politikasının ayrılıkçı hareketleri engellemeye odaklandığı ifade ediliyor. Örneğin, “İran, Azerbaycan-Ermenistan arasında yaptığı ateşkes çağrısını yineledi” başlığını incelediğimizde İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatipzade, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki artan askeri gerilimi değerlendirerek, bölgenin daha fazla askeri gerilimi kaldıramayacağına dikkat çekti. İran, komşuluk hukuku gereği çatışmaların sonlandırılması için Azerbaycan ve Ermenistan ile görüşmeye hazır olduğunu vurguladı. Hatipzade, her iki ülkeye çağrı yaparak çatışmalara derhal son vermelerini ve diyalog kurmalarını istedi. Bölgedeki askeri gerginliğin olumsuz etkilerine vurgu yaparak, İran'ın çatışmaların sona ermesi için her türlü yardıma hazır olduğunu belirtti. Sözcü, askeri çözüm yollarının etkisiz olduğunu ifade ederek, acilen ateşkes sağlanması için her iki taraf ile görüşmelerin devam ettiğini açıkladı. Haber, İran'ın çatışmaların sona ermesi için arabulucu bir rol oynamaya çalıştığını gösteren bir tutum sergilemektedir. Haber, İran ile Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkiyi diyalog ve işbirliği temelinde göstermiş, Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan topraklarının işgal edilen bir sorun olarak tanımlamaktadır.

ABD, uluslararası sorunlara müdahale konusundaki azalmış rolüyle öne çıkıyor. “Trump ‘tan Dağlık Karabağ açıklaması: Çatışmaları durdurabilecek miyiz bakacağız”²¹⁴ haber başlığında ise Donald Trump, bölgedeki ilişkileri “bakacağız” ifadesiyle değerlendirmiş, ancak iç gündemdeki yoğunluk nedeniyle dikkatlerin Kafkasya'ya çekilemeyebileceği belirtiliyor. Ayrıca “Biden: Trump yönetimi, Türkiye'den Dağlık Karabağ krizinin dışında kalmasını talep etmeli”²¹⁵ başlıklı haberde Joe Biden, Azerbaycan – Ermenistan gerilimine ilişkin sosyal medya açıklamasında, Trump yönetimine tansiyonun düşürülmesi çağrısında bulundu. Biden, Dağlık Karabağ'daki kayıpların artmasıyla birlikte ABD'nin, Ermenistan ve Azerbaycan liderlerini tansiyonu

²¹⁴ <https://www.haberturk.com/trump-tan-daglik-karabag-aciklamasi-catismalari-durdurabilecek-miyiz-bakacagiz-2817121>

²¹⁵ <https://www.haberturk.com/biden-trump-yonetimi-turkiye-den-daglik-karabag-krizinin-disinda-kalmasini-talep-etmeli-2819176>

düşürmeye çağırması gerektiğini ifade etti. Ayrıca, Türkiye gibi diğer ülkelerin de çatışmanın dışında kalmasını talep etti. Bu ifadeler, Biden'in diplomatik bir çözümü desteklediğini ve bölgedeki dış aktörlerin sınırlı bir rol oynamasını istediğini gösteriyor. Haberlerde, ABD'nin bölgedeki rolünün azaldığı, Trump'ın ilgisizliği ve Biden'in diplomatik çözümü savunduğu belirtiliyor. Bu bilgiler, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını ve ilişkilerini tanımlamak için referans stratejisi kullanıldığını gösteriyor. Ayrıca, haberlerde, ABD'nin Türkiye'nin rolüne ilişkin eleştirileri de yer alıyor. Bu da, ABD'nin Türkiye ile olan ilişkisini gergin olarak göstermek için değer yargısı ortaya koyduğunu gösteriyor.

Haberler de BMGK-de yer verilmiş “BMGK'dan Dağlık Karabağ çağrısı: Çatışmalara derhal son verin”²¹⁶ başlıklı haber yayınlanmıştır. BMGK'nın çağrısı, Dağlık Karabağ çatışmasının şiddetlenmesi ve sivil kayıpların artması üzerine yapılmıştır. Taraflara, çatışmaya hemen son verme, gerginliği azaltma ve müzakerelere geri dönme çağrısı yapıldı. Ancak, bölgedeki tarihî ve jeopolitik karmaşıklıklar nedeniyle çatışmanın çözümü zorlu bir süreci içermektedir. Bişkek Protokolü gibi önceki anlaşmalardaki ateşkes kâğıt üzerinde kalmış, çatışma çözüme kavuşmamıştır. Bu durum, bölgedeki çatışmanın tarihsel kökenlerini ve çözüme ulaşma zorluğunu vurgulamaktadır.

“Ukrayna Dışişleri Bakanı: Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekliyoruz”²¹⁷ haber başlığının içeriğinin incelediğimizde, bilgilendirici söylem türü kullanmakla Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediklerini aktarmaktadır. Kuleba, düzenlediği online basın toplantısında, Ukrayna'nın dış politikasının temel taşlarından birinin devletlerin toprak bütünlüğüne verilen destek olduğunu belirtti. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesini geri almak için başlattığı harekate destek verdiklerini vurgulayan Kuleba, Azerbaycan'ın uluslararası alanda kabul gören toprak bütünlüğünü desteklediklerini ve bu ilkenin değişmediğini ifade etti. Kuleba, Kafkasya'da tansiyonun düşürülmesi ve kan dökülmesinin durdurulması için çaba sarf etmeleri gerektiğini belirterek, Ukrayna'nın çatışmaların şiddetlenmesine karşı ilk tepki gösteren ülkelerden biri olduğunu vurguladı. Azerbaycan Dışişleri Bakanı ile yaptığı telefon görüşmesinde Ukrayna'nın duruşunun net olduğunu belirten Kuleba,

²¹⁶ <https://www.haberturk.com/bmgk-dan-daglik-karabag-cagrisi-catismalara-derhal-son-verin-2819393>

²¹⁷ <https://www.haberturk.com/son-dakika-azerbaycan-ukrayna-disisleri-bakani-azerbaycan-in-toprak-butunlugunu-destekliyoruz-2820043>

savaşın her zaman acı, ölüm ve yıkım getirdiğini ifade ederek, Kafkasya'da yaşananlardan dolayı içtenlikle üzgün olduklarını söyledi.

Haber, Ukrayna'nın Azerbaycan'a verdiği desteği vurgulamak için tekrarlama stratejisi kullanmıştır. Haber, Ukrayna Dışişleri Bakanı'nın sözlerine doğrudan yer vererek alıntılama stratejisi kullanmıştır. Haber, olayın tarihi ve coğrafi bağlamını açıklamak için açıklama stratejisi kullanmıştır. Söylem unsurları olarak ise, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen bir tutum sergilemektedir. Ermenistan'ı işgalci olarak nitelendirerek, Ukrayna ve Azerbaycan arasındaki ilişkiyi dostane ve dayanışmacı olarak göstermektedir. Haber, Kafkasya'daki çatışmaların sona ermesi gerektiğini belirterek bir amaç belirtmektedir.

Habertürk gazetesinin savaşla ilgili haberlerinde, dış güçlerin tepkilerini tarafsız ve bilgilendirici bir perspektifle aktarması, okuyuculara geniş bir bilgi yelpazesi sunma amacını yansıtmaktadır. Gazete, savaşın uluslararası boyutunu anlamak ve siyasi dinamikleri değerlendirmek adına dış güçlerin savaşa yönelik tepkilerine odaklanarak çeşitli konuları ele almaktadır.

Habertürk, dış güçlerin savaşa ilişkin açıklamalarını ve tutumlarını objektif bir şekilde değerlendirirken, bu ülkelerin savaşın uluslararası boyutlarındaki rollerini aydınlatmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım, Habertürk'ün savaşla ilgili haberlerini bir çerçeve içinde sunma çabasını yansıtarak, okuyuculara olayları objektif bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı tanımaktadır. Gazetenin tarafsız ve bilgilendirici haber anlayışı, dış güçlerin savaşa ilişkin rollerini anlamak isteyen okuyucular için önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

3.5.1.3. A Haber Gazetesi ve Dış Güçlere Yaklaşım: Savaş Sürecindeki Tutum ve Analiz

A Haber gazetesinin haberlerinde, özellikle Türkiye'nin destek verdiği konular vurgulanarak savaşa verilen destek ve katkının ön plana çıkarılması, Azerbaycan'ın haklı davasını savunmasına vurgu yapılması dikkat çekmektedir. Ermenistan'ın ise işgalci ve saldırgan tutumu kınanarak, haberlerde bu ülkenin olumsuz yönleri öne çıkarılmaktadır.

Dış güçlere yönelik haberlerde, özellikle Rusya, ABD ve Fransa gibi ülkelerin savaşa müdahale etmeye çalıştıkları iddialarına ve bu ülkelerin Ermenistan'ı

destekledikleri yönündeki haberlere sıkça yer verilmektedir. Ayrıca, bu ülkelerin Azerbaycan'ın zaferini engellemeye çalıştığı gibi iddialar da haberlerde öne çıkan konular arasındadır.

“Rusya'dan Dağlık Karabağ krizine ilişkin açıklama: Türkiye ile temas halindeyiz”²¹⁸ haber başlığına bakıldığında Rusya'nın Dağlık Karabağ çatışmasına dair pozisyonunu ve Türkiye ile olan temaslarını içeriyor. Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov'un açıklamaları, Rusya'nın çatışmayı sonlandırma ve diplomatik çözüm arayışındaki rolünü vurguluyor. Haber, bölgedeki denge politikasına odaklanarak geniş bir perspektif sunmayı amaçlıyor.

Aynı zaman da Rusya'nın çatışma konusundaki diplomatik çabalarını ve çatışmanın tarafları arasındaki gerilimlere dair endişelerini vurgulamaktadır. Rusya'nın Türkiye ile temasları, bölgedeki denge politikası ve çözüm için diplomatik çabaları, haberin temel söylem unsurlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, haberin tarihsel bir perspektif sunarak, okuyuculara çatışmanın kökenleri ve gelişimi hakkında bilgi verme amacı olduğu görülmektedir.

Savaş sürecinde, komşu ülke İran, sadece rahatsızlık ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda bu ülkenin savaşta kargaşa yaratma amacıyla arazisinin kullanıldığına dair belirgin bir durum göstermektedir. “Ermenistan PKK'yı sahaya sürdü! Kardeş Azerbaycan terör örgütüne karşı da mücadele veriyor”²¹⁹ başlığına bakıldığında ise, Bu haber, Azerbaycan'ın Ermenistan'a karşı yürüttüğü mücadelede PKK'nın da sahaya sürüldüğünü iddia ediyor. PKK'lı teröristlerin Fuzuli ve Cebrayil bölgelerine yerleştirildiği ve bu bölgelerin İran ve Sevan gölü üzerinden PKK tarafından kullanıldığı belirtiliyor. Haberde, Ermenistan'ın saldırısına karşı Azerbaycan'ın PKK'ya karşı da üstünlük sağladığı ifade ediliyor. Ayrıca, haberde Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve diğer ülkelerin Ermenistan'a destek verdiği ve bu ülkelerin Türkiye'ye karşı Doğu Akdeniz'de oluşturulan ittifakta yer aldığı vurgulanıyor. Analizimize odaklandığımızda, haber, Türkiye'yi bölgedeki birlik ve güvenilirlik kaynağı olarak öne çıkararak, aynı zamanda Türkiye karşıtı bir cephenin oluşturulduğu izlenimini

²¹⁸ <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/28/rusyadan-daglik-karabag-krizine-iliskin-aciklama-turkiye-ile-temas-halindeyiz>

²¹⁹ <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/29/ermenistanpkkyi-sahaya-surdu-kardeszaybaycanteror-orgutune-karsi-da-mucadele-veriyor>

uyandırmaktadır. Ancak, bu iddiaların haberin gerçekçiliği bağlamında değerlendirilmesi hayati öneme sahiptir.

Karabağ'daki gerilim, politikacıların ve ülkelerin çatışmaya dair pozisyonlarını netleştirmelerine yol açıyor. Bu bağlamda, ABD Başkan adayı Joe Biden'ın açıklamaları ve Türkiye'ye yönelik talepleri önemli bir tartışma yaratıyor. “Joe Biden bir kez daha haddini aştı! Skandal Türkiye talebi”²²⁰ başlığında Joe Biden'ın açıklamaları, Azerbaycan-Ermenistan çatışması bağlamında Türkiye'ye yönelik bir eleştiri içermektedir. Biden, Trump yönetimini, çatışmanın tansiyonunu düşürmeye ve Türkiye'nin müdahalesini sınırlamaya çağırmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve etkisini sınırlama eğiliminde olan bir retoriği yansıtabilir. Ancak, haberin gerçekçiliğini değerlendirmek için Biden'ın ifadelerinin bağlamını dikkate almak önemlidir.

Diğer yandan, A Haber'in Karabağ harekâtını ele alan haberinde, Azerbaycan'ın savaşa yönelik kararlılığı ve Türkiye'ye duyulan güven vurgulanmıştır. Haber, Azerbaycan'ın mücadelesini destekleyen gönüllü askerlerin varlığına ve Türkiye ile olan dayanışmaya odaklanarak duygusal bir anlatı oluşturmuştur. Bu, Türkiye'nin bölgesel bir müttefik olarak nasıl konumlandırıldığını gösteren bir örnektir.

Dağlık Karabağ sorununun tekrar alevlenmesiyle birlikte, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Türkiye'ye yönelik açıklamaları, krizin boyutlarını daha da karmaşık hale getiriyor. “Ermenistan'ın sivilleri hedef alan saldırılarının arkasındaki Macron Azerbaycan'ın gücünü kabul etti”²²¹ başlığında ise Bu haberde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un, Azerbaycan-Ermenistan çatışması ve Türkiye'nin politik rolüne dair yaptığı açıklamalara odaklanılmıştır. Macron'un Türkiye'ye yönelik eleştirileri ve Dağlık Karabağ konusundaki endişeleri, haberin temel öğelerini oluşturmaktadır. Macron'un açıklamalarına bakıldığında, Türkiye'nin politik duruşunun “düşüncesiz ve tehlikeli” olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Dağlık Karabağ'ın alınmasını meşru gösterir açıklamalarda bulunduğunu öne sürerek,

²²⁰ <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/29/joe-biden-bir-kez-daha-haddini-asti-skandal-turkiye-talebi>

²²¹ <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/30/ermenistanin-sivilleri-hedef-alan-saldirilarinin-arkasindaki-macron-azerbaycanin-gucunu-kabul-etti>

Türkiye'nin söylemlerini eleştirmiştir. Bu, Macron'un Türkiye'nin bölgedeki etkisine ve çatışma sürecine yaklaşımını yansıtmaktadır.

Haber, Fransa Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarını aktararak, Türkiye'nin çatışmadaki rolüne yönelik uluslararası tepkileri ve Fransa'nın bu konudaki tutumunu vurgulamaktadır. Macron'un söylemleri, haberin tonunu Türkiye karşıtı bir çerçeveye oturarak, Dağlık Karabağ krizindeki uluslararası gerginlikleri öne çıkarmaktadır.

Haberlerde, dış güçlerin savaşın seyrini ve sonucunu etkileme çabaları detaylı bir şekilde incelenmekte ve bu ülkelerin hangi çıkarları ve amaçları olduğu açıklanmaktadır. Aynı zamanda, dış güçlerin hangi tarafla işbirliği yaptıkları veya karşı çıktıkları gibi sorulara da cevap verilerek okuyucuların bu konularda bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir.

Bu haberlerin temel amacı, dış güçlerin tepkilerini vurgulayarak savaşın ideolojik yönünü ve milli duygularını pekiştirmektir. Okuyucuların bu haberler aracılığıyla Türkiye'nin ve müttefiklerinin yanında durmaları teşvik edilmekte ve savaşın haklılığına vurgu yaparak kamuoyu oluşturulmaktadır. Her iki ülkenin liderlerinin görüşmelerini aktararak ilişkileri desteklemiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'in Türkiye ile ilişkilerini övdüğünü, İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye ve Azerbaycan arasındaki kardeşliği pekiştirdiğini ve Ermenistan'ın bölgedeki haksızlıklarına son verdiğini savunmuştur. Dış güçlere yer vermekle Rusya'nın barış gücü rolünü kabullenmiş ancak Türkiye'nin de bölgede etkin olacağını belirtmiştir. Beraberinde ABD'nin savaşa müdahale etmediğini, Fransa'nın Ermenistan'a destek verdiğini²²² ve İran'ın bölgedeki istikrarsızlıktan rahatsız olduğunu iddia etmiştir.

Rusya'nın barış gücü rolünü kabul eden A haber, aynı zamanda Türkiye'nin bölgede etkin bir rol oynayacağına da inandığını belirtmiştir. ABD'nin savaşa müdahale etmediğini ve Fransa'nın Ermenistan'a destek verdiğini iddia eden A haber, İran'ın bölgedeki istikrarsızlıktan kaygı duyduğunu öne sürmüştür. A haber'in bu ifadeleriyle birlikte çatışmayı nasıl çerçevelediği ve olayları nasıl yorumladığı açıklığa kavuşmaktadır.

²²² <https://www.ahaber.com.tr/video/gundem-videolari/son-dakika-bulent-akarcalidan-a-haber-canli-yayininda-flas-aciklamalar-yalniz-karabag-degil-bir-kisim-ermeni-topraklarini-da-alacaklar>

Her üç gazetenin savaşıla ilgili haberlerinin dış güçler tarafından nasıl algılanabileceği konusunda öne çıkan temel noktalar, medyanın çeşitli bakış açılarına ve analizlere yer verdiği, uluslararası ilişkileri detaylı bir şekilde incelediği ve çatışmanın bölgesel ve küresel önemini vurguladığıdır. Bu çerçevede, okuyuculara geniş bir bakış açısı sunulmuş ve olayların karmaşıklığına dair derinlemesine bir anlayış oluşturulmuştur.

SONUÇ

Bu çalışma, Orta Asya'nın güneyi olan Kafkasya bölgesinin jeopolitik önemini ve Dağlık Karabağ çatışmasının tarihini ele almıştır. Kafkasya'nın coğrafi konumu, tarih boyunca Avrupa ile Asya arasındaki kritik geçiş noktası olmasını sağlamış, uluslararası ilişkiler tarihinde stratejik bir bölge olarak ön plana çıkmıştır. İstanbul Boğazı'nın ve Dağlık Karabağ'ın çatışmasının da bu jeopolitik önemi vurgulanmıştır. Konu üzere Dağlık Karabağ çatışmasının tarihi derinlemesine incelemiş, Sovyet döneminin bu çatışmanın temelini oluşturduğunu ortaya koymuştur. Çatışmanın tarafları arasındaki etnik ve toprak iddialarının yanı sıra uluslararası boyutta da köklü etkileri bulunmaktadır. Etnik, dini ve politik faktörler, çatışmanın devam etmesine ve çözümünün zorluğuna katkıda bulunmuştur.

Jeopolitik karakterizasyon, bölgenin tarihi, coğrafi, politik, ekonomik, ve askeri özelliklerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Etnik ve dinî kompozisyon, çatışmanın temelini oluşturan önemli dinamikleri yansıtmaktadır. Aynı şekilde, bölgenin uluslararası örgütlerdeki temsiliyeti ve uluslararası çatışmaların varlığı, çözümünün karmaşıklığını ve uluslararası toplumun bu çatışmayı nasıl algıladığını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Dağlık Karabağ çatışması, tarih boyunca bu stratejik bölgede yaşanan jeopolitik gerilimlerin bir yansımasıdır. Bu çatışmanın çözümü, taraflar arasındaki derin tarihî, etnik ve politik farklılıkların yanı sıra uluslararası toplumun katkısı gerektiren bir meseledir. Gelecekte, dengeli ve kapsamlı bir yaklaşım ile çatışmanın temel nedenleri ve çözüm yolları üzerine daha fazla araştırma yapılması kaçınılmazdır.

Dağlık Karabağ savaşı bağlamında Foucault'un söylem ve iktidar kavramları, taraflar arasındaki düşmanlığın inşa edildiğini ve kimliklerin şekillendiğini anlamakta yardımcı olmuştur. Taraflar, kendi söylemlerini kullanarak birbirlerini "öteki" olarak tanımlayarak çatışmanın temelini inşa etmişlerdir.

Karabağ Savaşı öncesi dönemde, çeşitli etnik grupların arasındaki farklılıklar vurgulanmış ve bu grupların birbirlerinden ayıran unsurlar üzerinde durulmuştur. Karabağ savaşı öncesinde etnik kimliklerin oluşturulması ve güçlendirilmesi çeşitli faktörlerin etkileşimiyle gerçekleşmiştir. Söylem, tarih anlatıları, eğitim sistemi, siyasi iktidar ve diğer toplumsal faktörler, etnik kimliklerin inşasına ve güçlenmesine katkıda

bulunmuştur. Bu faktörlerin etkileşimi, bölgedeki toplumsal dinamikleri ve kimlik oluşumunu karmaşık bir şekilde etkilemiştir.

İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye medyasındaki yansımalarını analiz ederken, Laclau ve Mouffe'nin söylem ve ideoloji kavramlarını kullanarak elde edilen bulgular, medyanın siyasi mücadelelere ve toplumsal değişime nasıl etki ettiğini derinlemesine anlamamıza olanak sağlamıştır. Her iki taraf da kendi perspektiflerini ve hedeflerini meşrulaştırmak adına hegemonik bir söylem oluşturmuştur.

Örneğin, Azerbaycan hükümeti, Karabağ'ı geri alma hedefini vurgulayarak toplumda birlik ve dayanışma duygularını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Benzer şekilde, Ermenistan hükümeti, Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığını savunarak kendi hegemonyasını oluşturmaya yönelik bir söylemi inşa etmiştir.

Bu analiz, medyanın sadece haberleri iletmekle kalmayıp aynı zamanda siyasi bir aktör olarak nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Her iki tarafın medya aracılığıyla inşa ettiği söylemler, sadece bilgi iletmekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal algıları ve tutumları etkileyerek siyasi mücadeleleri yönlendirmiştir.

Bu çalışma, savaşın toplumsal algısının belirlenmesinde medya, propaganda ve retorik araçlarının kilit bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Savaşan tarafların, kendi hegemonyalarını güçlendirmek ve savaşlarını meşrulaştırmak amacıyla bu araçları aktif bir şekilde kullandığı bir bağlamda, toplumsal algının karmaşıklığını anlamak kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, bu çalışma, karşı-hegemonik güçlerin varlığının savaşın meşrulaştırılmasına karşı çıkma ve alternatif bakış açılarını ortaya koyma potansiyeli taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, savaşın sadece askeri bir olgu olmanın ötesinde, toplumsal bir olgu olarak da ele alınması gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bulgularımız, savaşın toplumsal algısının karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapı üzerinde savaşan tarafların medya, propaganda ve retorik stratejilerinin belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

2020'de Azerbaycan ve Ermenistan arasında gerçekleşen 44 günlük İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye'nin önde gelen haber kaynakları olan Agos, Habertürk ve A Haber tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Agos, Ermeni topluluğuna yakın duruşuyla ve duyarlı yaklaşımıyla bilinirken, savaşın tarihsel ve etnik zeminde değerlendirilerek Ermeni meselesine olan yaklaşımını yansıttı. Habertürk gazetesi ise

tarafsız bir habercilik anlayışıyla savaşı tüm yönlerini objektif bir şekilde aktarmış ve okuyucularına çeşitli bakış açıları sunma fırsatı vermiştir. A Haber kanallar ise genellikle hükümetin yaklaşımını yansıtarak savaşı Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı olarak ele almıştır.

Her üç gazete, uluslararası ilişkiler bağlamında savaşı ele alarak, okuyucularına çeşitli dış güçlerin savaşa ilişkin rolünü anlamalarında rehberlik etmiştir. Agos Gazetesi, özellikle Ermenistan perspektifinden savaşı ele alarak Ermeni topluluğunun çıkarlarını vurgulamış ve bu bağlamda okuyucularına rehberlik etmiştir. Habertürk Gazetesi ise tarafsız bir perspektifle dış güçlere yaklaşmış, farklı ülkelerin savaşa müdahale biçimlerini objektif bir şekilde sunarak okuyucularını bilgilendirmiştir. A Haber Gazetesi ise Türkiye'nin desteklediği konulara odaklanarak savaşa verdiği desteği vurgulamış ve özellikle Rusya, ABD ve Fransa gibi ülkelerin savaşa müdahale iddialarına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak okuyucularını bu konuda aydınlatmaya çalışmıştır.

Bu medya organlarının politik duruşları, savaşın farklı boyutlarını ve Türkiye'nin dış politikasını yansıtan birer ayna olarak değerlendirilebilir. Medyanın haber seçimleri, dil kullanımı ve olaylara yaklaşımı, toplumsal algıları şekillendirme ve ulusal uluslararası politikalara etki etme potansiyeli taşır. Bu çerçevede, medyanın çeşitliliği ve yaklaşımları, halkın genel algısı üzerinde büyük bir etki yaratarak toplumsal tartışmalara ve uluslararası ilişkilere katkıda bulunabilir.

İkinci Karabağ Savaşı'nın medya tarafından farklı şekillerde ele alınması, haber kaynaklarının ve yayın organlarının farklı bakış açılarına sahip olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Abdullayev, E., *Dağlıq Qarabağ Problemi Beynəlxalq Hüquq Müstəvisində*, Təhsil Nəşriyyatı, Bakı 2004.
- Adıgüzelov Azer, “Tarihsel Gelişim İçinde Azerbaycan Basını ve İlk Basılı Ürünler”, *Marmara İletişim Dergisi*, 10 (10), 2014, 257-266.
- Ahmedov, E., “Ermenistan’ın Etnik Temizlik, Soykırım ve İşgalcilik Politikasının Sonuçları”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 2013, 73-85.
- Akhundov, F., “Democratic Republic of Azerbaijan, Chronology of Major Events (1918-1920)”, *Azerbaijan International*, 6, 62-71.
- Akifoğlu, V., *Stalin Dönemi Sovyetler Birliği’nin Azerbaycan Politikasında Mir Cafer Bağirov’un Rolü*, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2009.
- Alizade, R., “İşgalcilik Faaliyetleri ve Karabağ Olayları”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 2013, 31-40.
- Alkan, M. N., & Mehdizadehyoushanlouei, M., “Türkiye-Azerbaycan relations in the first and second Karabakh Wars”, *UPA Strategic Affairs*, 4 (2) 2023, 204-227.
- Aslan, Y., & Atsız, B., *Can Azerbaycan: Karabağ’da Talan Var*, Kök, Ankara, 1990.
- Aslanlı, A., “Tarihten günümüze Karabağ sorunu” *Avrasya Dosyası*, 7 (1), 2001, 393-430.
- Axundov, A., *Torpağın köksündə tarixin izləri*, Azərnəşr, Bakı 1983.
- Aydoğmuşoğlu, C., *Tarihte Tebriz*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Bal, H., “Brest-Litovsk Antlaşması’ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (5), 2004.
- Bahar, Ö., & Baş, F. B. A., “Küresel çözümsüzlükten Vatan Muharebesine: Dağlık Karabağ’da Minsk Grubu’nun rolü üzerine bir değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 13 (33), 2022, 143-160.

- Baydemir, A., *Sovyet Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinin Değişimi ve II. Karabağ Savaşı'na Etkileri*, Yüksek lisans tezi, Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2022.
- Benveniste, E. *Problems in general linguistics*, University of Miami Press, Paris 1971.
- Beydilli, K., *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya göçürülen Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi (Ayrı basım), Ankara 1988.
- Bilgin, M., “Osmanlı Yönetiminin Kafkas Cephesinde İleri Harekata Karar Verme Sürecinde Kafkasya'nın Durumu (Mart-1917-Mart-1918)”, *Turkish Studies-Historical Analysis*, 16 (2), 2021.
- Caferoğlu, A., *Azerbaycan*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1940.
- Cavadov, R., *Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT-Azerbaycan İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Coward, R., & Ellis, J., *Dil ve Maddecilik*, (1.baskı), (Çev.: Esen Tarım), İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- Çakaş, C. Ö., “Batı'nın bir hegemonya kurma aracı olarak oryantalist bilgi ve söylem üretim sürecinin analizi”, *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1 (2), 2018, 95-112.
- Çapa, M., “Milli Mücadele Döneminde Batum”, *XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010)*, 5, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2015, 63- 95.
- Çaycıoğlu, S. O., “18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (2), 2017, 115-132.
- Dadaşova, R., “Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu ve Kafkasya'da Ermeni silahlı örgütlerinin faaliyetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 35 (1), 39-62.
- Dedeyev, B., “Dağlık Karabağ Sorunu'nun Tarihi Arka Planına Bakış”, Osman Nuri Aras (Ed.), *Dağlık Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz*, (ss. 15-34) Qafqaz Üniversitesi Yayınları, Bakü 2008.
- Deleuze, G.. & Guattari, F.. *Kapitalizm ve Şizofreni 1 - Göçebibilimi İncelemesi: Savaş Makinası*, (1.baskı), (Çev.: Ali Akay), Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1990.

- Demircan, B., *Politik söylem ve iktidar: Kamusal söylemi üreten, denetleyen ve yöneten iktidar yapıları*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.
- Derrida, J. *Göstergebilim ve Gramatoloji*, (1. Baskı), (Çev.: Tülin Akşin), AFA Yayıncılık, İstanbul 1994.
- Dyrberg, T. B., *The Political and Politics in Discourse Analysis*, Routledge, Newyork 2004.
- Efegil, E., & Kasımlı, C., *Dağlık Karabağ üzerine yazılar*, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2014.
- Erarslan, F., & Özdemir, F. N., “Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129 (255), 2021, 315-334.
- Evgenievich, P., *Diskurs M. Fuko kak metodologiya analiza sovremennykh sotsial'nykh institutov i protsessov*, (Doktorskaya dissertatsiya), Rossiyskaya gosudarstvennaya biblioteka, Moskva 2006.
- Əzizov, E., *Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası*, Elm və Təhsil, Bakı 2016.
- Feofilovich, M. V., *Armyano-tatarskaya smuta na Kavkaze kak odin iz fazisov armyanskogo voprosa*, Tipografiya Shtaba Kavkazskogo Voyennogo Okruga, Tiflis 1915.
- Foucault, M., *Bilginin Arkeolojisi*, (1. Baskı), (Çev.: Veli Urhan), Birey Yayınları, İstanbul 1999.
- Foucault, M., *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak* (Mehmet Ali Kılıçbay, Çev.), İmge Kitabevi, Ankara 1992.
- Foucault, M., *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*, (7.baskı), (Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- Foucault, M., *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*, (Çev.: Selahattin Hilav), YKY Yayınları, İstanbul 1993.
- Foucault, M., *Questions of Method*, Bohman, J. & McCarthy, T.A.), (Eds.), MIT Press, Cambridge 1987.

- Foucault, M., *Söylemin Düzeni*, (1. Baskı), (Çev.: Turhan Ilgaz), Hil Yayınları, İstanbul 1987.
- Griboyedova, S. A., *Sotsial'no-ekonomicheskoy literatury*, Moskva izd-vo, Saratov, 1960, 78.
- Glinka, İ. S., *Ermenilerin Azerbaycan'a köçürülmesi*, Rusyanın Erzurum'daki Başkonsolosu Mayeviski'nin qeydleri, Azerbaycan, Bakı 1995.
- Gömeç, S., *Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Gmelin, S. G., *Doğanın Üç Krallığını Keşfetmek İçin Rusya'yı Dolaşın*, İmperial, Petersburg 1785.
- Guliyev, D., *Obrazovaniya Nagorno – Karabakhskoy Avtonomnoy Oblasti Azerbaydzhanskoy SSR 1918 - 1925*, Azerbaydzhanskoye Gosudarstvennoye Izdatel'stvo, Baku 1989.
- Guliyeva, K., & Gulusoy, İ., “Azerbaycan edebiyatında karabağ temalı şiirler (şiirlerde vatan özlemi)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7 (4), 2018, 2324-2351.
- Guliyev, N., “Uluslararası Ceza Hukuku Bağlamında Dağlık Karabağ Sorunu”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 11 (23), 2023, 49-77.
- Guliyev, T., *Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti (1801-1813)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye 2010.
- Guliyeva, V., “Ermənilərin Azərbaycan Xalqına qarşı törətdiyi mənəvi Genosid”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4 (2), 2015, 814-821.
- Gürbüz, V. M., *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, (1. Baskı), Kadim Yayınları, Ankara 2012.
- Hacısalıhoğlu, F., *Azerbaycan'da Tarihçilik*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
- Hacıyev, İ., *Naxçıvan qədimdən günümüzə qədər (Naxçıvan Muxtar Respublikasının 90 illiyinə həsr olunmuş məqalələr toplusu)*, Sədarək Xeyriyyə Cəmiyyəti, Bakı 2014.

- Harris, Z., "Discourse Analysis", *Linguistic Society of America*, 28 (1), 1952, 1-30.
- Hasanoğlu, M., Memmedov, A., & Maharramov, B., "İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan-Türkiye İlişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3 (3), 2020, 522-529.
- Hasanoğlu, M., & Süleymanlı, N., "Ermenistan Devleti'nin Oluşum Sürecinde Güney Kafkasya'da Nüfuz Mücadelesi ve Azerbaycan", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2 (2), 2013, 289-303.
- Huseynov, Y., *Qarabağ tarixi mənbələrdə*, Şuşa yayınevi, Bakı 2012.
- Hülya, K., "Karabağ Savaşı ile yeniden dirilen Azerbaycan: 2020", Özgür Tüfekçi (Ed.), *Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*, KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi, Trabzon 2021.
- Hüseynov, S., *Erməni xəyanəti: Terror, soyqırım və deportasiya siyasəti*, Avropa Nəşriyyatı Servis MMC, Bakı 2009.
- İbadov, A., *Azerbaycan dış politikasında Dağlık Karabağ sorunu ve ermeni sorunu: çözümler, öneriler*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.
- İbrahimova, G., "Sovietization of Azerbaijan and invasion plans of Nakhchivan Armenians", *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 4 (1), 2019, 28-84.
- İbrahimova, U., "Ermeni-Azerbaycanlı Milli Düşmanlığında Rus İskan Politikasının Rolü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (2), 19-31.
- İmanbeyli, V., "Modern dönemde kafkaslarda işbirliği modelleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 4 (2), 2016, 224-253.
- İmanov, C., *Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd - qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti*, Adiloğlu Nəşriyyatı, Bakı 2005.
- İrevan Hanlığı, *Rusiya işgali və Ermenilerin Şimali Azərbaycan Topraklarına Aktarılması*, Çarşoğlu, Bakü, 2009.
- İsgenderov, A., "Rusyada Şubat-Burjuva Devrimi ve Azerbaycan", Fatih Mehmet Sancaktar (Ed.), *Ekim 1917 Sovyet ihtilali'nin yüzüncü yılında Türk dünyası'ndaki*

bağımsızlık fikri ve siyasi hareketler uluslararası sempozyumu: 16-17 Ekim 2017-İstanbul: Bildiriler (ss. 154-170), Türk ocakları, İstanbul 2017.

İsmayilov, R., *Azərbaycan'ın Tarixi*, Azər nəşr, Bakı 1993.

Jørgensen, M. W. & Phillips, L. J., *Discourse analysis as Theory and method*, Sage Publications, London 2002.

Karadağ, S., “İran ve İsrail’in Transkafkasya Politikaları: Azerbaycan’ın Rolü”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 2021, 53-72.

Karakaşlı, K., *Gazetelerin Satır Aralarında, Görüş*, Tüsiad Yayınları, İstanbul 2001.

Kılıç, O., & Övür, A., “Türkiye’de dijital gazeteciliğe geçiş: Habertürk gazetesi örneği”, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 3 (2), 2019, 119-126.

Kılıç, S., *Türk Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998.

Kineşçi, E., “Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo’nun Antropolojisi”, *Antropoloji Dergisi*, (33), 2017, 51-78.

Kutuban, Ş. D. A., & Mevlüt, K., “Karabağ’ın siyasi serüveni: İslam Öncesinden Sovyet Dönemine”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 2017, 113-124.

Qafarov, V., “Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya’nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, 2 (3), 2008, 139-151.

Qaffarov, A., & Enserov, V., *Xocalı Soyqırımı Xarici ölkələrin mətbuatında*, Bakı 2012.

QAT (Qarabağ Azadlıq Təşkilatı), *Qarabağ dünən, bugün və sabah*, 20-ci elmi-əməli konfransının materialları toplusu, Bakı 2021.

Laclau, E. & Mouffe, C., *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, (2.baskı), (Çev.: A. Kardam), İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Laclau, E., *A critical reader*, Simon Critchley, Oliver Marchart (Eds.), Psychology Press, London 2004.

Laclau, E., *New reflections on the revolution of our time*, VERSO, New York 1990.

Laclau, E., “The Impossibility of Society” [Toplumun İmkansızlığı], *Canadian Journal of Political and Social Theory*, 15 (1-3), 1991, 24-27.

- Lenin, V., *Demokratik inqilabda sosial-demokratiyanın iki taktikası*, Azərnəşr, Bakı 1969.
- Mahmudov, Y., & Şükürov, K., “Karabağ Tarihi Geçmişten Günümüze”, Ahmet Tecim, Sedat Demir (Ed.(ler), *Karabağ Sorular ve Gerçekler*, (s.11-89), Erkam Matbaası, İstanbul 2012.
- Mahmudov, Y., & Şükürov, K., *Qarabağ: Real tarix: Faktlar. Sənədlər*, Təhsil, Bakı 2005.
- Makarov, M., *Osnovy teorii diskursa*, Progress, Moskva 2003.
- Marchart, O., *Post-foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007.
- Marshall, G., *Sosyoloji sözlüğü*, (8. Baskı), (Çev.: Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 2005, 310.
- Mecek, M., “Azerbaycan'ın Devlet Yapısı ve Taşra Yönetiminde Merkez - Yerel İlişkileri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 2018, 51-77.
- Mehmetov, İ., *Türk Kafkası'nda siyasi ve etnik yapı: eski çağlardan günümüze Azerbaycan tarihi*, Ötüken, İstanbul 2009.
- Meiksins, W. E., *Sınıftan Kaçış: Yeni'Hakiki'Sosyalizm*, (1. Baskı), (Çev.:Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, İstanbul 2006.
- Məmmədov, N., *Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində ictimai-siyasi həyat, iqtisadi və mədəni inkişafı (1923-1991)*, Təhsil Nəşriyyatı, Bakı 2008.
- Milliyet, “Skandal karar! Fransa Ulusal Meclisi Dağlık Karabağ’ı devlet olarak tanıdı”, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/son-dakika-skandal-karar-fransa-ulusal-meclisi-daglik-karabagi-devlet-olarak-tanidi6370729-/> (Erişim tarihi 14.11.2021)
- Mouffe, C., “Demokrasi, İktidar ve ‘siyasal düzen’ ”, Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, (Çev.: Zeynep Gürata ve Cem Gürsel), Demokrasi Kitaplığı, İstanbul 1999, 352.
- Mukaddes, A., *Milli Mücadele’de Kazım Karabekir Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

- Mustafa, N., *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Işığında (1918-1920), Araşdırmalar, Məqalələr*, Ulu, Bakı 2018.
- Mustafayev, B., *Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'daki Faaliyetleri (1905-1920)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.
- Mustafayev, B., “Kafkaslarda Müslüman-Üslüman-Türk Soykırımı Oykırımı (1905–1920)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (1), 2012, 533-561.
- Mustafayev, B., “Sovyetler Döneminde Rusya’nın Dağlık Karabağ Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları*, (39), 2013, 53-68.
- Necefoğlu, T., *Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin Türkiye’deki Diplomatik Misyonu ve İstihbarat Faaliyetleri (1920-1922)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük 2020.
- Neciyev, E., “Azerbaycan’ın Sovyetleştirilmesi Sürecinde Karabağ Problemi”, *Ermeni Araştırmaları*, (39), 2011, 163-186.
- Nuriyeva, İ., *Azərbaycan tarixi: ən qədim zamanlardan-XXI əsrin əvvəllərinədək*, Elm, Bakı 2015.
- Özcan, T., “Rusya’nın Kafkasya’da demografik yapıyı ermeniler lehine değiştirme çabaları ve sonuçları (1725-1853)”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8 (14), 2022, 75-92.
- Özgen, C., “44 Günün Ardından: 2020 Karabağ Savaşı’nın Askeri Açından Analizi”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (1), 2021, 104-123.
- Öztoprak, İ., “Maverâ-yı Kafkas Hükûmeti, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri”, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001/Ekim)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2003, 127-136.
- Paşayeva, G., Bağırova, İ., Makilialiyev, K., & Mehdiyev, F., “SSCB’de Yarı-Özerkliğin Hukuki Durumu: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Örneği”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (14), 2013, 69-104.

- Perinçek, M., Karabağ zaferinin stratejisi ve arka planı // Independent Türkçe. // URL: <https://www.indyturk.com/node/270996/t%C3%BCrki%C3%9C%87yeden-> / (Erişim tarihi 17.01.2022)
- Perinçek, M. B., “Atatürk döneminde Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)-bütün Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi Politbürosu'nun Türkiye'ye ilişkin toplantı gündemleri ve kararları (1919-1938)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 7, 2005, 59.
- Popper, K., *Realism and the aim of science: From the postscript to the logic of scientific discovery*, Routledge, New York 2013.
- Putin bir kez daha vurguladı: Dağlık Karabağ ve ona komşu tüm bölgeler Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçasıdır. // URL: <https://sputniknews.com.tr/20201123/putinden-daglik-karabagin-aidiyeti-hakkinda-yorum-azerbaycanin-ayrilmaz-bir-parcasi-1043271380.html> / (Erişim tarihi 17.01.2022)
- Revel, J., *Foucault Sözlüğü*, (1. Baskı), (Çev.: Veli Urhan), Say Yayınları, İstanbul 2012.
- Ricoeur, P., *Corrientes de la investigación en las ciencias sociales*, (Vol 4), Tecnos/Unesco, 1981.
- Rorty, R., *Olumsuzluk İroni ve Dayanışma*, (1. Baskı), (Çev.: Mehmet Küçük, Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.
- Rzayev, R., “Azerbaycan’a Yönelik Ermeni Terörizmi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (4), 2019, 2488-2521.
- Sadıgov, R., “Rus İhtilallerinin Azerbaycan’a Etkileri: Bağımsızlığa Giden Yol”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (16), 2015, 165-185.
- Sancar, S., *İdeolojinin Serüveni*, (3. Baskı), İmge kitabevi yayınları, Ankara 2014.
- Sapmaz, A., “İran’ın Azerbaycan’a Yönelik Dış Politikası: İkinci Karabağ Savaşı’nın Belirleyiciliği” *SDE Akademi Dergisi*, 2 (4), 2022, 12-43.
- Serio, P., (Ed), *Propisnyye istiny. Lingvistika, semantika, filosofiya Kvadratura smysla: Frantsuzskaya shkola analiza diskursa*, Progress, Moskva 1999, 33.

- Seyidova, S., “Ermənilərin İşğalçı Fəaliyyətlərinin Nəticəsi Olaraq Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Yaradılması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 11 (2), 2022, 241-255.
- Shamilov, G., & Kara, D. Ö. C., “Birinci Dağlıq Karabağ Savaşı Göçmenlərinin Sosyo-Ekonomik Sorunları: Bakü Binegedi İlçəsi Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19 (Özel Sayı), 2021, 107-136.
- Sinan, Y., “Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya”, Osman Köse (Ed.), *II. Ekaterina döneminde Rusya'nın Balkan politikası (1762-1796)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2022.
- Skinner, Q., *Çağdaş Temel Kuramlar*, (Çev.: Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınevi, Ankara 1997.
- Sünbül, T., *Azerbaycan'daki Siyasi Partiler (1905'den Günümüze)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.
- Swietochowski, T., *Russian Azerbaijan, 1905-1920: The shaping of a national identity in a Muslim community*, Cambridge University Press, United Kingdom 2004.
- Şahin, E., *Türkiye ve Maverâ-yı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- Şahin, M., *Türkiye'nin Avrupa birliği üyeliği: Agos gazetesi'nin konuya yaklaşımı üzerine bir inceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2010.
- Şahverdiyev, A., *Azərbaycan mətbuatı tarixi*, Təhsil nəşriyyatı, Bakı 2006.
- Taşagıl, A., “Hazarlar” *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (17), İstanbul 1998, 116-120.
- Taşkıran, C., “Karabağ'da Son Durum”, *Yeni Türkiye Dergisi*, (16), 1997, 1192-1198.
- Tərabik, A. Ə., *Qarabağ: Qafqazda Sülhə Aparan Yol*, Çap Evi Nəşriyyatı, Bakı 2017.
- Tolga, K., “İnternet Gazeteciliğinde Yeni Reklam Dönemi”, Deniz Yengin (Ed.), *Yeni Medya Ve...*, Anahtar Kitaplar, İstanbul 2012.

- Tomsinov, A. V., *Sozdaniye «Polnogo sobraniya zakonov» i «Svoda zakonov» Rossiyskoy imperii*, Zertsalom, Rossiya 2011.
- Türsan, N., & Soyupak, K., *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992.
- Urhan, V., “Michel Foucault ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (9), 2007, 99-118.
- Uslu, R., “Taşnaksütyun ermeni terör örgütü'nün 1914-1920 yılları arası doğu Anadolu ve Kafkasya'da yaptığı katliamlar”, [Elektronik Sürüm], *Electronic Turkish Studies*, 9 (1), 2014, 611-622.
- Ünalp, F., “Türk ordusunun Azerbaycan harekâtı ve Karabağ (Birinci Dünya Savaşından Hocalı Soykırımına)”, *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1 (1) 1-17.
- Van Dijk, T. A., “Critical Discourse Analysis”, T. Deborah, (Ed.), *In The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishing, Oxford 2003.
- Van Dijk, T. A., “Critical Discourse Studies”, R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *A Sociocognitive Approach*, In, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Sage, London 2009.
- Van Dijk, T. A., *Macrostructures: An interdisciplinary study of global structures in discourse interaction and cognition*, Lawrance Erlbaum Associates, New Jersey, 1980.
- Van Dijk, T. A., Opinions and ideologies in the press, Bell. A., & Garrett. P., (Eds.), *Approaches to Media Discourse*, Blackwell, Oxford 1998.
- Van Dijk, T. A., Söylem ve İdeoloji Çok Anlamalı Bir Yaklaşım, B. Çoban, & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji (s. 15-100)*, Su Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Valentey, D. I., “Sov. Entsiklopediya”, *Demograficheskiy entsiklopedicheskiy slovar*, Infra-m, Rossiya 1985, 608.
- Vardar, B., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Mutilingual Yayınları, İstanbul 2002.
- Yaqublu, N., *Cümhuriyyət qurucuları*, “Nurlar” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, Bakı 2018.

- Yurievich, A. D., “Pskovskiye otrady-pervoye soyedineniye Krasnoy armii”, [Pskov müfrezeleri Kızıl Ordu'nun ilk oluşumudur], *Voyennaya istoriya: lyudi, sobytiya, polkovodtsy*, 94 (47), 2019, 91-103.
- Yüceer, N., *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekatı (Azerbaycan ve Dağıstan'ın Bağımsızlığını Kazanması 1918)*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, 99-102.
- Yüzbaşov, R., *Azərbaycan coğrafiya terminləri (tədqiqlər)*, Elm, Bakı 1966.
- Vermez, H., *Dağlık karabağ göçmenlerinin sosyo ekonomik problemleri*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2007.
- Vəliyeva, Z., “Səfəvi dövlət təşkilatında cəngi və tacikiyyə”, *Azərbaycan Dünya Edebiyatı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri: 27-29 Mayıs 2011: Bildiriler* (s. 593), Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, Bakı 2012.
- Vladislavovich, G. A., “Rol' spetsialistov General'nogo shtaba v pobede Krasnoy armii v Grazhdanskoy voyne 1917-1922”, [1917-1922 İç Savaşı'nda Kızıl Ordu'nun zaferinde Genelkurmay uzmanlarının rolü], *Voyenno-istoricheskiy zhurnal*, (10), 2019, 10-17.
- Zellig, S. H., “Discourse analysis”, [Söylem analizi], *Linguistic Society of America*, 28 (1), 1952, 1-30.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL:<https://www.armmuseum.ru/news-blog/2017/5/15/--1>

Karabağ güncesi: “Bir koğuşa hapsedilmiş gibi” | Agos.

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28945/karabag-guncesi-bir-kogusa-hapsedilmis-gibi>.

Yeni şafak Arşiv Sabah ve ATV Kalyon Grubu’nda. // URL:

<https://www.yenisafak.com/politika/sabah-ve-atv-kalyon-grubunda-595672/>

(Erişim Tarihi: 23.03.2019)

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/1619/ikinci-karabag-savasi-sesleri>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazar/169/varduhi-balyan>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24713/azerbaycan-ermenistan-topraklarinda-fuze-savunma-sistemini-vurduk>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24673/susi-deki-kilise-ikinci-kez-vuruldu-uc-gazeteci-yarali>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24748/pasinyan-su-asamada-diplomatik-cozum-gorunmuyor>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24850/karabag-da-savasi-sona-erdirecek-anlasma>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24667/ermenistan-stepanakert-tekrar-hedef-alindi>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24870/karabagda-savas-yikik-bir-katedral-ve-gomidas>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24594/azerbaycan-ermenistan-sinirinda-yeni-catismalar>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24687/ateskese-ragmen-silahlar-susmuyor>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24740/ateskes-hala-uygulanmiyor>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24714/azerbaycan-ermenistan-uyusmazliginin-asil-nedeni-ne>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24741/avrupanin-esiginde-savas-cikti-peki-neden>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24752/rusya-turkiye-ye-elini-gordum-dedi>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24777/catismalar-ucuncu-ateskese-ragmen-suruyor>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/08/iletisim-baskani-fahrettin-altun-susanin-kurtulusu-hayirli-ugurlu-olsun>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/11/10/son-dakika-ermenistan-diz-coktu-dunya-medyasi-boyle-gordu-aci-verici>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/29/ak-parti-istanbul-milletvekili-samil-ayrim-ermenistanin-azerbaycana-saldirisini-degerlendirdi-dikkat-ceken-turkiye-detayi>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/son-dakika-disisleri-bakani-mevlut-cavusoglundan-flas-aciklamalar>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/27/son-dakika-mhp-lideri-bahceliden-ermenistana-sert-tepki>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/son-dakika-disisleri-bakani-mevlut-cavusoglundan-flas-aciklamalar>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24862/karabag-savas-diplomasi-cephesine-tasiniyor>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28017/>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24623/catismalarin-besinci-gununde-kayıplar-artiyor-ateskes-cagrilari-suruyor>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24595/ermenistan-ve-azerbaycan-a-muzakerelere-donun-cagrisi>

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24718/abd-ermenileri-nin-gundemi-catismalar>

<https://www.ahaber.com.tr/video/gundem-videolari/son-dakika-bulent-akarcaldan-a-haber-canli-yayininda-flas-aciklamalar-yalniz-karabag-degil-bir-kisim-ermeni-topraklarini-da-alacaklar>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/cephe-hattinda-neler-oluyor-azerbaycanin-deneyimli-diplomati-a-haber-ozel-aciklamalarda-bulundu>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/azerbaycanin-ankara-buyukelcisi-acikladi-karabagdaki-pkkli-teroristlerin-merkezleriyle-konusmalarini-tespit-ettiler>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/07/son-dakika-azerbaycan-cumhurbaskani-aliyevden-flas-baris-gorusmeleri-aciklamasi>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/28/son-dakika-azerbaycan-ordusu-bazi-yukseklilerde-kontrolu-ele-gecirdi-ermenistan-agir-kayiplar-verdi>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyevden-zafer-aciklamasi>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/28/son-dakika-milli-savunma-bakani-akardan-azerbaycan-mesaji-kardelerimizin-oz-topraklarini-savunmasinda-yanlarindayiz>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/10/25/son-dakika-azerbaycan-ve-ermenistandan-ateskes-karari>

<https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2023/09/23/a-haber-karabagda-operasyon-bolgesini-ilk-kez-a-haber-goruntuledi?paging=5>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/11/10/son-dakika-baskan-erdogan-putin-ile-gorustu>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/28/rusyadan-daglik-karabag-krizine-iliskin-aciklama-turkiye-ile-temas-halindeyiz>

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/09/29/ermenistanpkkyi-sahaya-surdu-kardesazerbaycanteror-orgutune-karsi-da-mucadele-veriyor>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/29/joe-biden-bir-kez-daha-haddini-asti-skandal-turkiye-talebi>

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/09/30/ermenistanin-sivilleri-hedef-alan-saldirilarinin-arkasindaki-macron-azerbaycanin-gucunu-kabul-etti>

<https://www.haberturk.com/buzluktan-cikan-savas-dort-soruda-daglik-karabag-sorunu-2817268>

<https://www.haberturk.com/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-den-turkiye-aciklamasi-2819117>

<https://www.haberturk.com/trump-tan-daglik-karabag-aciklamasi-catismalari-durdurabilecek-miyiz-bakacagiz-2817121>

<https://www.haberturk.com/biden-trump-yonetimi-turkiye-den-daglik-karabag-krizinin-disinda-kalmasini-talep-etmeli-2819176>

<https://www.haberturk.com/bmgk-dan-daglik-karabag-cagrisi-catismalara-derhal-son-verin-2819393>

<https://www.haberturk.com/son-dakika-azerbaycan-ukrayna-disisleri-bakani-azerbaycan-in-toprak-butunlugunu-destekliyoruz-2820043>

<https://www.haberturk.com/aliyev-haberturk-e-konustu-turkiye-olmadan-sorun-cozulemez-2834875>

EKLER

EK-1.

HAFTALIK SIYASI AKTUEL GAZETE

AGOS

SAYI 1269 30 EKİM 2020 7 TL

U40U
ERMENİCE
SAYFALARDA

100 yıl önceki halk değiliz

Mahallemden 10 yagutakibir geydin cenzazindayiz. Hıçkızlarmiza dayan geydin bubusu, kelmese kelmeseine akıyayorum. 'Lafien barakasıadise animesi ağlasın, siz akıplarda gıyayın kuzumamızı' dedi.

Hasnig Martir yan
Medis geyhides bildiriyor

Sağlama

İlkokul sarakendarmemistik demende ilgı medligniz iymenı dogıutarması vıgı kuzulardan bir yılmemdi sağlama. Bugün aynı yılmemdi karmemı vıgıyopdık karmemı dogıutarması iğnı de kuzumamızı mımıkmın.

Estahyan siyasi çelışkilerin
sağlamasını yapıyor

Hepimiz kaybediyoruz

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki çatışmalar 32 günü geride bıraktı. Üçüncü ateşkese rağmen saldırılar durmadı. Ermenistan'ın asker kaybı 1000'i, iki tarafın toplam sivil kaybı 100'ü geçti. Karabağ'da bir çocuk hastanesi füzelerin hedefi olurken, Azerbaycan'da doğıme sivilöler can verdi. Rusya'nın hesaplarına göre 32 günde toplam kayıp 5000 kişiyi bulmuş durumda.

Müzakare çağrılarını sonsuzsuz kalırken, barış çağrılarını duyulmazken, Türkiye'de Ermenistan ve Ermeniler'e yönelik nefret dilli de durmadı. tersine arttı. Türkiyeli Ermeniler hala nefes alamaz halde, Ermeni toplumu tek tarafı haber bombardımanına karşısında son derece tedirgin. Türkiye'de yaşayan Ermenistanlılar işe geri dönüyor. 142 Ermenistanlı bu hafta ülkesine döndü.

Ermenistan, Türkiye'nin de savaşta taraf ve müdahil olmasını görerek yalnız kaldığı coğrafyada tekrar varolma mücadelesi verdiğini düşünüyor. Azerbaycanı kaybettigi toprakları almak için savaşta başka yol olmadığını düşünüyor. Ortak bir gelecek hayali ne yazık ki her kez daha silikleşirken, kaybeden bu coğrafyanın halıları oluyor. Hepimiz kaybediyoruz. Bir kez daha barış diyoruz.

EK-3.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	ORKHAN TAGHIYEV
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Çalıştığı Kurumlar	
Projeler	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	30.11.2023